STUDIER ÖFVER KOMPOSITIONEN

I

NÅGRA ISLÄNDSKA ÄTTSAGOR.

------------ AKADEMISK AFHANDLING, SOM FÖR VINNANDE AF FILOSOFISK DOK- TORSGRAD VID LUNDS UNIVERSITET MED VEDERBÖRLIGT TILLSTÅND SKALL OFFENTLIGEN FÖRSVARAS Å LÄROSALEN N:R. I MÅNDAGEN DEN 14 DECEMBER 1885 KL. II F. M. AF

A. U. BÅÅTH.

FIL. LIC. SKÅN. ------------ LUND, FR. BERLINGS BOKTRYCKERI OCH STILGJUTERI.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör Oxford University, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i oktober 2014 av Bert H.

Inledning.

De isländska ättsagornas inre bygnad, deras hela komposition, är ett ämne, som hittils ej varit mycket be- handladt. *) Dock torde det vara tydligt, att en detaljerad undersökning i denna riktning är äf* största vikt för att forstä *sagoliteraturen. En granskning af detta slag gifver nämligen icke blött insigt i sagornas gradvisa utveckling utan äfven en god inblick i de gamle isländingarnes hela andliga kultur.

Vid en jämförelse mellan de särskilda sagorna uppdagar mån snart en större eller mindre olikhet i kompositionen. Man ser, att, fastän de alla äro produkter af ett och samma folks andliga lif och lifsuppfattningen i det stora hela är den samma, är dock behandlingssättet i allmänhet olikartadt.

Ursprungligen ha utan tvifvel de större isländska ättsagorna uppstått af s. k. þættir. **) Enligt sagorna själfva

*) De viktigaste arbeten, som beröra detta ämne, äro: C. Hauchs uppsats: Inledning til Forelæsninger over Njalsaga og flere med den beslægtede Sagaer i Afhandlinger og Æsthetiske Betragtninger (1855), T. Möbius: Uber die åltere islendische saga — hufvudsakligen Glúma — (Leipzig i8s2); R. Heinzel: Beschreibung der islendischen saga (Wien 1890) samt K. Lehmann och H. S. v. Carolsfeld: Die Njålssage ins-besondere in ihren juristischen Bestandtheilen (Berlin 1883).

På grund af det sistnämda arbetet har jag så föga, som efter min plan varit möjligt, sysselsatt mig med Njäla:s juridiska element.

**) Heinzel uttalar s. 6 en alldeles motsatt mening, för hvilken han dock ej anför något egentligt bevis.— II —

är en þáttr en kortare berättelse, som i följd af sin form och sitt innehåll kan stå och ofta står för sig själf som ett helt ;dess bestämmelse att samman med flera andra bringas till ett omfångsrikare helt ligger antydd i själfva ordet þáttr (tått). Literaturen har att uppvisa så väl själfständiga fristående þaettir som sådana, hvilka äro led i en saga. Af dessa senare vill jag framhålla t. ex.* Vödu-Brands þáttr i Ljósvetninga saga, som där uttryckligen betecknas

som sädan, Ögtnundar påttr dytts i den fragmentariska redaktionen af Gliima (Is/. Forns. 1880) s. 96 ff. Denna sista påttr förefinnes icke i den fullständiga Gliima^ men däremot som självständig i Flatöboken, s. 332—39. Att döma af det bevarade fragmentet i Gliima är denna påttr omredigerad till bruk för denna saga, med hvilken den dock blott kan ha haft den beröringspunkten, att Glum och hans son Vigfus nämnas däri. Flera ännu fristående pœttir skulle kunna tänkas utan större förändring utgöra delar af en och samma saga: i så hänseende kan nämnas, att påttr af porsteini hvita i förbindelse med påttr af porsteini stangar högg samt Våpnjirdinga saga naturligt skulle kunna bilda en Hojsverja saga, då de olika berättelserna röra sig om en och samma slägt. Som enhet skulle den åtminstone kunna ställas vid sidan af t. ex. Ljösvetninga saga *).

Antagandet att en sagas urbeståndsdelar utgöras af pcettir bekräftas dessutom däraf, att man vid det muntliga berättandet måste tänkas ha framstält de enskilda drag, man känt om en person eller ätt, utan att man därför alltid behöft känna helheten, sådan den nu föreligger, och den berättande kan därför väl ha meddelat en påttr utan att ha känt en annan. Naturligtvis ha vid förtäljandet åtskilliga nya moment kommit till, och alt eftersom pcettir om en och samma person eller ätt oftare förtalts, har det hela

*) Jfr Guilbr. Vigfiisson, Pr oleg omena, Stur lunga saga, LX.III —

antagit fastare former, men sagorna kunna dock ej — sådana de nu föreligga — ha blifvit till utan en mer eller mindre framstående bearbetares ordnande hand; ja, ämnet är i flertalet af dem så väl ordnadt och genomtänkt, att man med rätta kan tala om deras författare.

Dä man vid läsningen af de isländska ättsagorna sär-skildt tager hänsyn till deras komposition, märker man snart den utomordentliga rol, som ödestron spelar i de allra flesta af dem. Denna är en tråd, som forfattarne ej gärna släppa ur händerna. För att fasthålla den tveka de icke ens att, om så skulle behöfvas, låta det historiska sammanhanget fara, ty alt framställes gå efter ödets bestämmelser, mot hvilka öfver hufvud taget intet kan ske. Orden gœfumadr och íigœfumadr förekomma tidt och ofta, och så många uttryck för «lyckan» (med dess motsats) har väl knappast något annat språk att uppvisa. För självfva ödet har man ock åtskilliga uttryck. *) Ville man framhålla de sagor, som bäst reprerentera den fatalistiska världsåskådningen, och i hvilka ödestron därför är mäst bestämmande för kompositionen, skulle man väl nämna Vainsdœla, Gliima, Njåla,, Laxdcela, Gisla saga, Gunn-laugs saga, men man kan dock näppeligen träffa på någon, hvari den icke förekommer. Tron på ödet har också säkert hållit sig igenom tiderna, hvilket synes så väl af Islenzkar pjååsögur som af den rikedom på ordstäf, gamla och nya, som ännu är lefvande i språket.

*) Af den isländske lagmannen Påll Vidalin (f 1727) gifves en strof, hvari nyanseringen i tre af dem förefinnes:

For/ög koma ofan ad.

Ortög kringum sveima,

A lögin úr ymsum stad,

Olög fædast heima.

(Enligt meddelande af Cand. mag. Gudm. porlåksson.)— IV —

I sammanhang med ödestron stå dr öm ma r ne, hvilka äro synnerligt karaktäristiska för den isländska ättsagans komposition. De begagnas för att antyda ödets vilja och därigenom förbereda läsaren på det kommande, ty de drömmar, som berättas, gå i de mera* utarbetade sagorna alltid i uppfyllelse. I Gunnlögs saga får läsaren sålunda strax i dess början veta hela handlingens gång genom en dröm; i Laxdölernes saga begagnas äfven drömmar som de förutsättningar, af hvilka dess senare hälft hufvudsakligen är en utveckling, men de spela måhända ingenstädes en större rol än i Gisle Surssons saga, hvari hjälten har en ond och en god ^draumkona^ de där täfla om att uppenbara sig för honom och spå honom ondt öch godt.

Vid sidan af drömmarne förekommer ett annat moment, som äfven nytjas för att förbereda läsaren på det kommande: rena förutsägelser eller blotta antydningar om det kommande: bådadera ofta gifna af «framsynta» personer. Ju noggrannare en saga visar sig utarbetad, dess mera träda dessa förutsägelser och antydningar fram.

Det sätt, hvarpä ödestron i sagorna behandlas, invär-kar i högsta grad på deras ursprungliga pœttirAAlámng. Sådana dessa þœttir ännu kunna skönjas i sagorna, förete de en utveckling: ifrån att stå som hvar för sig afslutade, till hvarandra blott mekaniskt knutna berättelser (med en eller flera personligheter till sitt gemensamma centrum) förlora de såsom nödvändiga delar af en sago-organism sin ursprungliga begränsning och skitta form alt efter ödestrons mer eller mindre starka bruk vid kompositionen. Spåren af dem kunna t. o. m. försvinna i sagor, i hvilka ödestron på ett forceradt sätt framträder.

I allmänhet kännetecknas början af en påttr därigenom, att den eller de personer, som i den samma förr eller senare fä någon för handlingens gång väsentlig bety-— V —

delse, införas med afseende icke blott på sina personliga utan ock på sina genealogiska förhållanden; hvarjämte sådana dem beträffande biomständigheter nämnas, som äf-ven skola blifva föremål för berättande. Detta kallar jag under sagornas behandling presentation.*) När en sagas pcettir stå mera självständiga vid sidan af hvarandra, blir följden, att presentation af samma person kan förekomma mera än en gång.

Härmed har jag angifvit hvad som synts mig mäst karaktäristiskt för ättsagornas komposition.

Vid mina studier i ämnet blef det mig snart klart, att en bestämd saga ingalunda vore tillfyllesgörande, hur noggrant jag än ville behandla den; enär de af undersökningen vunna resultatens tillämplighet för andra sagor ej kunde inses. Men å andra sidan skulle en någorlunda uttömmande framställning af alla ättsagornas kompositions-egendomligheter bli alt för bred och tröttande, eftersom många sagor förete ett mycket lika framställningssätt.

Jag bestämde mig altså för att göra ett urval, hvari alla de ofvan anförda egendomligheterna på ett fylligt sätt representerades, och hvari man tillika kunde se den stora förkofran, författarne lägga i dagen i den systematiska anordningen af det dem öfverlämnade sagoämnet.

Som naturligt slutled erbjuder sig i detta hänseende Njála^ hvilken, hvad kompositionen angår, är den mäst fulländade af dem alla. Fast pættir-mdénmgen i allra största delen af sagan ännu kan skönjas, är dock kompositionen så pass fullgjuten, att den i rikaste mån representerar den mäst systematiska — man kunde gärna säga pragmatiska — behandlingen af de isländska ättsagorna. Njålfi är äfven betydelsefullare som ett estetiskt värk än som ett historiskt, enär det historiska träder i bakgrunden för

Jfr Heinzel s. 167 ff.— VI —

författarens egen tankegång, hvars fatalism blir enhär-skande sagan igenom: m. a. o. vi ha här framför oss en värklig författare.

Nästa saga, jag bestämde mig för, var Ljösveininga saga, som pa grund af sin ytterst enkla komposition och sina osammanhängande, skarpt framträdande pcetiir intager en synnerligt primitiv plats bland ättsagorna och bildar en fullständig motsats till Njdla.

Språnget från den ena till den andra var dock for stort; mellanled voro nödvändiga, och som sådana borde den eller de sagor väljas, i hvilka de nämda egendomligheterna fått ett skiftande uttryck. Efter något sökande valde jag Vainsdœla, enär den är den mäst energiske representant för ödestron, som literaturen har att uppvisa, och någon þœttir-indelning i den ej kan upptäckas. Det för hvardera af dessa båda senare sagor karaktäristiska fann jag ställdt vid sidan af hvartannat i Laxdœlá, men i en mindre skarp form: denna saga syntes mig därför kunna bilda en naturlig öfvergång till Njdla, där båda momenten framträda förenade.

Jag hoppas därför, att dessa fyra sagor i ordningen: Ljösveininga, Vainsdcela,, Laxdœla, Njdla, kunna sägas representera de isländska ättsagorna med hänsyn till kompositionen och hela den grundtanke, som genomgår dem alla.

En undersökning af dessa sagors älder ligger icke inom min plan, enär härutinnan hänsyn måste tagas till mycket annat. Dock vill jag som följd af mina undersökningar uttala den förmodan, att de sagor i regeln böra betraktas som de älsta, i hvilka yføtør-indelningen är mäst framträdande, hvadan de fyra sagorna skulle i detta hänseende stå i följande ordning: Ljösveininga, Laxdcela, Njdla, Vainsdœla.

Editionerna, som jag begagnat, äro: till Ljösv. Isl. Fornsögur (1880), till Vatnsd. Fornsögur (1860), till Laxd. ed. af 1826 och till Njdla täxted. af 1875.Ljósvetninga saga.

Sagans senaste utgifvare, Gudm. Þorláksson, indelar den samma i två hufvudafdelningar och kallar den första Gud-mundar saga ens rika och den andra Eyjólfs saga ok Ljósvetninga efter hufvudpersonerna i dem bägge. Den sistnämda utgör i editionen ett fortgående helt, då däremot den förra är indelad i följande afdelningar:

I. Deilur Þórgeirs goda ok sona hans.

II. Kvånfang Sörla Brodd-Helgasonar.

III. Eeykdœlaþáttr.

IV. Vödn-Brandsþáttr.

V. Þóris þáttr Helgasonar ok Þórkels háks.

VI. Draumr ok daudi Gndmnndar ens rika.

Sagan i sin helhet kallar han däremot Ljósvetninga saga, såsom den väl också heter i de flesta handskrifterna. Benämningen är dock ej fullt adekvat. Regel är nämligen, att en isländsk ättsaga bär sitt namn efter den eller de personer, som' i henne spela den förnämsta rollen. En stor del af denna saga — sådan den nu föreligger — rör emellertid ingalunda ljusvatningarne (männen från Ljósavatn). Dessa förekomma endast i afdeln. I, V, VI samt i sagans senare del, Öjolfssagan, dock som hufvudpersoner endast i

I. Däremot äro Gudmund den mäktige*) och Öjolf, hans son, de enda personer, kring hvilka händelserna ständigt gruppera sig, och som därför aldrig lämnas ur sigte, sedan de först nämts. Det är med andra ord Möftrvellingar, och sagan borde därför i sin nuvarande form snarare heta Möärvellingasaga, fastän detta namn ej förekommer i handskrifterna.

Ofvannämda indelning af sagan visar sig i det närmaste riktig. Sagan utgör således till sin första hälft (s.

113—199) endast ett aggregat af þœttir. Den benämner själf den ena af sina afdelningar þáttr (IV, s. 155 ?2).. Att dessa trots sin relativa självständighet dock kunna anses bilda delar af en saga — sådan denna nu förefinnes — framgår bäst däraf, att just den afdelning, som fatt benämningen pdttr, helt och hållet hör samman med den föregående.

För att närmare klargöra, det sagan nu består af särskilda mer eller mindre självständiga delar, använder jag den efter min uppfattning säkraste metoden, då jag går att framhålla de viktigaste personernas lika eller olika uppträdande i de särskilda afdelningarne. Härigenom torde sagans nu föreliggande sammansättning bäst bli åskådliggjord.

*) Gudmund var Nordlandets mäktigaste höfding i sagotiden och blef stamfadren till många inflytelserike män. Jag vill af dessa blott påminna om prästen Ketil Torstensson, hans sonsonson, som bragte förlikning å väga i de stora stridigheterna mellan Ilaflide Måsson^och Torgils Oddesson, omkr. år H2o(Sturl. I, 36—38), och som just åberopade sig på sina förfäder, såsom de där framstått som äkta isländske höfdingar. Denne Ketil, som senare blef biskop, omtalas också i Öjolfs saga, s. 249—50, fast märkvärdigt nog ej som Gud-munds afkomling, då han dock där, liksom i Sturl., framhäfves som en ädel personlighet.

I.

I I, hvars hufvudämne är stridigheterna mellan Torger gode på Ljósavatn och hans söner, uppträder Gudmund den mäktige mera såsom en biperson, som tillkommen part i de mål, afdelningen afser att berätta. Han presenteras midt inne i berättelsen utan sitt binamn, utan bostad, karak-täristik eller ättregister, s. 117 7~9: hann {Håkon jarl) sendi iit hatt girzkan ok taparóxi peim Gudmundi ok pórgeiri goda til trausts. I denna afd. finnes intet uttryckligen nämdt om, att ifrågavarande person värkligen är Gudmund den mäktige, hvad dock naturligen

framgår af innehållet, liksom också en antydan gifves s. 121 i2—13 om hans och Torgerssönernes senare i sagan omtalade fiendskap.

II.

I II, en kort berättelse om, hur Sörle Brodd-Hälgesson med Toraren tokes medling omsider far Gudmunds dotter Tordis, sedan dennes broder Enar förgäfves gjort försök som Sörles böneman, blir Gudmund däremot karaktäriserad, s. 1278 — dock ej i annat än hvad som tarfvas i och för denna skildring. Han framställes här som rausnar-madr och rikr. Om hans rausn talas i afdelningens början, där också tillägget enn riki gifves honom, och Tora. rens anspelning på hans makt och anseende i afdelningens slut (s. 13086 — er maärinn ert rikastr —) ger utslaget till Sörles fördel.

Enar, Gudmunds broder, hvilken som sådan både här och senare ingriper i hufvudhandlingen, presenteras för första gången här i II, s. 1278-», dock utan att nämnas som Gudmunds broder. Först i Sörles replik till Enar,— 4 —

s. 12829, får man veta, att denne och Gudmund äro bröder. Det agg, som sagan först längre fram direkt (afd. IV) meddelar finnas mellan bröderna, och hvartill den samma än senare (afd. V) anger den ursprungliga orsaken, antydes här endast helt svagt *). Enar svarar nämligen pä Sörles bön om hjälp med frieriet, s. 128 29—3i: ek skal pat gera — en opt virctir Gudmun dr annarra manna ord eigi minna en min; och då hans frieriförsök misslyckats, motiverar han för Sörle sin mening, att det bättre skall lyckas Toraren toke, därmed, att denne är Gudmunds gode vän, s. 12947.

Denna afdelning, som slutar med omnämnandet af Sörles och Tordis afkomma, är ett litet helt för sig. Den står gent emot den föregående som själfständig och har med denna endast det gemensamt, att Gudmund förekommer i dem bägge.

Denna afdelning förtäljer om Ofeg Järngärdssons och andre rökdölers gästning hos Gudmund den mäktige samt dennes återbesök hos Ofeg.

Afdelningen har följande personer gemensamma med sina föregångare: Gudmund och Ofeg Järngärdsson med I, där den senare presenteras s. 113 7, samt Gudmund och Enar med II. Dock presenteras de alla tre här såsom i sagan ej förut omnämda. I ingen af de föregående afdelningarne har man fått uppgift om Gudmunds bostad, först i II har hans till-

*) Glúma. hvars händelser äro till tiden föregående de i ZL/ósv. skildrade, omtalar bägge bröderna men känner dock ej något till denna', oenighet; tvärtom framhålles s. 77 48—49? att Gudmund vill vara Enar behjälplig att bemäktiga sig gården Tvärå, ifall hans bistånd tarfvas.— 5 -

namn gifvits; när Enar första gången framställdes i II, fick man blott veta, att han bodde på pverd, men däremot intet om hans broderskap med Gudmund — här får man, vid deras upprepade presentation, veta det alt på en gång. Afdeln. begynner: I pann tima er Gudmundr enn riki bjd d Mödruvöllum i Eyjafirdi, pá bjó d pverd Einarr brödir hans — skrifvet, som om den föregående afdelningen ej funnes till. Den förevarande tager också härvid blott hänsyn till sig själf: de sammanstälda uppgifterna om bådas bostäder behöfvas i och för den kommande berättelsen om Ofegs ridt mellan gårdame.

Här blir Gudmund ånyo karaktäriserad och det unge-Tär pä samma sätt som i II. Här står s. 1323: Gud-tnundr var 'bædi rikr ok fjölmennr, motsvarande det, som

säges i II: Gudmundr enn riki...............hafdi hundrad

hjöna. Också hans rausn, hvarom II berättar, framgår tydligt ur III (Ofegs gästning hos honom, kap. VII). Det således om honom här sagda står emellertid blott för denna afdelnings räkning, liksom uppgifterna om honom i II blott gälde den afd. I I är han, som nämdt, vid sitt första framträdande ej karaktäriserad. Samma karaktär yppar sig dock mer eller mindre uppenbart i alla tre afdelningarne: i I gifver han — jämte medparten — med sig för frän-ders och vänners böner, i II för sin vän Torarens smicker, i III för sin föregifne vän Ofegs energiska och

rättframma tal, s. 13644 {petta er hardla vel talat, sem vdn er at pér).

Det mindre goda förhållandet mellan Gudmund och hans broder Enar kan här blott skymtas liksom i II; dock sticker det här något bjärtare fram, hvilket är betingadt af de olikartade omständigheterna: se Gudmunds ord till Ofeg s. 13625; eigi vil ek^ at Einarr brödir minn eigi at hlæja at pvi i kveld o. s. v. — och Enars replik till Ofeg efter den för Gudmund förödmjukande färden till Modruvellir s. 13755*. mannlig er ordin ferd pin o. s. v. Grollet får— 6 —

också ett uttryck däri, att det vid samma tillfälle berättas: tók Einarr vid þeim ágœta vel, då det däremot s. 134 48 —49 —före färden till Mödruvellir%—blott heter: Harm tðk vid þeim vel.

Ofeg Jämgärdsson *) är, som nämdt, redan känd från I men presenteras här dock ånyo ocji fullständigare s. ! 32 11-13. I I, s. 113 7~8, är hans bostad utsatt, och han är karaktäriserad som köfdingi mikill ok g ar pr; som sådan framstår han också i berättelsen. Här i III, där förutom hans bostad äfven hans ätt nämnes, framstår han som samme bålde höfding (s. 133 28-29 reyndr ertú at stór-mennsku ok stårlyndi) men skildras som sådan i den belysning, hvari han här ställes vid karaktäriseringen: såsom den näst Gudmund mäktigaste där norr på och som vän till denne och Enar, s. 132—33 ,13-14. Det är som Gudmunds vän och den mäktigaste i sin bygd han gör bonden Torbjörn sitt förslag, s. 133 24-28, och det är äfven som den mäktigaste han, s. 13331-33, gör männen förslaget om gästningen Kos Gudmund. Genom hela skildringen framlysa i öfrigt så väl hans makt som hans vänskap till Enar och Gudmund (se särskildt hans replik till G. s. 13747-49 och hvad i afdelningens slut förtäljes om G:s gästning hos honom); och intet förekommer, som ej, såsom nämdt, stämmer öfverens med epiteten i I. Det är samma karaktär, här något utfyld och fram-stäld under andra omständigheter.

Det enda, som härvid kunde erbjuda vansklighet, vore det, att Ofeg här karaktäriseras som Gudmunds vän, då han i I ingalunda framstår som sådan — tvärtom: han ställer sig där på G:s fienders sida, och då han råder dem till förlikning, sker det blott af hänsyn till Torger, deras fader,

*) Ofég Jämgärdsson nämnes ej i Landnåma. Däremot blir han omtalad som deltagare i en holmgång — åtján vetra gamall — i Reykdœla (1881), s. 98—101.- 7 —

s. 122 22, samt till dem själfve, s. 12540-44, men ej till G Dock finnes i I intet nämdt, som direkt tyder på fiendskap mellan Ofeg och Gudmund; omkring 7 år kunna anses ha förflutit mellan händelserna i :|I och dem i III, hvarest dock ej framgår, att vänskapen mellan dem varit så särdeles innerlig, hälst som Ofeg säges vara både Gudmunds och Enars vän, och det är antydt, att förhållandet mellan brödeme ej är det bästa. Härtill kommer, att Ofeg i

följande afdelning äfven bistår Gudmunds motpart (hvarom antydan redan gifves här i III, s. 13745-46), fastän han där-sammastädes, s. 15033» 47, säges vara Gudmunds vän.

Hvad denna afdelnings förhållande till de båda föregående beträffar, visar dén sig enligt ofvanstående redogörelse oberoende af dem. De få beröringspunkter, som dock kunna uppsökas mellan de tre afdelningarne, visa sig blott bestå däri: att Gudmund omtalas i dem alla, Ofeg och Enar i tvänne af dem — de andra omnämda personerna äro ej för dem gemensamma — att de tre ofvannämde männens karaktärer äro i alla afdelningarne samstämmigt framstälda, samt att grollet mellan bröderna antydes både i II och III.

Hvad som åter visar afdelningarnes relativa själfstän-dighet gent emot hvarandra är följande.

De tre ofvan framhållna personerna presenteras och karaktäriseras i hvarje afdelning så, som om de ej vore bekanta från den eller de föregående. Och karaktäristiken rättar sig helt och hållet efter de respekt, personernas olika uppträdande i de olika afdelningarne. Hvad innehållet angår, står ingen af dessa i kausalt samband med den andre, i det de hvarken förutsätta eller fortsätta hvarandra.

I, II, III stå således vid sidan af hvarandra som självständiga berättelser om — delvis— samma personer, men de kongruera dock öfver hufvud.— 8 —

IV.

IV kallas i sagan själf þáttr af Vodu-Brandi pórkelsytd, och hufvudämnet är: stridigheter mellan Gudmund den mäktige och Torkel Getesson å Krossavik, föranledda af Vödo-Brand.

De viktigaste handlande personerna äro, utom dessa tränne, de två redan bekanta Ofeg och Enar samt den östländske höfdingen Torsten Sido-Hallsson, hvilka alla uppträda som medlare mellan de stridande parterna.

Gudmund nämnes första gången här i IV under berättelsens lopp utan någon karaktäristik eller annat tillägg och blir sålunda ej här på nytt presenterad *).

Enar, som i III formligen presenterats, omtalas här första gången endast inne i en replik, s. 15037.

Då både i I och III Ofeg Järngärdsson presenterats fullständigt med efternamn, karaktäristik och — i III — ättregister, framträder han här, s. 14565, som förut helt bekant: par var kominn Ófeigr ór Sk'órðum. Hans uppträdande här står dock i närmaste samband med det i III — ej i I — skildrade. Här såväl som i III behandlas nämligen hans förhållande till mödrovallingarne, ej till ljusvatningame.

En i III omtalad bonde Torbjörn, som där presenterats med bostaden fullt angifven (at Reykjum i Reykjakverfi) och därtill karaktäriserad som mikill maär ok ster kr, s. 13210-11, framställes här i IV före skildringen af en brottningskamp, hvari han just lämnar profvet på sin styrka, endast med orden: pór björn var par knåstr maär frå Reykjum, s. 144 ^

Det i afdelningarne II och III omtalade grollet mellan Gudmund och Enar blir här i IV tydligare framhållet än i någon

*) Dock må det märkas, att. detta äfven skett med honom i afd. I, där han liksom här endast uppträder som part i tvistemål.— 9 —

af dessa: i Ofegs och Sido-Hallssons replik, s. 15154-55, samt i Enars ironiska slutreplik, s. 1516i—65, den han fäller, sedan han bevekts af den förstnämde att inlåta sig på underhandlingame om sin dotters giftermål med Gudmunds motpart. När så Enar drages med i målet, och Gudmund for den skull nödgas antaga motpartens anbud, säges det rent ut s. 15343-44: en pó eldi hér lengi af med peim brœdrum, Dock sluter sig framställningen här i IV närmast till den i III — ej till den i II —, då Enar i båda afdel-ningame visar sin sympati för Ofeg i hans förhållande till Gudmund, hvarom intet finnes omförmäldt i II.

I IV framhåller Enar Gudmunds spådomsförmåga som

ett för honom viktigt karaktärsmärke (s. 15162~63------

ok ganga jafnan eptir spår hans). Denna G:s förmåga antydes redan i III. I I och II är däremot intet nämdt om den. I IV framhäfver G. också själf i en replik till Ofeg, att en hans tidigare spådom gått i uppfyllelse, då han säger s. 153 34—30; nú er pat fram komite Ófeigr, er ek späda pér um värit, at min virding mundi hallaz af pinu tilstilli. Härmed pekar han otvetydbart tillbaka på det i III honom tillskrifna yttrandet, s. 13745-47: en athuga er vert, at pú munir vera i mbti mér, er min scemä liggr vid — ok er Pat vist.

Af# dessa kriterier torde det med bestämdhet framgå, att III och IV höra organiskt samman; den senare är författad i samband med den förra. De kunde därför äfven saklöst slagits tillhopa till en afdelning; men vi hafva följt sagoutgifvarens särdelning,' enär i sagan själf afd. IV benämnes en pättr (— ok lykr par pessum Pætti af Vödu-Brandi pórkelssyni —) just efter den enda membran (C), hvari den förekommer.IO

Y.

Den återstående delen af Gudmunds saga, som utgif-varen indelat i afdelningarne V och VI, behandlar jag som en enhet; dock bibehåller jag i så mån indelningen, att jag för tydlighetens skull betecknar afdelningarne V h V2.

V1,2 har till innehåll: Gudmunds hämd på* Tore Hälgesson och Torkel håk för deras skymfande ord — en hämd, som slutar med Tores landsflykt och Torkels död, hvarpå följer Gudmunds egen död, föranledd af Torkels broder Dröm-Finne.

V2 visar sig vid en närmare undersökning vara en direkt fortsättning och delvis äfven en afslutning af V L Inga nya presentationer förekomma af i V1 omtalade personer, hvilka således alla betraktas som bekanta. Hvad de skildrade händelserna angår, tala de äfven för enheten af de båda afdelningarne, i det Torkel håks i V1 omtalade död motiverar det i V2 skildrade, nämligen: Gudmunds dröm, hans besök hos Torhild vaðla-ekkja, hans ödmjuka sinnesstämning och undfallenhet vid Ofegs hotelser å gästabudet och sist hans död, betingad af det hat, han för Torkel häks fall ådragit sig af dennes broder Dröm-Finne.

Altså bilda V1 och V2 egentligen en afdelning,' på samma sätt som förhållandet visat sig vara med III och IV*).

Åter presenteras i en afdelnings början personer, som i sagan förut förekommit. Afdelningen — V1»2 — öppnas liksom II och III med presentation af Gudmund den mäktige, och nya uppgifter lämnas om honom för den följande berättelsens skull. Först här framställes hans hustru och med henne en hans arbetsförman (verkstjóri). Gudmund, hvars

*) Liksom Enar ej formelt presenteras i IV, enär detta redan är gjordt i III, så blir han det ej häller i V 2, s. 198 76, då han redan blifvit föreställd i V1, s. 155 9*II

karaktär öfver hufvud taget, är framställd i öfverensstäm-melse med hvad om honom i alt det föregående förtalts, har där visserligen skildrats som en mäktig höfding men dock ej som den öfvermäktige, hvilket här sker; i alla de andra afdelningame berättas det, hur han, trots sin makt, kommer på vänners föranstaltande till korta.

Det heter nämligen i början af V1, s. 15512—13; Guåmundr sat mjök yfir metoråum manna norår par; i midten, s. 18076—17: Sva kom par oråromr å, at Guåmundr hafi haft erm mesta sœmdarhlut af målum pessum; islutet, s. 194 106—107; Guåmundr sat yfir metoråum me stum i her aå-inu. Här besegrar han också fullständigt sina fiender.

Dock framställes han här — hvilket ej förr skett — som den personligt svage, den modlöse. IV1, kap. 17, skildras hans fruktan att gå i holmgång med Tore Hälgesson. Han kallas t. o. m. af en af sina vänner, s. 17716: verr en dåå-lauss. Svagheten framstår äfven och än starkare i V 2,

här motiverad af den själsoro, som fyller honom efter Tor-kels dråp.

Äfven Enar framföres som ny person och det med samma uttryk som då han första gången i sagan — i II — presenterades: Einarr bjó pá at pverå. Det är således tredje gången han presenteras som pveræingr men första gången han uttryckligen blir karaktäriserad — och detta i Gudmundssagans sista afdelning. Det har ej förr varit så nödigt som här, då hans personliga ingripande i händelserna förr ej varit af sådan fikt. Här blir han kallad spekingr mikill ok vin pbris Helgasonar. Det är också som Tores vän han i hela första hälften af V1 uppträder, och det är hans spekå, s. 17965, som ger utslaget i målet mellan Tore och Gudmund. Hans klokhet och förutseende framhäfvas också i Gudmunds hustru Torlögs ord vid dennes död i slutet af V 2, s. 19895—en grunat hefir Einar opt minni tiftendi.12

Härtill kommer vid hans presentation som tillägg en uppgift om det i II och III blott framskymtande, i IV till sist uttryckligt framhållna grollet mellan bröderna, hvilken uppgift dock här står utan all hänsyn till, att något sådant värkligen är kändt af det föregående. Det heter således som en nyhet för läsaren, s. 155 n~12: Fått var med peim brœdrutn, Einari ok Gudmundi, hvilket motiveras genom uppgiften, att Gudmundr sat mjok yfir metordum manna nordr par — och detta, fastän det ur närmast föregående afdeln., \s. 153, framgår, att den ovänskap mellan brö-

deme, som man dittils fatt sig alt klarare antydd, måste påökas af den utgång, som genom Enar där skaffas Gud-munds sak, då det heter: en po eldi her lengi af med Peim broedrum. Till detta tages dock ej här den ringaste hänsyn, en ny förklaringsgrund gifves, och förhållandet framställes som ett nytt faktum. Också angifves först här den ursprungliga orsaken till detta groll, i hvars framställning man lätt spårar en stegring, då det ur hvarje af de tre närmast föregående afdelningarne alt starkare stiger fram för att i denna, Gudmundssagans sista, upphöjas till material för skildringarne. Äfven grollet är altså här, fastän kändt af det föregående, behandladt på ett själfständigt sätt. Detta torde belysa afdelningens själfständighet i förhållande till dem af de föregående, II, III

och IV, inom hvilka denna brödemes ömsesidiga afvoghet träder i dagen.

Torkel håk, som blifvit omnämd redan i I, s. 11828, där han dock ej uttryckligt nämnes som deltagare i händelserna, införes här, s. 155 13, som en helt ny person; bostaden uppgifves och karaktäristiken ges, såsom förhållandet är t. ex. med Tore Hälgesson m. fl., som ej i sagan förr förekommit.

I samtalet mellan Gudmunds fdstri och vän Enar Ko-nalsson och Torger godes söner Tjörve och Höskuld, s. 188 s9-47 — då det gäller förlikning efter deras broder— 13 —

Torkels fall — syftas ej med ett ord på de stridigheter, som i I förekommit mellan Gudmund och Torgers söner.

Torger kallas vid Torkels presentation i V *, s. 15514, 1'ögs'ögumaår; i I heter han godt.

Dröm-Finne, som är den samme som Finne Torgers-son i I, s. 11827, framföres efter brödren Torkels dråp i början af V 2, och hans bostad angifves. Att ingen direkt hänsyn här tages till I torde inses däraf, att man där ej fatt någon som hälst upplysning om hans drömtydnings-förmåga, som här både framgår ur hans namn och uppenbarar sig i det skildrade. Han framföres här som ny person, hvars förhållanden sammanhanget reder ut, liksom fallet varit med Gudmund i I.

Ofeg Järngärdsson framträder äfven i denna afdelning, V 2, s. 195 23 24^ och att något tankesammanhang skulle åsyftas mellan denna och de föregående, i hvilka han uppträder, är jag. så mycket mindre böjd att antaga, som Ofegs uppträdande här fullt strider mot den höfvisk-het, han förut visat Gudmund. Vid ett gästabud tvingar han G., genom att hota honom med handgripligheter, att lämna plats för sig, och han blir äfven omedelbart därpå i sagan karaktäriserad som en hänsynslös man — s. 19637-3&: en sveifz einskis sjálfr, pess er hánum bjó i skapi —, hvilket ej förut blifvit påpekadt. Han visar sig också här öppet som en fiende till G. Att hans i III och IV omtalade vänskap till G. ej varit så varm, har redan påvisats och framgår ock medelbart af skildringarne därstädes. Något vänskapsförhållande är däremot här ej ens antydt.

Vid sitt första omnämnande här, s. 195, blir han blott kallad Ofeg Järngärdsson utan alla andra öfliga uppgifter. Detta torde dock här vara af mindre vikt, då det samma i högre grad vederfarits Gudmund vid hans första framträdande i sagan och afger därför intet bevis mot eller för afdelningens självständighet.— 14 —

Äfven af I synes afdelnihgen sålunda vara oberoende.

Af ofvanstående torde framgå, att denna þátir V h 2 blott har det samfäldt med de föregående, att äfven i denna omtalas Gudmund, Enar och Ofeg samt Torkel håk och Finne Torgersson — de tvänne förstnämda med karaktärsdragen öfver hufvud taget framstälda i öfverens-stämmelse med hvad man tillförene fått sig om dem bekant. Dock sker detta pä sådant sätt, att alla desse män framträda som för afdelningen nya personer, och denna þáttr kunde ha bildat en liten saga för sig själf.

Gudmunds saga är altså ett af þœttir bestående helt utan någon genomgående tanke och utan annan enhet än den, att alla afdelningarne ha att förtälja om Gudmund den mäktige.

Afdelningarne stå självständiga vid sidan af hvarandra (med iakttagande af att III och IV bilda en afd.), och de skulle kunna särskiljas utan att det hela som enhet lede. Man skulle — blott man borttoge V2 — ej stöta sig öfver, att de bytte plats *).

Gudm. Þorlákssons handskriftsundersökningar belysa det resultat, hvartill vi sålunda kommit.

Guämundar saga ens rika, sådan den nu är, äger man i två mycket olika recensioner, A och C, samt i en tredje, B, som ej är någon självständig bearbetning utan noga. sluter sig till C, upphör med Gudmunds saga och har blott ett kort referat af Öjolfs.

C har innehållit sagan i den form, man nu. har den, hvaremot endast två fragment ägas kvar af A. Så mycket kan man dock af dessa med visshet sluta sig till, att

*) Jag tager här ej hänsyn till den kronologiska ordningen, som dock, då den ej visar något fortlöpande sammanhang, torde bekräfta min uppfattning af sagans beskaffenhet.— 15 -

denna recension aldrig innehållit afdeln. II, III och IV men sammankedjat I och V1.2 på ett sätt, man nu ej känner *). Dock kan man åtminstone med skäl antaga, att den i A saknade början af V2 ej där varit framstäld på samma vis som i C. Den enda handskrift, man har af A, upphör dess värre i slutet af Gudmunds saga s. 19879. Man vet altsä ej, om denna recension i en eller annan form innefattat Ojolfs saga. Då recensionen sålunda är i så hög grad fragmentarisk, har jag ej kunnat taga hänsyn till den samma vid forhandenvarande undersökning. Emellertid bestyrker den min uppfattning, att afdelningarne II, III och IV ej stå i organiskt sammanhang med vare sig I eller V1^2.

VI.

Eyjölfs saga ok Ljösvetninga, som utgör öfver tredje delen af Ljösvetninga saga, sluter sig organiskt till den föregåendes sista afdelning.

Sålunda spår Dröm-Finne Gudmund, s. 195 18~21; ok ekki kemr mér pat övart, at nær stýrt veräi nökkurum þínum frœnduMy och Torhilds ord, s. 19769: atnœr stýrt veräi einhverjum syni pinum, supplera denna spådom. Sagans första del går också ut på att framställa dess uppfyllelse.

*) Jfr Björn Magnusson Öl sens uppsats i Timarit hins islenzka bókmentafelags 1881, s. 267—68. Gudm. j>orlåkssons resultat visar sig? trots en oaktsamhet vid beräkningen, dock vara riktigt, då ett kver, med mycket få och blott i sena handskrifter förekommande undantag, alltid består af högst 8 blad. Enär de båda bevarade fragmenten tillsamman bilda 6 blad, har altså det, som gått förloradt, belupit sig till högst 2 blad. På dessa kunna nog knappast ens slutet af I (från s. 12421, där det ena^ fragmentet slutar) och början af V2 (till s. 161 129, där det andra vidtager) ha rymts, beräknadt efter den form, afdelningarne nu äga.16 —

Sagan börjar med att berätta i^nrimnnH cnm Wår

nar efter sig två söner — s. igg1—2: Sidan tókusynir Gud-mundar ens rika fé eptir hann,. Eyjólfr ok Kodrån — hvilka, tillförene ej nämda, därpå karaktäriseras. Förtäljes så, hur Öjolf bjuder till sig ljusvatningarnes nuvarande hufvudman, Torvard, Torger godes sonson, hvilken säges vara vitr mactr ok stilltr vel, s. 20021, och knyter vänskap med honom. Härvid lägges i Torvards mun en indirekt antydan om kommande konflikter, då han säger, s. 200 29-30: ok hlyda mun okkr, ef eigi spilla adrir menn um.

Omedelbart härpå följer presentation af Torvards son Höskuld och dennes fosterbroder Brand, sonson af en Torger godes broder — just de två personer, som komma att bryta den mellan Öjolf och Torvard ingångna vänskapen. Det framhålles också, s. 201 44—45, att Torvard och hans son voro óskaplíkir, men att däremot þeir fóstbrœSr váru skaplíkir, s. 201 41-42.

Sedan berättas, s. 205, hur Öjolf tager som höfding upp mål emot Brand, med förväntan, att Torvard skall handla bäst bland ljusvatningarne, i fall de taga råd af honom. Genom en tillfällighet kommer Öjolf i stället att i målet underhandla med en annan ljusvatning, Torkel å Veisa, Höskulds och Brands målsman under deras pågående utlandsfärd. Ovänskapen mellan mödrovallingar och ljus-vatningar väckes så upp igen. De senare hämta, s. 209, råd af den utaf Gudmund dräpte Torkel håks son Ramn. Öjolf anfalles med öfvermakt under en resa norr ut. Torvard äggas till sist att sluta sig till Gudmunds fiender — andre män ha sålunda förstört deras vänskap. Slag står. Kodran, Öjolfs broder, faller. Spådomarne, gifna i Gudmunds saga, ha sålunda gått i fullbordan. Efter fbrlik-ningsförsöken, förberedelserna till tinget, s. 222 1—22865, bilägges målet: ljusvatningarne Torvard, Torkel, Brand och

tydligen framställes som bekant

Höskuld bli landsflyktige för tre år, Kodrans baneman, en ljusvatningarnes frände, Hall Otryggsson, för alltid.

Torvards och de öfriga fredlöse ljusvatningarnes ut-landsfärd följer därpå, s. 235 1—242 106. Skildringen häraf af bry tes, s. 242 —246 ra, med berättelsen om Torvards

brorsons fall för Öjolf och om målets biläggande på altinget för att, s. 246 »>—24819, fortsättas med berättelsen om Torvards, Brands och Halls död, om Höskulds återkomst till Island, hans möte med Öjolf, hvilket aflöper utan strid.

Härmed äro i Öjolfs saga skildringarna om mödroval-lingarnes och ljusvatningarnes stridigheter afslutade.

Följa så som en art bilagor lösa drag om förut i sagan uppträdande personer, s. 24819—25005. Till sist gifves det, s. 25066—255, en ny bilaga, som innehåller berättelsen om Öjolf och Toraren ofse, och som i slutet är defekt.

Detta är i korthet berättelsens gång i Öjolfs saga.

Öjolf är altså den enda person, som i denna del af Ljósvetninga saga från början till slut ej lämnas ur sigte och därför utan tvifvel bör betécknas som hufvudperson. Hade Torvard eller i allmänhet ljusvatningarne uppfattats som sådana, hade sagan säkerligen slutat med deras sista uppträdande. I sista defekta kapitlet, som dock ej står i direkt historisk förbindelse med de föregående, omtalas ännu Öjolf, och sannolikast har sagan värkligen slutat med detta eller ett annat, härtill fogadt kapitel (med uppgift om Öjolfs död?), då det är otänkbart, att dess slut skulle ha utgjorts af kap. 31, som lyktas med en replik, s. 25065.

Sagoutgifvaren kunde derför i öfverskriften Eyjolfs saga ok Ljósvetninga gärna ha utelämnat de två sista orden.

Öjolfs saga utgör således i det hela en fortlöpande berättelse, men tilläggen visa dock, att ämnet ej är till fullo systematiseradt.

Ljósvetninga saga kan altså som helhet — då afseende ej fästes vid den defekta recensionen A — betecknas såsom bestående af mer eller mindre af hvarandra oberoende afdelningar, i hvilkas komposition ej kan spåras någon ledande tanke, som skulle tyda på en förf. med ^en alt igenom säker öf-verblick af sitt material. Dock skönjes en ordnande hand mera i Öjolfs saga än i Gudmunds.

Det moment, som äljes i hög grad karaktäriserar flertalet af Islands ättsagor och bidrager att gifva dem deras pragmatiska prägel, nämligen den forna ödestron, glimtar här endast sporadiskt fram (se Gudmunds ord s. 14859 och 1771c—12^ Lännes 19270, Öjolfs 206 7 och 254 Torvards 222 I91, Skägges 22927) och begagnas blott ytterst sällan i och för händelsernas utveckling; se ofvan Dröm-Finnes och Torhilds spådomar*).

*) Sid. 226 15—23 omtalas en dröm, som Öjolf haft, och som tydes af hans fostrare. Öjolf säger: þd kom yfir mik þoka mikil, ok så ek eigi nautin. Hans fostrare svarar: —• — — en þat er myr kr kom yfir þik, sé ek eigi fyrir annan enda tim mål ydur. Denna dröm står tydligen här blott för sin egen skull; jfr drömmarne i andra sagor t. ex. Nja la, Laxdala, där de alltid stå såsom förut antydande.

Då Öjolf dräpt Torvards brorson, snafvar på hemvägen hans häst, s. 243. På altinget menar sedan Finne, som ej kan vara någon annan än den från det föregående kände Dröm-Finne, att han den gången ej förmått motstå Tcnrvards.och hans fränders följgjor, och på Öjolfs fråga, om han tror dessa vara starkare än Ö.s egna och hans fränders, följer svaret: eigi kveå ek at því; þó er þat reynt, ef vér spyrjiun um fór þórvarðis. S. 246 berättas så om Torvards död i Saxland och s. 248 om, hur Höskulds tanke på hämd öfver Öjolf tillintetgöres. Af andemeningen i Finnes ofvan anförda ord framgår dock, att han ej helt och hållet saknar tron på öfvermakten hos Torvards och frändernes följgjor öfver Öjolfs; åtminstone ligger däri ej någon antydan om det följande: Torvards död och hämdens uteblifvande, hvilket man kunnat vänta sig i en bättre redigerad saga t. ex. Laxdala eller Njåla. Där hade förf. säkert als ej tagit upp från traditionen berättelsen om Öjolfs fall af hästen och hans följande samtal med Finne — eller också hade han begagnat sigDäremot uppenbarar sig detta moment bjärt i efterföljande saga.

där af på annat sätt: diktat om det, så att det bättre kommit att stämma samman med det följande. Rätt märkligt är, att Dröm-Finnes spådomar äro af rent motsatt halt här och i V 2, hvarpå ju Öjolfs saga dock är bygd. Skulle man ej häri ktinna se ett tecken på, att bearbetaren af Öjolfs saga ej har förmått hålla den samma i strängt samband med Gudmund den mäktiges?Vatnsdæla saga.

Denna saga skiljer sig från den föregående redan därigenom, att den fullständigt motsvarar sitt namn. Från början till slut rör den sig kring en och samma slägt, som, först bosatt i Norge, sedan nedsätter sig i Vatnsdalen på Island. Hela fem slägtled omfattas i den samma, och berättelsen är oafbrutet fortlöpande. Ingen þœttir-mádnmg^ sådan den framträdt i Ljösvetninga saga, kan här uppspåras. Alt grupperar sig kring hufvudpersonema på så sätt, att skildringame om en hvar stå i noggrann förbindelse med och betingas af det föregående. Fastän sagan således utgör ett organiskt helt, vill jag dock för öfversigtens skull sönderdela den efter slägtleden eller — hvad här är liktydigt — hufvudpersonema. En sådan indelning har jag dessutom behof af för att kunna framhålla sagans nervus rerum,, den tråd, traditionen med sin åskådning gifvit förf., och hvaraf han begagnar sig för att sammanknyta händelserna.

Ödestron har nämligen en för kompositionen vida större och mer genomgripande betydelse i denna än i någon annan isländsk ättsaga.

I Landnåma framhäfves uttryckligen s. 173 gipta Ingi-mundarsona; något liknande sker ej med andra där omtalade sagopersoner. Detta är ganska karaktäristiskt, då21

sagan i sin nuvarande form just bygger sin framställning på detta begrepp gipta *).

Dock blir ödestron vida starkare framhållen i sagans första hälft än i dess sista. Detta torde för visso uteslutande bero på en förf:s fruktan att upprepa sig, då han redan i sagans början tager de skiftande uttrycken för ödestron i så lifligt bruk, att han är på väg att nästan uttömma dem alla.

Ödestron är den ledande tråden hela sagan igenom, och det torde derför äfven vara ifrågavarande undersöknings uppgift att följa den samma.

Jag behandlar altså sagan i följande större afdel-ningar:

1. Torsten, Ketil roms son. Kap. i—7.

2. Ingemund Torstensson. Kap. 7—23.

3. Ingemund8 söner. Kap. 24 — 38.

4. Torsten Ingemundssons söner. Kap. 39—41.

5. Torkel krafla. Kap. 42—47.

1.

Torsten, Ketil röms son.

. Kap. i—7.

Ketil röm, en mäktig bonde i Römsdalen i Norge, har en son vid namn Torsten, som, äggad af sin fader, dräper stigmannen Jökul från Götland. Denne öfvermannar dock som döende Torsten men skänker honom lifvet mot löftet att draga till hans fader, jarl Ingemund i Götland, omför-mäla hans död och äkta hans syster Tordis. Detta lofvar

*) Det ena värket har ögonskenligen hållit sig till det andra Jag tillåter mig här gent emot Vigf:s mening (Vorr. XIX—XX) iittalä den förmodan, att Landnáma hämtat sitt uttryck från Vatnsdœla. Denna skulle säkert ha tagit sina slägtregister från den förra, om den känt den samma.22

Torsten, och slutet blir, att han får Tordis och tager arf efter sin fader Ketil. Därefter upphör Torsten att uteslutande vara hufvudpersonen, först senare i sagan omtalas hans död.

Han är således i sagans början dess hufvudperson, och författaren griper strax med styrka till sitt väsentligaste kompositionsmedel, den ofvan omnämda ödestron.

Efter det Torstens fader Ketil och hans moder presenterats, föreställes han själf — detta efter den i allmänhet följda regeln vid presentationen i sagorna. Då harf omedelbart därpå karaktäriseras, heter det om honom, s. 3 10:

engi var hann ágœtismadr ä vöxt eär afl; och detta fram-hålles äfven, s. 413~18,t i hans fader Ketils ord, då denne äggar honom att pröfva lyckan; förf. låter därvid Ketil håna sonen för hans brist på kraft och växt. Om Ketil själf har det däremot sagts i hans karaktäristik, s. 3 6: ramr at afli ok hinn rös kvasti i öllum mannraunum. Men när författaren så åter karaktäriserar Torsten, s. 13 3~5, i det han därefter ej längre behandlar honom som hufvudperson, säges det om honom: ok þöttust menn hafa iägjöld Ketils par sem porsteinn var, pott hann vœri maär minni vexti, edr eigi svd sterkr, sem hann var.

Af det sätt, hvarpå förf. framställer Torstens historia till denna punkt, framgår bjärt och i ögonen fallande, att han i den samma velat visa, hur det hufvudsakligen är lyckan, som för hans hjälte framåt och till sist likställer den mindre kraftfulle med den starke. Alt motiveras af lycka. Ingen framstående egenskap — hvarken kroppslig eller andlig-

— blir hos hjälten framhållen, ehuru lyckan — här som annorstädes — naturligen delvis beror på hans och slägtens goda egenskaper *).

*) Ett storslaget exämpel på Torstens motsats — en úgœfumafcr

— är Grette Åsmundsson. Framför alle isländingar var han utrustad med de yppersta så andliga som kroppsliga egenskaper, men hans hela lif blef dock en kedja af olyckor, ty han var úgæfuniadr: så hann— 23 —

Då Ketil kap. 2, s. 4G~27, äggar Torsten att träda i sine förfäders spår och väsa prof på mandom — sedan i kap. i berättats om folkets misstankar, att å vägen mellan Römsdalen och Jämtland låge »röfvare och illgärningsmän»

— slutar han sitt tal så: »är du nu ock så till ålders kommen, att det vore tid för dig att pröfva hvad lyckan vill unna dig», s. 426-27; at reyna hvat hamingjan vill unna þér, Det är i förtröstan på sin faders lycka, Torsten kort därefter lämnar dryckeslaget och söker upp Jökul, kap. 3, s. 5 2~7: ok hyggr pat helzt fyrir sér, at hann mun treysta á hamingju födur sins. Han undkommer Jökuls efterspaningar, enär annat öde är honom fÖrelagdt än att här bli dräpt, s. 6n~12. Och då Jökul har Torstens lif i sin hand

— hvilket den förre med sina ord s. 713~14 själf framhåller

— säger han sig vilja skona honom, enär han anar, att han skall blifva en gœfumadr^ s. 729, af hvilken han väntar sig gagn, ifall det unnas honom, T., efterkommande, och han ber honom därför gifva en af dem namnet Jökul. Det är också samma hans mening om Torsten, som synes motivera uppmaningen till denne att draga till jarlen Ingemund i Götland, Jökuls fader, och anhålla om systren Tordis.

flest fyrir, þó at hann gcetiekki atgört (Grettla, s. 187). Då han, berömd redan som ung, ville deltaga med Viga-Barde i Ileiäaryig, blef Barde af sin fosterfader Toraren spake afrådd att begagna sig af Grettes hjälp; fosterfadren säger om honom: en^grunar mik hversu heilladrjiigr hann v e r år ok mantu þess þurfa, at eigi sé allir tigæfumenn i þinni ferâ (Grettla, s. 72). Sagan berättar, s. 96—7, om Grette och hans norske halfbror Torsten dromund en anekdot, som är i hög grad betecknande. En morgon, innan de stego upp, beundrade Torsten Grettes kraftiga armar men tillägger: betr þatti mér þá at vœri mjóri ok nökkuru gœfusamligri. Torstens armar voro däremot så spensliga, att Grette menade honom ej vara kvenstyrkr, hvarpå den förre förespår, att de armarna dock månde komma att hämna honom, Grette. Detta blir också förhållandet, men det tillägges i sagan, s. 208, äfven, att det blott kunde ske på den grund, att Torsten var en så stor gcefumaår.VL~ 24 —

Och sedan Jökul ännu en gång, s. 8 framhäft, att han har makt öfver T:s lif, skonar han honom dock, enär ett bättre öde är honom bestämdt, s. 8 Han råder honom därtill att ej stanna i Götland utan vända hem till sin fädemegård i Norge — ett råd, som är af synnerlig vikt för den följande utvecklingen*).

Att det är lyckan, Torsten har att tacka för sin räddning, betbnas ytterligare i de ord, med hvilka han besvarar sin fader Ketils välkomsthälsning, s. S 24-25: en kvad ham-ingjuna hafa styrkt nti svå sitt mål.

Torsten följer Jökuls uppmaning. Han drager, fastän Ketil afråder honom, till Götland, och alt går honom väl på grund af den lyckosamhet, hans utseende röjer. Drottningen, till hvilken han frambär Jökuls »järtecken» och hans hälsning, det hon måtte tala godt för T. hos jarlen, så att han finge systren till hustru, gillar sin sons handlingssätt

mot T. — och det därför, att dennes utseende röjer lyckosamhet, s. io 5—6: því þú ert giftuvœnligr ma<tr at sjá. När hon så fäller förbön för T. hos jarlen, framhåller hon hans lyckosamhet som ett af skälen till att låta honom behålla lifvet, s. io 28-32. Och jarlen förklarar, att alt kommer att bero på, hur han finner honom, när han ser honom, s. 11 3-0. När så jarlen far se Torsten, är det hans om lycka vitnande utseende, som bestämmer den förre ^ att skänka honom lifvet och sätta honom i sons ställe, s.

11 is: þvíat kamingjmnót er á pér. Det ligger ock klart i jarlens svar på Torstens begäran om dottrens hand, att hans bifall äfven härutinnan är betingadt af hans tanke om T:s lyckosamhet, s. 1120-22.. eigi vil ek pvi afneita,

) I kap. 3, s. 6 18—27 berättar förf. sin hjältes tankar och känslor. Detta förfaringssätt förekommer ej i någon af de andra, här behandlade sagorna. Tankame och känslorna framträda äljes i tal eller handling. Det omtalas väl hvad »man, »folket», tänker och känner — men ej hvad den handlande.— 25 -

pví vera má at pat sé til hamingju várrar ættar. Och när jarlen ej motsätter sig Torstens önskan att fä följa Jö-kuls råd, s. 89—10, och återvända hem, hvilken önskan är grundad på hans mening, att en hvar bör följa sitt öde: ok ver Sr hverr eptir sínuni fortögum at% leita, s. 11 24~25, så förestafvas jarlens bifall af just samma ödestro, s. 12 6~7.

Torsten lyder sitt öde; drager hem; tager emot sitt fadernearf: — ok pótti enn mesti sömamaSr, s. 1218 — ok þóttust menn hafa iSgj'öld Ketils^ par sem þorsteinn var.

Det är sålunda visadt, hvad lyckan velat unna honom, jfr Ketils ord 427.

Dessa äro de enda händelser af vikt, som förtäljas om Torsten, och sagan antyder senare ingalunda, att lyckan svikit honom.

2.

Ingemund Torstensson.

Kap. 7—23. •

Torstens son Ingemund efterträder redan vid födelsen sin fader som sagans ytterligare hufvudperson. Först skildras hans uppfostran hos Torstens vän Ingjald i Hålågaland samt hans och hans fosterbröder Grims och Sämunds härnadståg, de där sluta med slaget i Hafrstjärden, före hvilket Sämund dock skiljer sig från de andre för att sedan på Ingemunds uppmaning draga till Island. Vid ett gästabud hos Ingjald spår en völva Ingemund och Grim, att äfven de komma att begifva sig dit Grim nedsätter sig där kort tid efter. Ingemund åter, som vill stanna i Norge, tager där arf efter sin fader men ser sig dock till sist tvungen — utan någon annan i sagan nämd anledning än den, som innebäres i völvans spådom — att, äfven han, fara till Island, där han bosätter sig i Vatnsdalen och inom— 26 —

kort blir en mäktig höfding. Härefter berättas hans öden på Island, hans söners stridigheter med illgärningsmannen Rollef och till sist hans död genom denne.

Ingemund framställes liksom Torsten som en lyckans, man, dock på väsentligen olika sätt. Förf. låter nämligen sonen ej ärfva fadrens lycka utan morfadrens, den äljes obekante jarlen Ingemunds. Därmed sätter förf. sig i stånd att komplettera sin framställning af ödestron.

Om Ingemunds födelse, namngifning och fostring är berättadt kap. 7, s. 12. Han får namn efter sin morfader Ingemund, som, kap. 6, s. 12, till Tprstertlframstält sin önskan, att, om denne finge en son, han måtte bära I:s namn. Torsten säger, s. 1224-25*. iden svennen skall heta Ingemund efter sin morfar, och jag väntar honom lycka för namnets skull» — ok vcenti ek honum hamingju sakir nafns. — Af Ingjald i Hålågaland upptages Ingemund till fostring med orden: hamingjusamligr sveinn ertu, s. 12 29.

Förfis berättelse om Ingemund går sedan — s. 135 — s. 196 — helt ut på att visa, det hans fader och fosterfader blifva sannspådde, att han värkligen är hamingjusamligr och detta som arftagare af sin morfaders namn. Detta framhålles med styrka.

Då Ingemund med sin fosterbroder Grim, Ingjalds son, hemkommit från sin första vikingsfärd, hvarunder han följt sin fosterfars råd att fara fram med betänksamhet och besinning — s. 1314—15; jneä for sjö ok athygli — låter fadren Torsten honom förstå, att deras uppehåll tyder på öfvermod och ej sker med full betänksamhet, s. 13 27: mect fullri for sjö. På Ingemunds svar, det Torsten som gengäld för uppehållet må af deras byten efter härmäns sed taga hvad honom lyster, följa hans moder Tordis ord: vel er slikt mælt ok dréngiliga, ok svå mundi g ert hafa möđurfaäir pinn, hvar-efter det förtäljes, hur vistandet hos Torsten blir godt och och gladt. Och när Ingemund sedan vändt hem efter sin— 27 —

andra sjöfärd, hvarunder han visat sig ej längre hålla på fosterfadrens råd om försigtighet — jfr hans ord s. 14 24~2G — tages han af fadren emot med mycken kärlek och Undfägnas storståfligt: Torsten säger sig ha tidigt pä honom sett frändelycka — ok kvafltsi hafa snentma séä ä hånutn frændagiptu, s. 15 19-20.

Efter hemkomsten frän Norge, där han följt Harald härfagre i slaget i Hafrsfjärden, och där han af denne fått som lön den för honom ödesdigra hlutrinn — en amulett? —*) tages han af Törsten emot *med bägge händer* och med hälsningen, att han tagit ett lyckosamt beslut — då han slöt sig till Harald härfagre — hvilket ocksä var att vänta, då han vore Ingemund jarls, den gäfvaste mans, dotterson: ok sqgäi hann hamingjusamliga snúit hafa sinum råfltum; kva3 pat ok líkligt^ par sem pii ert dötturson Ingimundar jarls ens göfgasta manns, s. 19 2~4.

Ingjald, fosterfadren, kommer så till och förklarar, s. 19 6, att det nu gått Ingemund så, som han förmodat — Ingjald har, såsom äfven framhållits, sagt: hamingjusamligr sveinn ertu, s. 1229.

Således är det påfallande, ätt Ingemund anses ha ärft sin lyckosamhet från morfadrén, ej från fadren Torsten. Detta förklaras af, ätt Ingemund i andra hänseenden ej liknar den senare. Så är förf. under berättelsens gång särdeles mån att omtala Ingemunds förträfflighet, hvarvid han formligen ödslar med uttryck, s. 1320-23, s. 141-4, 21-23^ s. 15 22-24, 29 31 ^ då han däremot rörande Torstens personlighet låter oss intet annat veta än, att han är lyckosam, samt: eng i var hann ágœtismactr ä vöxt ectr ajl, s. 310. Visserligen talar Jökul, s. 8 6, om hans árœdti ok karlmenska

*) Jag begagnar det isländska ordet, då dess betydelse här är osäker. Enligt sagan bär emellertid detta «ting« Frös bild, och konung Haralds replik, s. 22 1_3, förklarar dess mystiska försvinnande till Island därmed, att Frö önskar, det ägaren där skall resa honom ett tämpel.— 28 —

och Vigdis, drottningen, kallar honom, s. io3, djarfr tnaär, men förf. förklarar själf driffjädrarne till hans däd, s. 51-3, s. 618-25: hans förtröstan till fadrens lycka och dennes äggande ord till sonen att söka lyckän — som han också finner. Förhållandet är, att förf. för sin framställning behöfver hos Ingemund duktighet och mandom: han skall i strid med själfva ödet. Torsten däremot, lyckans man zar' har lydigt följt hvad honom sagts vara fÖre-

lagdt. Därför kommer det ej till någon konflikt i hans saga; han dör nöjd med tanken på sin sons honung ja, s. 21 2. Ingemund åter vill blott följa sin egen vilja; han kommer därvid att träda upp mot ödet, hvarifrån lyckan kommer. Han vill ej foga sig efter dess lag, men han måste. Och ödets makt uppenbarar sig så till sist äfven därigenom, att lyckan sviker honom.

Några prof på hans förträfflighet lämnas ej, den blott framhålles, hvilket torde än mera bestyrka det tendensiösa i framställningen.

Förf. har således hittils med oförtydbar beräkning framhäft Ingemund som ett lyckans skötebarn.

Lika afsigtligt går han till väga framdeles i sin berät-rättelse, i det han således låter denna gä ut på att visa, det Ingemund, så omhuldad af lycka han än är, dock måste böja sig för ödet. Ingemund har också själf varit värk-sam vid att gifva det samma i händer de bägge yttre värktyg, som det begagnar för att böja honom under sig: som lön för godt följeskap har han, som nämdt, af Harald härfagre fått hlutrinn., och det är han själf, som rådt Sämund, s. 18 19-22, att draga till Island för att undgå Haralds vrede. Det är genom bäggedera, hlutrinn och Sämund, ödets vilja fullbordas.

Dä Ingemund vid gästabudet hos Ingjald mot sin vilja, s. 19 2°-22, fått genom finnkvinnans spådom, s, 1922-25^

veta ödets beslut: att han skall bygga det land, som heterIsland, där bli en ansedd man och gammal, och att många af hans efterkommande också skola i det landet bli berömda, hånar han spådomen med den förklaring, att han fast beslutit att aldrig komma till det stället, s. 1925-28 Han får af völ van det svaret, s. 1929-34^ att det dock skall ske, som hon säger, och beviset därpå är, att hlutrinn försvunnit ur hans penningpung och befinner sig i det hult, han kommer att bebo på Island. Och på Ingemunds vreda ord genmäler hon blott, att det nu en gång blifvit så till-redt, vare sig han tycker väl eller illa därom, s. 20 3~4.

När förf. så går att skildra, hur Ingemund värkligen till sist måste lyda ödets bud, gör han det under ideligt fråmhållande af den sats, hvarpå hans framställning hvilar: ingen kan motstå ödet, ej ens en giptumadr, och han löper härvid till en stor del igenom skalan af uttrycken för denna sats, utan att något enda af dem upprepas *).

*) Ödestron får också i Ingemunds saga ej mindre än 9 skilda uttryck: s. 20 15, 22, s. 22 32, s. 23 4, 11, iti; s. 24 s. 26 11—12, i Torstens däremot endast tränne, s, 6 U—12, s. n24— 25, s. 126—7. Ser det därför ej ut, som onj förf:s framställning vore gjord med tendensen att rent af förevisa den gamla ödestron?

Man träffar ej häller någon saga, i hvilken så många ödes-ord-språk förekomma som i denna, om den också ej alldeles uttömmer förrådet. Jag vill härmed som prof lämna några andra uttryck, som ock må visa, huru stark ödestron varit och är på Island.

Får gengr of sköp norna (Kormåks saga).

. Mœla ver dr einnhverr skapanna målum (Gisla saga)

Audnan er einhlytust. (Mals håtta safn af Guttm. Jonsson).

Ei må sköpunum renna.

Sköpum vidr mangi (Atlamål).

Æfi vorri og öllum hag

Audnan radur nått sem dag.

Forlög ekki fordumst ill,

Fram kernur þad hamingjan vill (Rimur af Ulf ari sterka).

Ei må feigum forda né ófeigum i hel koma m. fl.— 30 —

Sedan det berättats, hur Ingemund morgonen efter gästabudet saknar hlutrinn och finner det vara ett ondt tecken, låter förf. fosterbrodren Grim för honom motivera sitt beslut att fara till Island med den uttalade meningen s. 20 14-15: at eigi mundi tjóa at brjóiast vid fortögunum. Då Ingemund åter förklarar sig ej vilja göra den färden och menar, att de härmed skola skiljas, svarar Grim, att det ej skall öfverraska honom, ifall de ändock träffas på Island: því íihœgt mun for tögin at fiyja, s. 2022.

Efter det förf. låtit Torsten ännu en gång förklara sin son för hamingjwnadr (s. 21 2: gott er nú at deyjay ok

vita son sinn säkan hamingjumann) och i sammanhang därmed låtit honom uttala sin aning, att sonen med tiden komme att lämna sin ättjord, berättar han, hur Ingemund efter Torstens död tager emot alt arfvet och fattar beslutet att slå sig i ro på sin fädernegård. I samband , med berättelsen om Ingemunds giftermål, kap. 12, s. 21, som sker på konung Haralds föranstaltande, blir i dennes mun lagd samma mening som förut i Grims och Torstens: nämligen den, att Ingemund dock kommer att göra islandsfärden, s. 22 8~9: en pat hygg ek, at pangat munir pii koma. Och sedan Ingemund värkliggjort sitt för konungen omtalade beslut att sända efter tvänne finnar för att af dem få ut-spord landets beskaffenhet, enär finnkvinnans spådom ständigt står honom i hugen, s. 21 ai-&9 och då han erhållit deras förklaring, är hans motståndskraft bruten, och han kommer till sist själf under fund med, att det är lönlöst att spjärna emot ödet, s. 2232: ok kvad eigi mundu stoda vid at sporna. Då Ingemund meddelat konung Harald

sitt beslut att lämna Norge, får samma mening ett nytt uttryck i konungens replik, s. 234: ok sagdi iihcegt at g er

a vid atkvœdum; och när han för sina vänner och för höfdingarne kungör beslutet, heter det, ätt man väl fann en sädan mans bortfärd vara en förlust: en på

ter fátt sk'öpum ríkara, s. 2316. När så Ingemund landstigit på Island, hälsas han af sin fosterbroder Grim med samma grundsanning: ok kemr hér nii at poi sem mælt er, at tor sått er at foretast for login, s. 2416-17. Efter sitt uppehåll hos Grim vintren öfver drager han norr ut och finner till sist Vatnsdalen, den han igenkänner efter finnarnes be-skrifning, och då han intagit dalen och omsider funnit hlutrinn, måste han ännu en gång erkänna sanningen af den sats, förf. tillförene låtit honom själf utsäga eller höra: pat er pó satt at seg ja, at eigi må viet sköpunum sporna, s. 26 n~12.

Härefter har hlutrinn intet mera att skaffa med Inge-munds öde. Det andra medlet för framställningen af detta' träder nu till.

Förf. går, s. 26 först att skildra Ingemund som den äfven pä Island af lyckan synnerligt gynnade för att sedan visa, hur han ännu en gång blir af ödet öfverman-nad. Och det är nu Sämund, till hvilken ordningen kommer att i yttersta hand tjäna som dess redskap.

Förf. berättar nu om Vatnsdalens bebyggande, hur Ingemund inom kort blir öfverhufvud för vatnsdöleme och folket i de närgränsande bygderna, s. 26 19—20^ hur lag och landsrätt tagas upp, hur Ingemund efter sin färd till Norge, där han af konungen fått som äreskänk skeppet Stigandi *), far godord och blir häradsföreståndare, s. 28 9~10. Efter omnämnandet af de män, som tagit land under Ingemund, framhåller förf. än en gång, s. 29 !-5, hans förtjänster och hans anseende framför andra, hvarefter följer berättelsen om, hur svärdet Ættartangi kommer att tillhöra Ingemund öch hans ätt. Förf. har härmed således visat, hur finnkvinnans spådom slagit in, hur alt gått Ingemund som bäst i händer.

*) Hvarken Stigandi eller Ættartatigi ha någon betydelse för kompositionen; de spela ingen rol med i berättelsen som Fótbítr i Lax-dala eller Tyrfingr i Hervarar saga.

Förf. för sä fram den trollkunniga Ljot och hennes son Rollef, Sämunds brorson. De komma till Island och Sämund tager som frände emot dem. När Rollef sedan för dråps skull blifvit gjord keraSssekr, påminner sig Sämund sin och Ingemunds forna vänskap. Han vänder sig till denne med bön, att han mätte taga sig af Rollef och modren. Då Ingemund drager sig för att tillmötesgå hans önskan, heter det s. 3414-15; Sœntundr svarar ok kvalt hann hamingju drjúg a n vera mundu ok flesta farsœlast af honum. Ingemund ger till svar, att det — om han verkligen är hamingjudrjugr och därmed har med sig lycka äfven åt de andra — skall bli utrönt, i fall det här går lyckligt, s. 3415-16; Ingimundr lét pat pä reynt ef hér tækist v el. Altså är det med ord om I:s lyckösam-het, Sämund förmår honom att skänka sitt bifall, och for den samma gifves här ett starkare uttryck än någonsin tillförene *). Det är också för sista gången förf. framhåller den, och detta vid den afgörande punkten i Ingemunds saga, då han står på sin lyckas höjd. Förf. låter dock Ingemund antyda, att han förvisso här sätter lyckan på spel.

Vidare förtäljes, hur Ingemund tager emot Sämunds frände, och kap. 21—23 ha till innehåll: fiendskap och stridigheter mellan Rollef och Ingemunds söner och — den senares död för det spjut, Rollef slungar emot honom, när han söker förebygga kamp mellan denne och sönerne. När Ljot sedan af sin son spörjer hans fall, säger hon — engan koma yfir skapadœgr sitt. I dessa ord ger förf.

altså det allra sista, likaledes nya uttrycket för den grundsats, han förut med styrka framstält, och härmed

*) Ett så starkt uttryck har förf. ej gifvit åt Torstens lyckosam-het — denne kom ej häller i konflikt med ödet.

gifves ock förklaringen, hvarför Jngemunds lycka ej längre räkt till: ödet har velat det så.

Att förf. haft till syfte att framvisa den hedniskt-fata-listiska lifsåskådningen, tron på ett förut bestämdt öde, synes mig härmed stå ovedersägligt; liksom det synes mig klart, att han åt denna lifsuppfattning velat ge en djupare bakgrund genom att framhålla den säregna grad af lycka, som varit fast vid Ingemund.

3.

Ingemunds söner.

Kap. 24—38.

Ingemundssönerne hämnas sin fader, i det de dräpa Rollef och Ljot, samt skifta arfvet efter honom. Vidare skildras, huru de befria Vatnsdalen från ogärningsmän och trollkunniga — Torolf slägga *), Torgrim skinnhufva, To-rolf heljarskinn och Torö — samt i öfrigt deras stridigheter med dem, som söka träda deras makt för nära: Må Jörundsson, Berg den raske och Finnboge den starke. Till sist omtalas deras död samt hur makten öfvergår till sonen af den förnämste bland dem.

I Ingemunds saga nämnas käp. 13, s. 23, för första gången hans söner, af hvilka tvänne särskildt framhållas så, att man redan här ser, att de längre fram i sagan måste bli hufvudpersoner. De få efter sine förfäder namnen Torsten och Jökul. Vid namngifningen hoppas Ingemund, att den

*) Egendomligt nog menar förf. sig ha nämt denne förr, när han första gången omtalar honom, s. 44 7: Nú skal segja frá þeim manni, er fyrr var nefndr er hét þóró/fr s legg ja. Måhända detta misstag, h vartill motstycke ytterst sällan påträffas i sagorna, ej är ursprungligt.

förstnämde mätte följas af lycka: han skal heita porsteinnr ok mun ek pess vilnast, at hamingja mun fylgja; den andre förespår han, att han skali bli ett oroligt hufvud och en stor kämpe: eigi mikill skapdeildarmaär — mikill kappi, och båda komma de att motsvara namnen*). Sedan nämnas de ej, förr än de föras samman med Rollef, s. 34, och skildringen af hämden efter deras fader visar sä, huru dennes hopp om Torsten går i fullbordan. Den samma kan sägas vara innefattad i ramen af de ord, med hvilka Ljot mottager budskapet om Ingemunds död, kap. 24, s. 3914-19, och de ord, hon utsäger, då Rollef fallitr och hennes trolldomsknep — brögä — blifvit omintetgjorda, s. 43 5~7. Sedan Ljot nämligen bedt Rollef draga bort för att återkofnma, när det vore utsigt till, att hennes anslag — rååagerä — kunde ha någon framgång, tillägger hon, s. 3918—19; en e{gi sé ek par á milli, hvárt drjii-gara v er är, vitsmunir porsteins ok gipta,, eär brögä min. Då det så visat sig, att Torstens förstånd och lycka äro öfvermäktiga, förklarar hon Ingemunds söner för giptumetm ndklir, s. 43 7. Och förf. låter Torsten, den af sönerna, hvars lyckosamhet han särskildt velat betona, till slut framhålla, att det var att vänta, det lyckan gåfve utslaget mellan dem: porsteinn kvaä pess v ån, at hamingja skipti meä peim.

Sedan redogöres # det för, hur som Ingemunds söner dela arfvet efter fadren, och det är just Torsten, den lycko-spådde, som, fast ännu ej godordsman — pbrir kafrspjö hlaut goäoräit, s. 43 24 — blir vatnsdölernes höfding.

Förf. lämnar därpå, kap. 28—36, en följd af skildringar, alla af hvarandra oberoende, de där samtligen gå ut på att visa Ingemundssönernes makt som de förnämste af

*) Det är dock Torsten, som kommer att bestämma sagans gång, och Jökul synes blott framträda vid hans sida som en den obändiga kraftens representant.vatnsdölerne, och han visar därvid fortfarande, hur lyckan, som ständigt följt Torsten Ketilsson och till sist svikit hans son Ingemund, åter orubbligt slutit sig till dennes söner, särskildt till Torsten, bäraren af farfadrens namn. Sedan han i kap. 28—30 förtalt, huru de gjort häradet fritt från illgärnings- och trollmän, därvid de kommit i konflikt med en sin frände Må Jörundsson och gått med heder från målet, blir i berättelsen om deras stridigheter med Finnboge den starke och Berg den raske *), kap. 31—35, deras lyckosamhet äter omnämd. Helga, Bergs frilla, säger till honom, kap. 33 14-16: det är oförståndigt af er fränder att pröfva lycka med Ingemunds söner, det gagnar er ej — pvi at porsteinn er reyndr bce3i at viti ok gcefu. Och liksom Torstens »förstånd och lycka» afgjorde konflikten mellan Ingemundssö-neme och Rollef till de förres fördel, så blir också här Helga sannspådd. Den följande episoden, kap. 36, ger ett slags sista intyg om brödernes lycka. Då Torsten lydt sin frändefölgjas råd att uteblifva från Groas gästabud,

ser hennes farherde, hur hon om aftonen går kring sitt

hus, därvid hon säger: erfitt mun ver3a at standa i mot giptu Ingimundarsona. Här gifves ock en anspelning pä, att det är ödets vilja, att så sker. När hon viftat mot

fjället med sin gullfylda duk för att sedan gå in i huset

och låta fjällskredet förgöra alt gillesfolket och henne själf med, säger # hon: far i nu hvat sem biiit er \ nu mä det gå, som det en gång är förut bestämdt: alla mä förgöras — utom Ingemunds son!

För lyckosamhet och i öfrigt för ödestro finnes i In-gemundssönernes saga endast hälften så många uttryck

*) Konflikten berättas något annorlunda i Finnbogasaga, som ger framställningen en för' sin hjälte förmånlig färg: liksom Vatnsdœlas framställning går ut pjl att i skildringarne framhålla Ingemundssöner-. nes förträfflighet.

\

som i Ingemunds: också råka de ej i konflikt med ödet, de lika litet som Torsten, deras farfader.

4.

Torsten Ingemundssons söner.

Kap. 39—41.

Ingolf och Gudbrand taga arf efter sin fader Torsten. På den förre öfverflyttas makten i Vatnsdalen; hvarpå följer skildring af stridigheter mellan honom och Ottar Torvalds-son, föranledda af hans förhållande till dennes dotter Valgärd. Brödren Gudbrand blir på Ottars anstiftan dräpt, hvaremot Ingolf undgår hans anslag. Denne dör dock som ung af de sår, han af stigmän erhållit.

Förf. går jämförelsevis mycket hastigt öfver desse bröders saga, och den är egentligen endast en inledning till den följande. De presenteras i Ingemundssönernes saga, s. 49 20-22^ mellan skildringarne af dessas strider med Må och med Torolf heljarskinn och där utan als någon förklarlig grund. Först i slutet af samma saga, s. 60, uppträder Ingolf som handlande person. Påfallande är, att ingen af bröderna hvarken på det ena eller andra stället omtalas såsom arftagare af förfädernes lycka — icke en gång namn ärfva de efter dem.# Också säges det, att folket menade sig ej få med dem full ersättning för Torsten och hans bröder, fastän de dock syntes månge väl gå i fadrens fotspår. Detta alt står i full öfverensstäm-melse med hvad om dem efter Torstens död berättas.

Då Ingolf ej vill upphöra med sina ständiga besök hos Valgärd Ottarsdotter, och detta likar hennes fader illa, sänder denne en man att söka taga hans eller brödrens lif,sedan han först förklarat det ej vara otroligt, att det skulle gå, som man kunde vänta, s. 62 8~9: at peir verdt eigi giptudrjúgir. Då detta anslag emellertid misslyckas, får

han en annan man%att fara samma ärende, sedan han till denne sagt sig tro, att han nog hade lycka med sig att hämnas, s. 63 23—24 Ingolf vet att vakta sig, men dräpt blir Gudbrand, som på brödrens enständiga varningar gett svaret, a!tt han tror ödet ej ha bestämt den mannen till hans skada, s. 64 3°-31. Att Ingolf emellertid ej häller är giptudrjiigr, synes af det därpå omedelbart följande, då det kap. 41 förtäljes, hur han dör af de sår, han erhållit af iitilegumenn ok rånsmenn.

Redan i den äldre Jökuls ord, s. 810~11: en verda md at hörmungarvig liggi i kyni ydru ok munu menn missa saklaussa frœnda sinna^ gifves en antydan om sä väl Gudbrands och Ingolfs död som om Ingemunds, då dessa tre äro de i ätten, som falla saklöse*) De falla också alle, utan att någon eller åtminstone en fullgod hämd (om häm-den för Ing. jfr hans egna ord, s. 37 3*—32, och Torstens, s. 38 27-28) kan tagas för dem — det är hörmungarvig. Men under det Ingemunds död syntes stå i samband med hans så starkt påpekade lyckosamhet och hans kamp med ödet, arta sig förhållandena något olika här: om någon lycka, som från födelsen skulle följa Ingolf och Gudbrand — liksom Ingemund — har, som nämdt, ej talats. Tvärtom låter förf., såsom också ofvan synes, Ottar i sin replik, s. 62 8~9, mena på, att de ej äro giptudrjiigir, samt låter honom i repliken s. 63 23—24 tala om den mannens lycka, som han sänder att söka deras lif, och som dräper den ene af dem. Om någon konflikt med ödet får man blott

*) Jfr Lattdnåma, s. 180: þat sag di Jökull stig am adr at l eng i mundu glapvig haldast i ætt peirri, hvilket blir

sagdt i anledning af Jökul Bårdssons dråp. Han var sonson till Jökul Ingemundsson. Detta tyder på, att författarne af Landnåma känt Vatnsdæla, Jfr ofvan, s. 21, anm.- 38 -

en svag antydan, dä Gudbrands ohörsamhet gent emot brödrens varningar visar sig härröra däraf, att han tror den man ej vara af ödet bestämd att skada honom, sorti just blir hans baneman. Förf., som för den historiska trådens skull ej kunnat utelämna dessa tvänne úgœfutnenn bland vatns-dölerne, synes skynda att blifva färdig med deras lef-nadsteckning för att åter nä fram till en rätt gcefumattr, som han finner i

5.

Torkel krafla.

Kap. 42—47.

Efter Ingolfs död blir Ingemunds dotterson, Torgrim på Karnså, för en kort tid höfding öfver vatnsdölerne och efterträdes så af sin son Torkel krafla, som likväl strax blir till sagans slut hufvudpersonen.

Han presenteras redan i Ingemundssönernes saga, hvari han som barn, s. 59—60, blir ett medel för fullbordandet af deras lycka. Den ene af dem Tore hafrspjó, hvars enda olycka bestod däri, att bärsärksgång kunde falla öfver honom, befrias därifrån af den anledning, att han tar till sig och uppfostrar denne Torkel, som af sin fader utsatts. Förf. söker ögonskenligen härmed att nära att knyta Ingemundssönernes saga samman med Torkels.

Det förekommer ej något direkt påpekande af Torkel kraflas »lycka» i den egentliga skildringen af hans öden. Men det framgår dock, att han från början till slut ledes af lyckan — då det berättas, hur han vid tolf års ålder med ett yxhugg i Torkel silfres nacke skaffar sin fader godordet; hur han på sin utlandsfärd äras af sin frände Sigurd— 39 —

jarl å Orkenöarna, efter dråpet på Gläde, Gudmund mäktiges systerson, räddas och sedan med vatnsdölernes och Tordis spåkvinnas hjälp blir med motparten förlikt; hur han sedan blir de förres höfding och som sådan prisas: öllum målum var til hans skotid um heradit, pviat harm pötti mestrar náttUru í i V^tnsdœla kyni^ annarr en por-steinn Ingimundarson; hur han omsider kristnas, lyckas medla i tvister och dör som en god kristen, mycket sötjd och saknad af sine tingmän och alle häradsmän. Och detta motiverar så förf. till sist med, att han var den ypperste häradshöfding och mikill giptumadr, s. 8018; och som slut på Vatnsdcela saga följer på sistone förfis förklaring, att Torkel krafla var den, som mäst liknade de förre vatnsdöleme: Ingemund och hans son Torsten *), men hade det företrädet framför dem, att han var en rätt troende, och att han älskade öfver alt sannan Gud.

D:r Gudbr. Vigfusson uttalar i Prolegomena, s. LIV, den förmodan, att kap. 28—47 på ett matt och förvirradt sätt verkstälts af en senare hand, under det första delen sannolikt innehåller det jämna, ursprungliga arbetet.

Att detta är felaktigt, torde för läsaren redan af det föregående vara klart.

Jökuls ord till Torsten Ketilsson, s. 8 l0~11: en verda má^ at hörmungarvig liggi o. s. v. peka sålunda utöfver kap. 27, i det de äfven bebåda Ingolfs och Gudbrands död.

Sagoförfattarnes vanliga metod är att vid en persons presentation ej underlåta att om den samma lämna sådana underrättelser, som de omedelbart efter eller ock först längre fram i sin saga komma att begagna som material för skildringarne, eller som de behöfva för att göra situationerna för läsaren fullt klara. Detta är till

*) Förf. är också här fullt konsekvent, då han utelämnar Ingolf.— 40 —

fullo iakttaget i denna saga. Sålunda lämnas före kap. 28 uppgifter, af hvilka förf. först begagnar sig senare.

Det heter om Må kap. 16, s. 2815, att han och In-i gemunds söner samtidigt växa upp. Kap. 29, s. 45 31, där Må ånyo framställes, omtalas, ^tt frändsämjan mellan honom och Ingemundssönerne var god; detta i spetsen af berättelsen om konflikten dem emellan. Det kan således ej vara utan tanke på det kommande, som förf. på förra stället för Må samman med Ingemunds söner.

Så väl berättelsen om Hallorms gifte med Ingemunds dotter som uppgiften i kap. 21, s. 35 7: »med henne följde

Karnesland (Kamsårland); deras son var Torgrim», behöf-vas för att fullt förstå hvad i kap. 29, s. 4832, 491—2, för-täljes: var par fyrstr porgrimr at Kärnså — frcendi Ingimundarsona.

Skildringen af Torolf heljarskinns fäste vid Frimun-darån, kap. 16, s. 28, (fjällklyftan, näset, klippan) behöfves för ett noggrant förstående af berättelsen om anfallet kap. 30, s. 50—51-

De i kap. 21, s. 352-8, utförliga uppgifterna om Tor-orm, som ej före kap. 28 mera förekommer, torde val fa anses som nödvändiga för ett fullständigt begripande af kap. 38, s. 61 n-is*, pd ffrr porkell tilpórorms ok var par uppfóstr adr.

I kap. 16, s. 28 3°, äro epiteten till Valgärd Ottarsdotter — liksom för öfrigt omnämnandet af henne själf — synbarligen beräknade för kap. 37, s. 6016, där det blott heter: »det föll sig så, att bollen flög hän till Valgärd Ottarsdotter».

Att det är samma kristne förf., som låter Torsten uttala sin tro på den, «som skapat solen», såväl före kap. 28 — s. 3829 — som efter det samma — s. 5929 — och sedan låter, s. 7714, Torkel krafla uttala samma tro under åberopande af Torsten, är väl otvifvelaktigt.— 41 — '

Ytterligare torde märkas den, i full öfverensstämmelse med skildringarne före kap. 28, väl fullföljda karaktäristiken af Torsten och Jökul efter det samma — den förre som den rådgifvande,! kloke, tillbakahållande, den senare som den handlingskraftige, framrusande: då Jökul, kap. 34, s. 55 10, gifvit ett råd, blir detta t. o. m. särskildt påpekadt i en följande dialog, s. 57 2~5.

Författarens ord, kap. 23, s. 39: *ok Hrömundr hinn halti, er sidan verdr getiä», uttala hans oförtydbara af-sigt att ej stanna med sagans första hälft.

Vatnsdæla saga bildar altså i motsats till den förut omhandlade Ljósvetninga saga ett af en förf. fullständigt utarbetadt helt, hvari ödestron på ett forceradt sätt framträder vid händelsernas sammanlänkning.Laxdæla saga.

Hvad hela planläggningen angår, skiljer sig denna saga märkbart från de bägge föregående. Jag har sökt visa, att Ljósv. sagans egendomlighet hufvudsakligen består däri, att den utgöres af mer eller mindre löst sammanknutna þættir, att den m. a. o. är starkt ^ -artad, hvaremot Vatnsd. sagan bildar en sammanarbetad helhet med ödestron som det hophållande elementet.

I förhanden varande saga finna vi båda dessa karak-tärsmärken men intet af dem i så utpräglad form. De framträda här mera dämpadt, mera afslipadt, och det egendomliga vid denna saga är, att den, hvad framställningen angår, låter sig sönderdela i två hufvudafdelningar, af hvilka den första erinrar om Ljósv., i det den visar en art þættir-indelning och endast lämnar en objektiv framställning af historiska händelser, dä däremot den andra på så sätt yppar slägtskap med Vatnsd., att den bildar ett oafbrutet helt och från början till slut tager ödestron i bruk för händelsernas återgifvande: dock ej med samma påfallande styrka utan mera konstmässigt.

Jag delar Laxdæla saga i två hufvudafdelningar, A och B, af hvilka— 43 —

A, kap. 1—27,

låter sig indela i följande underafdelningar:

I. Ketil flatnefs ätt. Hufvudinledning. Kap. 1—7 8 16-

II. Höskulds saga. Kap. 7 8 16—27.

1. Inledning. Kap. 7 8-16—11 8*26

2. Olof på som nng. Kap. 11 8*26—16.

3. Bapp och Hösknld. Kap. 17—-18.

4. Hut och Hösknld. Kap. 19.

5. Olof på som den förnämste af Höskulds söner. Kap. 20—24.

6. Olof på och hans bröder. Hösknldssagans slut.

Kap. 25—27.

I.

Ketil flatnefs ätt. Hufvudinledning.

Kap. i—7 s-*«-

Ketil flatnef, härse i Römsdalen i Norge, besluter samman med sina söner att lämna landet for» Harald hår-fagres öfverväldes skull. Sönerne, Björn öströne och Helge bjolan, draga till Island och bosätta sig på dess västkust. Ketil själf, följd af sin dotter Unn, begifver sig till Skottland, hvarifrån Unn far, efter fadrens död, med sin sonson Olof feilan och sina sondöttrar till Island och tager land i Bredafjärdsdalarne. Sondottren Torgärd gifter hon med sin följeslage härsen Koll samt låter hela Laxådalen följa som hemgift. Kolls och Torgärds son är Höskuld. Unns död omtalas, efter det hon ledt till arfs sin sonson Olof. Dennes senare historia blir blott med få ord omnämd.

Förf. gifver här en inledning till hela sagan. I kap. i framför han Ketil flatnef, stamfader till nästan alla sagans/

viktigaste personer, samt hans söner och döttrar. Af de förra framhåller han sedan under berättelsens gång mäst Björn öströne; efter omtalandet af brödernes bosättning på Island nämner han i kap. 3 särskildt dennes afkomlingar men däremot ej hans broder Helges, fastän den senares siägt var berömd nog (jfr Landnåma och Kjalnesinga saga). Också är Björn stamfadren till den ena af hufvudpersonerna i sagans senare del B — Gudrun, då däremot ingen af Helges ättlingar förekommer i sagan. Af döttrarna ställes Unn den djupsinniga — djiipiidga — helt framom de andra, fastän stora slägter stamma äfven från dem; öfjärdingarne från Torun hyrna och från Jorun manvitsbrecka den kristna Kyrkobyslägten. Sedan Ketils död omnämts, s. 8, blir Unn den, till hvilken förf. låter intresset hufvudsakligen knyta sig. Hon karaktäriseras s. 8, där hon först griper in i sagan: ok pykkjaz menn varia dcemi til vita — — má af því marka, at him var tnikit af bragd annarra kvenna *); och hennes personlighet blir ytterligare kännetecknad vid inledningens slut, kap. 7 8. i6, där hennes död omtalas: sva segja menn, at Unnr

haft bædi verit hd ok preklig--------------— þótti niönnum

mikils um vert, hversu Unnr hafdi haldit virdingu sinni til daudadags. Karaktäristik af Unn sammanhåller på visst sätt altså större delen af denna inledning, hvari hon skildras som ättens kärna, som den där grundlägger dess makt och anseende — å ena sidan blir hon genom sonsonen Olof feilan stammoder till Islands visaste höfding, Snorre gode, som i slutet af sagan blir händelsernas ledande makt, och å andra sidan blir hon genom sondottren Torgärd det samma till laxdölernes mäktiga siägt.

Därför gäller också denna inledning hufvudsakligen

henne, och här omtalas sålunda hennes egendomliga aflfärd

--:-------- %

*) Detta stämmer fullständigt samman med Landnåma, s. 117: Audr var vegskona mikil.

från Skottland, bortgiftandet af två utaf sondöttrarna, från hvilka betydande ätter utom Island stamma, kap. 4, hennes landnam, kap. 5—6, och sist gästabudet, hvarmed hon håller sonsonens bröllop, och hvarvid hon öfverlämnar honom all sin egendom, kap. 7. Och inledningen far ett naturligt slut genom omnämnandet af hennes arftagare Olofs afkomlingar.

Härmed har förf. altså framstält den ätt, till hvilken sagans alla blifvande hufvudpersoner höra, samt i korthet förtalt dess historia till den punkt; där laxdölerne, ättgrenen, som gett denna saga dess namn, tils vidare bli uteslutande skildringarnes föremål.

Deras historia, börjar han nu, kap. 7 s*16, med orden: I penna tíma er Ólafr bjó í Hvammi tekr Dala-Kollr mágr

hans sótt ok andaðiz. Róskuldr son Kolls var á ungum aldri, er faSir hans andaäiz. Först behandlar han altså Höskulds — och delvis hans son Olofs — saga för att omsider i B låta denna Unns-gren, laxdölerne, träda i beröring med Björn öströnes.

Den nu närmast följande delen af sagan — II — för-täljes liksom inledningen helt konstlöst, helt krönikeartadt, ända till dess de personer — Kjartan och Bolie — framträda, hvilka sätta Unns ättgren i förbindelse med Björns — med Gudrun o. a. Dä ändrar sagan med ens karaktär; konflikter inträffa; krönikören blir diktare^

IL

Höskulds saga.

Kap. 7 8-16—27.

Efter sin fader Kolls död öfvertager Höskuld hans gård och gods. Modren Torgärd drager till Norge, där— 46 —

hon i sitt äktenskap med ländermannen Härjolf föder Rut, som kvarstannar i landet, medan hon återvänder till Island. Efter hennes död tager Höskuld under sig arfvet, af hvilket hälften tillkommer Rut. Höskuld ingår gifte med Jorun Björnsdotter, och deras söner Torlek och Bård samt döttrarna omtalas. Sedan skildras Höskulds färd till Norge, där han köper en trälkvinna, irske konungen Mör-kjartans dotter Melkorka, med hvilken han föder sonen Olof, samt dennes fostring hos Höskulds fränka Vigdis frånskilde make, Tofd godde. Dennes nabo Rapp, hans död och arftagningen efter honom omtalas. Efter berättelsen om Ruts ankomst till Island, hans stridigheter med Höskuld om arfvet och deras förlikning skildras Olofs färd till Irland, hans giftermål och bosättning, hur han befriar bygden från Rapps genfärder och till sist Höskulds död, hvarpå förhållandet mellan Olof och hans halfbröder behandlas.

Detta betraktar jag såsom en öfverafdelning, hvilken börjar med Höskulds aktiva uppträdande, kap. 7s-16: I þenna tíma er Ólafr bjo o. s. v. (han är dock redan nämd i hufvudinledningen kap. 5 8-10) och slutar med omtalandet af hans död och arftagningen efter honom, kap. 26—27, liksom hufvudinledningen lyktats med framställning af Unns död och arftagningen efter henne.

Emellertid låter denna öfverafdelning söndra sig i flera delar, lätt skilj bara efter så väl innehållet som formen. Gränser kunna uppdragas för hvar och en, och de visa därigenom tycke med de pættir^ af hvilka första delen af Ljósv. sagan visat sig bestå, om också olikheten framställer sig karaktäristisk nog.

Liksom Gudmundssagans alla pættir omtala Gudmund än som hufvud- än som biperson, så ha här alla de nedan behandlade underafdelningarne Höskuld till inre samman-hållningspunkt; de röra honom mer eller mindre alla. Men— 47 —

under det h varje þátír i Ljósv. sagan markerades däraf, att förut omtalade personer framställdes som nya och därjämte annat nytt material gafs för den kommande berättelsen, framlägges här på en gång — som ett slags inledning, kap. 7 *16—ii s. 26 — det material, hvarmed författaren hufvudsakligen kommer att röra sig i samtliga afdelningarne, och en hvars böijan — med undantag af denförstas — låter sig bestämmas af en upprepning eller utläggning af något, som antingen i inledningen eller i en föregående afdélning framlagts: ny presentation af förut nämda personer förekommer ingalunda här. Detta tyder utan tvifvel på en mera konstmässig omgestaltning af en ursprunglig och värklig pcettir-måelmng.

1.

Inledning.

Kap. 7 8-16—ii 8-26-

Efter det sagan omtalat Höskulds arftagning, Ruts rätt till arf i hans bo, den förres giftermål och hans äkta barn (se ofvan s. 46), kap 7 8-16—9,

presenteras åtskilliga andra personer, som sedermera komma att ingripa i händelserna: Viga-Rapp, hans hustru Vigdis, sonen Sumarlide, hustruns fränder Torsten surt, Torkel trefel och Gudrid, Toraren och Osk; Rapps

framfart mot granname, deras bon hos Höskuld om bistånd omtalas. Kap. 10.

Härpå följa presentationer af: Rapps nabo Tord godde, som Höskuld skänker sitt skydd, hans hustru Vigdis, hennes fränder Tord gelle och Torolf rödnef; trälen Åsgåt och Torbjörn skrjup. Kap. 11 8*26.- 48 -

s

Sedan härmed det viktigaste materialet blifvit lämnadt — delvis under form af en fortgående berättelse, som låtit det omhandlade hänföra sig till Höskuld — öfvergår förf., s. 26, med orden: Hoskuldi Dala-Kolls synipottipat åvant um rausn sina o. s. v. till själfva skildringarne om Olof på, Rapp, Rut samt förhållandet mellan Olof och Höskulds öfrige söner. Samtliga dessa skildringar, delvis väfda in i hvarandra, forma sig till fem skilda afdelningar, och skall jag vid undersökningen af dem hänvisa till det af förf. nu gifna materialet; hvarvid det skall visa sig, att detsamma lämnats med fast och klar tanke på det kommande.

2.

Olof på som ung.

Kap. 11 8-26—16.

Denna underafdelning har att berätta om Olof på, hans födelse, hans upptagande till fostring hos Tord godde, hans tillnamn.

Stycket handlar således hufvudsakligen om Höskulds son Olof på som ung och bildar på sätt och vis en direkt försättning af materialet i intedningen, i det det samma i värkligheten blott utgör en utförligare, i berättelseform framstäld presentation af en ny person. Men jag har dock ej menat mig kunna slå det samman med detta föregående, då det i väsentlig grad är det samma olikt: det förutsätter nämligen, liksom de följande afdelningarne, just detta material. En närmare redogörelse af innehållet torde bevisa detta.

Höskulds giftermål med Jorun tages som kändt från inledningen, kap. 9, då förf. efter berättelsen om Höskulds hemkomst med Melkorka (se ofvan s. 46) omtalar Joruns— 49 —

harm och, efter Olofs födelse, hennes oenighet med hans moder, hvaraf följden blir, att den senare jämte sonen flyttar från Höskulds gård till Melkorkostad. Sedan framför förf., kap. 14, de äfven från inledningen, kap. 11, bekanta Tord godde och hans husfru Vigdis, i det han nu öfvergår att skildra de händelser, som föranleda Olofs fostring hos den förre. I spetsen för skildringen framlägger han dock ett nytt material, som han särskildt för dessa händelser behöf-ver: Ingjald Södögode, hans broder Hall, bägge karaktäriserade i och för skildringen, m. m. Förf. berättar, hur Hall dräpes, hans baneman Torolf flyktar till Tord göddes gård Goddestad — dock ej nämd i kap. 11 —, ber sin franka Vigdis om bistånd och uppehåll och erhåller det samma emot hennes husbonde Tords vilja. Ingjald, Halls broder, kommer till Goddestad, förmår för penningar Tord att låta trälen Åsgåt, som intet svek anar, följa Torolf bort till de farhus, som ligga i Ingjalds väg — i kap. 11 läses: ok v el kunni hann — Åsgåt — at pjöna sinuni meistara. Då Vigdis uppdagart sveket, sänder hon Åsgåt åstad att ledsaga Torolf till hennes morbror Torolf på SauSafell — om hvilken i kap. 11 säges: var hetja mikil ok átti goda kosti, fr ændr hans gengu pangat jafnan til trausts. Åsgåt mottages väl, utför godt sitt ärende och får af Vigdis det silfver, som Ingjald gifvit hennes man för Torolfs utlämnande, hvaijämte han får sin frihet; en handling, som i öfrigt erhåller sin fullständiga förklaring af hvad i kap. 11 förtäljes om honom: hann var rnikill madr ok gerviligr, en pott hann væri prœll kalladr, pá máttu fddr taka hann til jafnadar vid sik, pótt friálsir héti *).

*) Detta förklarar dessutom möjligheten af, att en träl kunde få så viktiga förtroendeuppdrag af sitt husbondefolk, och att han kunde få ett så godt bemötande, som sagan det förtäljer, af en så pass mäktig friboren som Torolf på Sauäafell: det heter t. o. m. — peir (Torolf och Åsgåt) skiljaz góðir vinir. Så vidt jag vet, blir en träl

4— 50 —

Då Vigdis kommit underfund med öfverenskommelsen mellan» Ingjald och Tord gödde, förklarar hon sig skild från den senare — jfr kap. 11: Vigdis var meir gefin

til fjår en brautargengis. Sedan drager hon till sina frän-der, bland hvilka endast Tord gelle namnes — föreständ i kap. ii. Då fränderna låta förstå, att de ämna kräfva ut alt hennes hos Tord innestående gods, söker denne hjälp hos Höskuld — man jämföre kap. ii, där det säges, att det blott är med Höskulds hjälp Tord kan behålla sitt bo i fred: Hóskuldr så um med hånum, sva at hann hélt bustad sinum. Han får löfte om hjälpen, sedan han forst erbjudit sig att fostra Olof och ge honom en gång i arf all sin förmögenhet — kap. ii meddelar: hann — Tord — var audmadr mikill; engi åtti hann börn. Vigdis fränder slå sig till ro för de gåfvor, Höskuld sänder dem; Olof flyttar till Tord, och afdelningen slutar med en rosande karak-täristik af honom, i sammanhang hvarmed berättas, hur han för sitt praktfulla uppträdande far af Höskuld tillnamnet Påi.

Som förf. redan här synes vara på god väg att göra Olof till en hufvudperson, kring hvilken det följande borde röra sig, har man alt skäl att vänta sig en fortsättning af berättelsen om honom. Detta blir dock ej förhållandet, då han i de två närmast kommande afdelningarne ej utför någon rol als. Denna egendomlighet är det just, som gör framställningen jfø///>-artad, i det den således här, hvad Olof

aldrig efter de gamla sagorna på detta sätt behandlad, fastän trälar naturligen ofta bli frigifna på grund af en-eller annan vacker handling. Ett af de bästa exämplen härpå gifves i berättelsen om landnamsmannen Germund heljarskinns träl Atle, som förestod en af hans gårdar, ,och som en gång på eget ansvar mottog en strandad skeppsbesättning och förplägade den en hel vinter igenom. , Då Germund sport detta, gaf han trälen frihet, och om denne heter det: hann varä sidan miki/-mentii. Landnáma, s. 149—50.— 5i —

angår, fullständigt afbrytes. Jag har därför ansett för riktigt att behandla detta stycke som en underafdelning, fastän det som en sådan ej visar i formen samma kännetecken som de följande: det har nämligen ej en liknande början, hvartill det naturligaste skälet är att finna däri, att det just gränsar upp till det i inledningen gifna materialet. Af-delningen må dock kallas sidoordnad \ned sina efterföljare, enär den liksom de utspringa som skott ur samma rot — inledningen.

3.

Rapp och Höskuld.

Kap. 17—18.

Afdelningen förtäljer om Rapps våldsamhet mot sina grannar*); hans död; hans genfärder, Höskulds försök att befria bygden från honom; Torkel trefels svekfulla åtkomst af hans gods och gård.

Här omtalade personer jämte dem rörande förhållanden äro redan i inledningen, kap. 10, förestälda **).

*) Förutom denne Viga-Hrappr, såsom han i sagan kallas, förekomma i den isländska literaturen märkvärdigt nog 3 andre män af just samma namn. En af dem kännes i Landnåma utan annan karak -tärisering än den, som ligger i namnet, en annan i förhandenvarande saga, kap. 63—64, där han själf säger: hefi ek naftt Viga-Hrapps — den här omtalades — ok pat meä nafni, at ek er engi cUeldarmaðir. Den fjärde, som uppträder i Njåla, kap. 87 ff., kallar sig i fullaste öfver-ensstämmelse med det om honom berättade — illmennu Man har altså skäl att antaga namnet Viga-Hrappr som fast benämning för en viss karaktär.

**) Ett undantag utgör dock Hild Hälgesdotter, s. 56* ett barn, som drunknar samman med Torsten surt, s. 58 — där hon kallas dotter af Toraren!— 52 —

Afdelningen börjar med ett förnyadt omnämnande af Rapps våldsamhet mot grannarne, hvarom kap. io upplyst: ok var hann ágangssamr vid ndbúa sina; och därpå tillägges, att han ej förmådde skada Tord godde, sedan Olof vuxit upp — jfr kap. io: hann (Tord) var nébid Hrapps ok fekk opt pungt af hänum. Efter omtalandet af Rapps död berättas, hur grannarne, störda af hans gen-färder, begifva sig till Höskuld och söka hjälp hos honom: att de just hos honom nu söka den, förklaras af, att Höskuld, efter hvad i inledningen, kap 9, sagts om honom, är liöfdingi mikilly samt att de på den grund gjort det samma tillförene, när Rapp var i lifve, kap 10: en bændr allir tóku eitt ráð, at peir föru til Hóskulds. Höskuld söker gifva dem den „ åstundade hjälpen, i det han låter upp-gräfva Rapps lik och begrafva det på en aflägsen plats: denna hjälpsamhet är en följd af hans i inledningen

omtalade tillsägelse till samme män, att de skulle för honom anmäla, ifall Rapp gjorde dem något men, kap. 10: Hö-skuldr bad sér segja, ef Hrappr gerir peim nökkut mein. Efter Rapps död begifver sig hans hustru Vigdis till sin broder Torsten surt, som tager emot henne och hennes gods; hvaremot sonen Sumarlide blifver kvar på fadrens gård och inom kort där aflider. Torsten ärnar därefter flytta till gården men drunknar på vägen dit samman med sin dotter Osk och hennes man Toraren, hvarpå Torkel trefel på Torstens andra dotters, sin hustru Gudrids, vägnar gör kraf på arf efter Torsten; genom list tillväller han sig också det samma och därmed äfven Rapps egendom. Alla de här nämda personerna äro redan i inledningen kap. 10 förestälda.

Denna afdelning bindes därigenom till den föregående, att utom Höskuld äfven Tord godde och Olof på här omtalas: Hrappr gat ekki fang á pórcti fengit^ sidan t Olaf r fœrdist á fœtr.— 53 —

Afslutningen — tillintetgörandet af Rapps genfärder — är inväfd i den kommande afd. 5. Däremot äger af-delningen endast det samband med den närmast följande, att Höskuld framträder i dem bägge. Detta — samman med den i början gjorda upprepningen af i inledningen gifvet stoff — ställer detta stycke som en särskild, om ock ofullständig afdelning.

4.

Rut och Höskuld.

Kap. 19.

Höskulds halfbroder Rut lämnar Norge efter många hedersbevisningar af konung Harald gråfäll och drottning Gunnhild. Kommen till Island, kräfver han sitt mödernearf af Höskuld, som vägrar honom det samma; Rut söker att göra sig skadeslös genom att från Höskulds gård, under hans tillfälliga bortovaro, taga hälften af hans hornboskap; hvilket föranleder en kamp mellan honom och Höskulds huskarlar. Strid emellan bröderna forebygges genom Höskulds husfru Joruns föreställningar, och förlikning sker.

Då förf. i de bägge föregående afdelningarne behandlat det i inledningen kap. 9—11, 9,26 gifna materialet, går han nu att ösa af det, han framlagt i kap. 7—8.

Berättelsen börjar med att omtala, det Höskuld håller kvar i sin ägo Ruts andel af arfvet efter modren, samt mångas mening, att Höskulds egendom starkt skulle förminskas, ifall han samvetsgrant utredde till brodren hvad denne tillkomme: detta är, som synes, en upprepning och utfyll-ning af hvad i slutet af kap. 8 omförmäles, hvilket slut åter förutsätter alt i 7 »• 16—8 i öfrigt omtaladt: i kap. 7,— 54 —

Höskulds moder Torgärds resa till Norge och giftermål med ländermannen Härjulf, i kap. 8 deras son Ruts födelse, Härjulfs död, Torgärds återfärd till Island, Ruts kvarblifvande i Norge och slutligen Höskulds öfvertagande af hela arfvet: en Höskuldr tok fé allt, en Hridr brodir hans — — áttí hálft.

Sedan för förf. Rut öfver till Island, hvilket står i samband med uppgiften i kap 8: en Hriitr var eftir med frœndum sinum, v el settr. Därpå förtäljer han om dennes kraf på mödernearfvet och skildrar omständligt den däraf uppsprungna konflikten, som på Joruns föranstaltande ändar med förlikning. Genom Joruns ord s. 66: veizt pú ok þat, Höskuldr, sidan er mál peirra pördar godda ok Vigdisar urdu o. s. v. är denna afdelning länkad till afd. 2 liksom den föregående blifvit det genom omnämnande af Tord godde och Olof på.

Liksom hufvudinledningen I slutat med uppgifter om hufvudpersonen Unn och hennes afkomlingar och afd. 2 med uppgifter om sin viktigaste person Olof på, så ändar denna afd. med sådana om Rut och hans barn. Hvad innehållet angår, är detta stycke oafhängigt såväl af den närmast föregående som af den efterföljande afdelningen.

8.

Olof på som den förnämste af Höskulds söner.

Kap. 20—24.

Till innehåll har afdelningen: Olofs moder Melkorkas giftermål med Torbjörn skrjup, Olofs färd till Norge och

Irland, där han af konung Mörkjartan erkännes som frände, hans återkomst till Island, hans giftermål med Egil Skalle-Grimssons dotter Torgärd, hans flyttning från Goddestad— 55 —

till den af honom uppförda gården Hjardarholt samt slutet af berättelsen om Rapp.

Altså fortsätter förf. sin af Rapps- och Rutsafdelnin-garna afbrutna berättelse om Olof på, den där går ut på att till sist framställa honom som göfgastr sona Höskulds.

Äfven till denna afdelning lämnar inledningen material. I spetsen för den samma sätter förf. utom Höskuld alle hans söner, Torlek, Bård och Olof, af hvilka de bägge förstnämde redan i inledningen, kap. 98-24, presenterats och karaktäriserats. Här säges nu om Torlek, att han var engi dœldarmadr — i god öfverensstämmese med inledningens ord om honom, s.st.: fálátr ok bpydr------------engi

jafnaäarmaär. Om Bärd berättas här, att han i motsats till, Torlek var heima med föåur sinum, hvilket eger sin förklaringsgrund i orden, s. st.: Hóskuldr unni hánum mest allra barna sinna. Olof omtalas sedan som allra manna friäastr sýnum, hvilket är en upprepning af hvad afd. 2 säger om honom, kap. 16: svå var hann vænn matir, at eigi fekkz hans jafningL Förf. synes dock här, kap. 20, ha glömt sig, när han säger Olof bo på Melkorkostad: hann bjó á Melkorkustödum^ sem fyrr var ritat; i slutet af afd. 2, kap. 16, berättas nämligen om Olof, att han som sjuåring upptages hos Tord på Goddestad och växer upp där; och att han verkligen fortfarande där vistas, bekräftas af hvad här i kap. 20 längre ned står, s. 70: Mel-korka — som bor på Melkorkostad — talar vid Ólaf son sinn, på er pau finnaz. Misstaget förklaras däraf, att Olof i sina allra första år berättats ha flyttat med modren till Melkorkostad, s. 36. Genom uttrycket: sem fyrr var ritat, tjänar dock detta misstag till att än ytterligare belysa författarens hela metod att medels upprepning markera en afdelnings början. Den förhanden varandes är altså likartad med de tvänne närmast föregåendes.— 56 -

Härefter omtalar förf. Melkorkas missnöje med Höskuld — Melkorku pykkir Höskuldr g er a svimrdiliga til sin — samt hur hon fattar beslutet att på något sätt orsaka honom grämelse. Detta missnöje förklaras till fullo af afd. 2, där det säges: er hann ‘— Höskuld — var får viå frilhma. Hon uppmanar Olof att draga till Irland

och uppsöka hennes fader konungen, en färd, som hon vet vara emot Höskulds vilja. Då Olof emellertid icke har de nödiga resmedlen, gifter hon sig med den från inledningen, kap. ii, bekante Torbjörnskijup, om hvilken det där heter: audigr var harm at fé; mest var i gulli ok silfri; härigenom uppnår hon äfven att än ytterligare förtreta Höskuld. Hvad sedan om Olof i afdelningen berättas: de ärebevis-ningar, som skänkas honom i Norge af Harald gråfäll och Gunnhild, hans upptagande som dotterson hos konung Mör-kjartan, hans giftermål med den mäktige Egil Skallegrims-sons dotter, hans storartade aflard från Goddestad till sitt resliga nybygge Hjardarholt -— alt detta står endast för denna afdelnings skull, för att till fullo motivera hvad förf. med den samma åsyftar: nämligen att framställa Olof som göfgastr sona Höskulds, s.. 98, samt som arftagare af höfdingskapet efter Höskuld — se kap. 248-94: sidan drifa menn at Ólafi ok gerdiz hann höfdingi mikilL

Karaktäristiskt är för afdelningen, att förf. i full öf-verensstämmelse med denna sm afsigt påpekar med förkärlek Olofs förträfflighet vid hvart steg han tager — så s. 74 vid hans aflard från Norge: spurdi Haraldr kon-ungr — — — er þú kemr aptr; s. 78 vid hans landning

å irernas kust: Qlafr stod med pessum buningi------------

skips foringi; s. 80 efter hans landstigning: finnz peim

Irum--------ok vigligr; s. 84 efter hans återkomst till

Norge: leggr konungr--------virding af peim pegit; s. 88

efter hans hemkomst, på tinget; allir menn hófdu á máli ------ok klœdum, och till sist, s. 94, efter det han tagitemot sin fosterfars gård: sidan drífa menn--------köf(tingi

mikill, samt s. 98, efter hans bosättning å Hjardarholt:

oxu nii mjök metorä Ólafs •------göfgastr sona Höskulds.

Loforden växa alt som Olof närmar sig höfdingskapet för att bli Höskulds efterträdare.

Afdelningen har hittils slutit sig till 2. Den återstående delen, som omhandlar Rapps förnyade genfärder efter Olofs flyttning till Hjardarholt, samt skildrar, hur denne till sist lyckas göra honom fullt oskadlig, utgör altså egentliga slutet af berättelsen om Rapp men är här tydligen in-väfd för att än ytterligare förhärliga Olofs fortjänster: det har ej lyckats Höskuld att befria trakten från Rapp.

På grund af kännemärkena i afdelningens början, af den omständigheten, att kap. 24 slutar med den berättelse, som egentligen bildar ett naturligt slut på afd. 3, samt på grund af beskaffenheten utaf nästföljande kap. 25 torde en ny underafdelning med skäl anses vidtaga.

0.

Olof och hans bröder. Höskuldssagans slut.

Kap. 25—27.

Sedan förf. i föregående afdelning till sist framstält Olof som den ypperste af Höskulds söner, går han nu att förtälja om förhållandet mellan honom och hans bröder Torlek och Bård, den förres ovänskap n^ed honom, deras förlikning efter Höskulds död, då Olof upptager till fostring Tor leks son Bolie: detta senare är det således, som denna afdelning ytterst afser att förtälja.

Den börjar liksom de tre närmast föregående afdel-ningarne med en upprepning och utfyllning af något förut- 58 -

framdraget. Olofs bröder, första gängen, såsom nämndt, framförda och karaktäriserade i inledningen, kap. 9, samt åter omtalade i början af föregående afd., sättas i spetsen äfyen för denna. Hvad här berättas om dem utgör en rätt omständlig utläggning af det på sista stället om dem sagda. Så utlägges här orsaken så väl till Torleks flyttning till Kambsnäs som till hans fienskap med Rut, hvarom alt . i kap. 20 talats. Efter uppgiften om hans bostad Kambsnäs står här — denna gång ganska riktigt —: sem fyrr var ritat Äfven om Bård får man ytterligare upplysningar. Den större utförlighet, som här förefinnes, förklaras naturligast däraf, att bröderna i denna afd. ej, såsom i den föregående, blott nämnas för sin egen skull men själfva handla med — och det lika mycket som Olof — samt sålunda tilldraga sig mera intresse.

Kap. 25 slutar med uppgiften, att Torleks hustru födde ett sv'enbarn, som kallades Bolie. Härigenom knytes af-delningens början samman med dess slut, hvilket af handlar just Bolies upptagande till fostring af Olof.

I k^p. 26 omtalas Höskulds insjuknande. Af hans bestämmelse om Olofs arf föranledes ovänskapen mellan denne och Torlek, då däremot hans»förhållande till Bård nämnes godt. Sedan förtäljes Höskulds död, arftagningen efter honom, det dråpliga arfölet, hvarvid Olof visar sig som den förnämste af sönerna: mest fyrirmaär, s. 106, jfr. göfgastr sona Höskulds, afd. 5, och till sist berättas* hur han erbjuder Torlek förlikning: Bollé upptages till fostring. Detta slutar afdelningen, och den visar sig altså närmast som en fortsättning af den föregående. Härmed lyktas ock sagans öfverafdelning II, hvars slut liknar, såsom förut nämdt, hufvudinledningens, i det i dem bägge så väl hufvudpersonernas död som arftagningen efter dem omtalas.— 59 —

Väl har i II författarens intresse väsentligen synts fästa sig vid Olof på, men Höskuld har dock varit den, genom hvilken skildringarna innerst sammanhållits: i tvänne af afdelningarne, 3 och 4, har Olof als ingen rol spelat; dock är han omnämd i den förra. Jag har därför ej dragit i betänkande att benämna II Höskulds saga.

Resultatet blifver altså:

Af A utgör hufvudafdelningen I en inledning till sagan i dess helhet: den lämnar material till så väl hufvudafdelningen II som B.

II låter sig dela i 6 underafdelningar, afhvilka inledningen — 1 — gifver väsentligt stoff åt alla de efterföljande.

Af dessa äro 5 och 6 mera, 3 och 4 mindre fast sammanknutna med 2.

Bestämda gränser mellan afdelningarna kunna utstakas, då de alla — utom 2 — hafva en på lika sätt danad början.

Förf. har hittils endast gifvit en okonstlad, krönike-artad framställning af traditioner om de märkligaste personerna i Laxådalen. Ingen enda förutsägelse, ingen anspelning på det kommande har han gifvit — med ens begagnar han sig nu af sådana. Sagan skiftar karaktär och visar sitt slägtskap med Vatnsdæla. Alt slags pcettir-indelning är försvunnen. *)

B, kap. 28—78.

Denna del innehåller i all korthet följande:

Olofs söner presenteras; främst bland dem Kjartan, nämd samman med sin fosterbroder Bolle. Denne får

*) Dock visa, som nedan påpekas, kap. 39 och 52, att metoden i A hålles i färskt minne.— 6o —

svärdet Fotbit. Gudrun Osvifersdotter och hennes familj af Björn öströnes ätt föreställas. Hennes tvänne första giftermål. Kjartans sammanträffande med henne; deras tycke för hvarandra. Kjartans och Bolies fard till Norge, där den förre kvarstannar, medan den senare återvänder till Island och äktar Gudrun. Kjartans återkomst. Hans giftermål med Refna samt konflikter med Gudrun och Bolle, hvilken till sist på hennes anstiftan dräper honom med Fotbit. Hamd efter Kjartan: Bolles fall. Hämd efter denne med hjälp af Snorre Gode. Gudruns fjärde giftermål, hennes ytterligare öden. Hennes död.

Kap. 28 är ett inledningskapitel, enär det innehåller viktigt material till det följande. Det presenterar alla Olofs söner, af hvilka Kjartan är den af honom mäst af-hållne, nämner denne samman med Bolie och karaktäriserar dem bägge — de blifvande hufvudpersonerna — samt framhåller deras ömsesidiga vänskap: peir unnuz mikit föst-brœdr; till hvilken uppgift senare tages mycken hänsyn.

De närmast följande skildringarne kap. 29—jj, gå hufvudsakligast ut på att gradvis genom antydningar förbereda läsaren på den slutliga katastrofen: Kjartans fall för Bolie och dess följd, dennes fall, samt att genom självva sin planläggning förbereda den här införda nya ättgrenens — Björn öströnes — förhållande till den hittils behandlade — Unns.

Kap. 29 börjar med berättelsen om Olof pås sammanträffande med Germund gnyr i Norge (rikr madr ok auäigr). Denne vill utan Olofs minne göra honom följe till Island. När Olof finner honom sysselsatt med att forsla ut alt sitt gods på skeppet, lyda hans ord så: eigi tnundir pU fara d minu skipi, ef ek hefda fyrr vitat; því at ver a œtla ek þá munu nökkura d Islandi at betr gegndi, at pik sæt aldri o. s. v.— 6i —

Germund följer emellertid med till Island; med penningar förmår han Olofs hustru Torgärd att öfvertala denne att samtycka till hans giftermål med dottren Turid*). Bröllopet omtalas**). Då Germund sedan vill lämna landet, taga sina rikedomar med sig och låta sin husfru och deras ärsgamla dotter Groa bli kvar, gör Olof inga invändningar: han ger honom till och med skeppet, på hvilket han kommit till Island. Emellertid nödgas Germund bida vind vid en af öarna i Hvamsfjärden. Turid ***) beger sig ut till skeppet med dottren; från den sofvande Germund tager hon så hans svärd Fotbit — förut i sagan beskrifvet jämte G:s öfriga utstyrsel — och lämnar barnet kvar. Då Germund af dess gråt vaknar och ser svärdet borta, befaller han sitt folk ro efter Turid, som emellertid låtit borra hans skeppsbåt. När han således ej kan inhämta henne, anropar han henne att för hvarje pris åter-gifva honom svärdet, men hon, som hör hur dyrbart det är honom, vägrar, och han säger: ekki kapp mun pér vereta at hafa meä pér sveräit. Och då hon ytterligare vägrar, utbrister han: pat læt ek på um mælt, at petta sverit

*) Presenterad redan kap 24, s. 96, i sammanhang med omnämnandet af Olofs bo; men ej nämd kap. 28, där hans och Torgärds barn uppräknas.

**) Härvid får förf. tillfälle att omnämna Húsdrápai och han gör det tydligen för att ytterligare framhäfva Olofs makt och den glans, han visste att omgifva sig med. Att han icke nämner det bekanta kvädet för dess egen skull framgår klart däraf, att han icke anför ett enda värs, fastän han säkert känt det, då han säger det vara vel ort.

***) Turid karaktäriseras här som den viljestarka och hämdgiriga, alldeles sådan hon framställes i Heiåarviga saga (Isl. s. II, s. 337 ff.), där hon med alla medel äggar sine söner att hämnas brödren Hall; denna sagas förf. framhäfver dessutom hennes häftighet, s. 338, med orden: gekk hon utan ok innan eptir gólfinu o. s. v. — en egenskap, som han har förträffligt bruk för vid sin framställning.— 62 —

verdi peim manni at bana í ydvarri œtt^ er mestr er skadi at ok óskapligast komi vid.

Då Turid hemkommit, yttrar Olof missnöje med hennes färd, och hon ger svärdet Fotbit åt Bolie; bar Bolli petta sverd 'lengi sidan, heter det.

Först nu far Germund vind: eptir petta byrjadi peim Geir mundi, s. 118; hvarefter berättas, hur han lider skeppsbrott — och är ute af sagan.

Sedan omtalas, hur Olof af sin kostbara boskap låter slagta en god oxe, hvars egendomliga utseende och egenskaper beskrifvas, samt hur han natten efter har en dröm:

en kvinna kommer till honom; hon säger:-------son minn

kefir pii drepa låtit ok kmna ógerviligan mér til handa, ok fyrir pd sök skaltu eiga al sjá þinn son alblbdgan af minni tillstilli; skal ek ok pann til velja, er ek veit at pér er öfalastr. Hvarpå förf. skildrar Olofs oro öfver drömmen.

I kap. 32 inför han sedan Gudrun och detta i den vanliga omgifningen: hennes far Osvifer, Björn öströnes sonsonson, hans hustru och sönerna. Till sist nämnes hon själf, karaktäriserad *). Så följer presentation af några personer, som framdeles komma att jämte de förstnämda ' få en eller annan rol att utföra. Presenteras och karaktäriseras sedan i kap. 33 Gudruns frände Gest Oddlefsson; spekingr at viti, framsynn um marga hluti. På väg till tinget sammanträffar han med Gudrun och tyder pä hennes begäran fyra drömmar, hon haft. Under sin fortsatta förd förutsäger han sedan för Olof: um Kjartan ?nun pykkia mest vert, medan hann er uppi, och kort efter för-

*) Bl. a. framställes hon som den vänaste kvinnan på Island r Kvenna vænste er upp óxu á Islandi. Kjartan har fått liknande epitet; om honom heter det s. no: hann var allra manna vœnstr, þeirra er fce&z hafa á I slandi.- 63 -

klarar han ýtterligt bedröfvad för sin son: — — en ekki kemr mér pat íw'örum, pótt Bolli standi yfir höfu3-svdrdum Kiartans ok hann vinni ser på ok hdfu3-bana--------.

I och med berättelsen om Germund gnyr ha sålunda antydningar gifvits, de där bereda läsaren pä en katastrof men detta ännu blott i allmänhet.

Af Olofs ord till honom framgår, att de män finnas på Island (-nókkura-), för hvilka det vore bäst, att de aldrig komme att se Germund; af dennes ord till Turid får man ana något mera: svärdet skall bli den mans bane i ätten, hvars död skall vålla fränderna större förlust än någon annans, gå dem mäst till sinnes. Men ännu är ingen uttryckligen nämnd, hvarken den, som svärdet skall fälla, eller den, som därvid skall föra det. Dock kan man åtminstone ana det senare: Turid ger svärdet åt Bolie, «som sedan länge bar det».

Sedan det sålunda förutsagts, att den kostbaraste mannen i Olofs ätt skall falla för Fotbit, går författaren genom omtalandet af Olofs dröm ett steg vidare i sina antydningar: Olof skall se den dyrbaraste sonen i sitt blod. Antydningen är genomskinlig: man har rätt att tänka på Kjartan, då det i inledningskap. 28 heter: Ólafr unni mest Kiartani allra barna sinna.

Innan förf. emellertid går så vidt, att han namn-gifver, inför han den tredje hufvudpersonen, som'kommer att ha sin hand med vid de tvänne redan föreställdas — Kjartans och Bolies — öden. Han inför Gudrun; och sedan Gest Oddlefsson i tydningen af hennes fyra drömmar förutspått hennes kommande öden och särskildt med anledning af den tredje berört — såsom af sagan senare blir klar-gjordt — hennes förhållande till Kjartan och Bolie samt förutsagt hennes giftermål med den senare och dennes död, s. 128: på mun så pinn bbndi veginn ver3a; muntu på- 64 -

þykkiaz glöggst sjá bresti, er á peitn ráSakag hafa verit, får man först af hans ord till Olof aningen om kortvarigheten af just Kjartans lif och sedan den klara förutsägelsen, att det är han, Kjartan, som skall falla för Bolle, den där med dråpet drager död öfver sig själf. Att detta alt må anses vara uttryck för ödets vilja, synes däraf^ att det heter, omedelbart efter det svärdets öfverlämnande åt Bolie omtalats: eptir þetta byrjaSi peim Geirmundi. Först nu får Germund lämna Island, och hans betydelse för sagan är förbi.

Som ses, förefinnes i antydningarne en stegring, synbarligen gjord med beräkning, liksom planläggningen synes fullt genomtänkt: först sedan Gudrun blifvit helt och hållet föreställd och hennes kommande öden blifvit med dröm-marne antydda, förutsäges katastrofen med full tydlighet: det är också genom Gudrun den åstadkommes.

Härmed är äfven den nya grenen af Ketil flatnefs ätt — Björn öströnes — framförd.

Men innan förf. för de tre hufvudpersonerna samman, går han i kap. 34—39 s*160 att 1:0 utförligt förtälja om Gudruns tvänne första giftermål, förutsagda i Gests tydning af de två första drömmarne*) samt att 2:0, i sammanhang med det andra giftermålet, gifva en utförlig framställning af det inflytande, som de i berättelsen därom förekommande personerna få på Unnsgrenens öden, med hvilken gren den nya med Gudrun i sagan nu infördar omedelbart därpå — kap. 39 s-160 — träder i beröring.

Gudrun blir först gift med Torvald, Halldor Garpdals-godes son, utan att pä förhand bli åtspord om sin mening. Hon lider honom föga — litt unni Guärun porvaldi — och skiljer sig på Tord Ingunssons råd ifrån honom. Tord (presenterad kap. 32) skiljer sig äfven — och det på Gud-

*) Njålas förf. behandlar Hallgärd på liknande sätt, då han berättar hennes tvänne giftermål före det med hufvudpersonen Gunnar.- 65 -

runs äggelse —r från sin hustru Öd, af honom ingalunda afhållen, kap. 32: pór dr unni henni litit. Därpå blir Gudrun gift med Tord, deras samlif är godt — samfor peirra pórdar ok Gudrúnar var göd — och sedan det skildrats, hur Tords frånskilda hustru hämnats på honom, berättas det om hans drunkning och Gudruns sorg — mikit pötti Gudrunu at um liflát pördar — den förra föranledd af de personer, som i kap:s början presenteras, den trollkunnige Kotkel, hans hustru och söner. Dessa personer bli sedan genom Gest Oddlefssons mellankomst vållande till stridigheter mellan Olof pås broder Torkel och dennes farbroder Rut, af hvilka stridigheter följa Kot-kels och de andras död samt till sist Torkels flyttning till Island.

De i kap. 33 omtalade fyra drömmar, Gudrun säger sig ha haft, omsluta, så att säga, alt det följande af sagan. Med dem förutsäges, att Gudrun skall bli fyra gånger gift. Hennes tvänne första drömmar ha här i dessa kap. till fullo gått i fullbordan. I Gests tydning af den första har sålunda förutsagts, att hon ingalunda efter sitt tycke blir gift med den förste af de fyra männen, den hon

kommer att skilja sig vid:-------ok vœntir mik på, er pti

ert enum fyr sta gift, at pat sé pér ekki girndarråd------

muntu litit unna hånum — — muntu ganga frá hánum. Detta motsvarar, som synes, till fullo den ofvan omtalade skildringen. Just det sämma är förhållandet med den andra drömmen, som af Gests tolkats så: Gudrun skall bli gift med en annan ansenlig man, den hon håller mycket af, men som hon blott kort tid far äga, då hon mister honom genom drunkning: muntu ver a gipt ödrum manni ágœtum, peim muntu unna mikit ok njöta skamma stund; kemr mér ekki pat at fcvörum, pöttii missir hann med drukknun. Genom Gest Oddlefsson, hvilken förut medels siqa förutsägelser om Gudrun samt om Kjartan och Bolie

varit ett medel att i framställningen bringa Björn öströnes och systren Unns ättgrenar i hvarandras närhet, föras de nu än ett steg närmare hvarandra. Det är han, som närmast orsakar, att de personer, Kotkel m. fl., som gripit in i Gudruns öden, äfven komma att invärka på Unns ättgrensr och berättelsen härom innefattas hufvudsakligen i ramen af de repliker, som representanterna för Björn öströnes gren, Osvi-

fer och Gudrun, fälla kap. 36, s. 144—46:-----spörum petta

verk dårum o. s. v. samt kap. 39, s. 160: ei er sd rdä-lauss faåir, er pinna råäa á kost; hvilken senare replik åter syftar på den förra. Sålunda ha ättgrenarne under framställningens gång kommit' hvarandra så småningom in på lifvet — för att nu kap. 39, s. 160, träda i direkt förbindelse med hvarandra.

Sagans yttersta syfte blir ^ nu att föra skildringarna fram till de punkter, som redan förutsagts: Kjartans död för Bolie — dennes död. Och att det är genom Gudrun detta förutsagda till sist förverkligas har, som ofvan påpekats, blifvit sä att säga antydt genom sjelfva planläggningen.

Förf. går nu att i kap. 39—43 skildra de närmaste förutsättningarna till de följande konflikterna.

Efter Gudruns replik, s. 160: ei er så rdälauss 0's. v. vänder han sig åter (jfr. kap. 28) till Olof på och hans söner samt Bolie, nämner deras ömsesidiga vänskap, deras färder till Gudruns hem Lögar, Kjartans ständiga samtal med henne och folkets mening, att bland alla, som då växte upp på Island, passade de bäst för hvarandra, Olofs och Osvifers ömsesidiga vänskap, den där ger sig uttryck i gästabud, den förres till Kjartan uttalade fruktan för, att dennes förhållande till Gudrun ej komme att bringa dem lycka*),

*) Denna antydan om kommande konflikter i början af den sagans del, som rör Kjartan, åtföljes under dess utveckling endast af två- 6; -

samt — trots detta — Kjartans fortsatta färder till G, under hvilka han jämt följes af Bolie.

Jämför man detta kap. med kap. 28, finner man delvis en upprepning af hvad där berättats. Här framhålles sålunda ånyo vänskapen mellan Kjartan och Bolle men i starkare uttryck. När där står: peir unnust mikitfóstbrœðr, läses här: peir Kjartan ok Bolie unnust mest; hvarefter gifves ett nytt uttryck för vänskapen i: fór Kjartan hvergi pess er ei fylgSi hdnum Bolli. Af detta jämte berättelsen om Kjartans tycke för Gudrun, till hvilken han som annars ledsagas af Bolie, samt gästabuden bildas utgångspunkter af stor vikt för det följande.

å Efter presentation af Asger œtíikollr och hans barn Kalf och Refna — i öfverensstämmelse med den allmänna regeln, då Kalf strax därpå framföres i berättelsen — omtalas, att Kjartan, följd af Bolie, en gång begifver sig till sin morbroder Torsten Egilsson i Borgarfjärden och där köper af Kalf halfparten af hans skepp, med hvilket han tänker göra en norgesfärd. Och sedan det talats om Kjartans afsked med Gudrun, hvarvid de «skiljas med hvar sin mening», följer skildringen af hans och Bolies färd till Nofge, där han stannar kvar hos konung Olof Trygvesson, under det Bolie far åter till Island, friar till Gudrun och blir med henne gift. Äfven Kjartan drager efter någon tid tillbaka till sitt land, sedan konung Olof och hans syster Ingeborg förgäfves sökt kvarhålla honom.

Skärskådar man förhållandet mellan Kjartan och Bolie, sådant det af författaren framställes, må man fråga: hvaraf låter han Bolies handlingssätt mot sin fosterbroder moti-

andra — i dess midt: af konung Olof Tryggvessons ord, då Kjartan lämnar Norge, s. 190, när förutsättningarne till förvecklingarna äro gifna — samt i dess slut: af Åns dröm, s. 214, vid förvecklingarnas kulminationspunkt, omedelbart före Kjartans fall.

veras? Hvilka äro dritkrafterna? Hur låter han dem i skildringen komma fram? Eller komma de ens fram? Vid ett ytligt betraktande kunde man vara frestad ge ett nekande svar.

Förf. vill tydligen med det starka framhållandet af Kjartans och Bolles ständiga följeskap — det förnämsta af honom gifna uttrycket för deras vänskap — ha antydt, att just följeskapet är den af ödet utsedda innersta orsaken till bådas olycka. Som ett prof på innerligheten af deras vänskap heter det, som ofvan påpekats s. 67, att Kjartan ej for någonstädes, utan att Bolie for med honom. Kjartan far att samtala med Gudrun — Bolie följer honom, och af de kommande händelserna har rpan rätt att sluta till dessa samfälda färders följd: också han fattar tycke för henne. Kjartan far till Borgarfjärden att ombestyra sin påtänkta utlandsfärd — och Bolie far med honom. Man märke så, att Bolies följeskap denna gång motiveras med uttryck ännu starkare än de föregående: Bolli var i ferä meä hánum, því at svå var åstuäligl meä peim fbstbrceärum, at hvárrgi pbttist nyta méga, at peir vœri éi åsamt. Denna färd blir också mer betydelsefull än de förut omnämda, ty af den följer norgesresan, under hvilken Bolle

naturligtvis är Kjartans följeslage, s. 164: ok Bolli frændi hans var i för meä hånum, och ett förhållande mellan fosterbröderne alstras, som bär en prägel af ömsesidig afvoghet, på Bolies sida antagligen orsakad af missunsamhet. Denna följd af norgesresan träder samman med den af färderna till Gudrun, och den slutliga värkan blir: Bolies svek mot fosterbrodren, hans giftermål med Gudrun.

Vi skola nu se, hur förf. låter det antydda förhållandet mellan fosterbröderne i skildringen framlysa, samt hur han låter den antagliga grunden till Bolies afvoghet framträda. Han omtalar, hur alle isländingarne vid Kjartans och Bolies

ankomst till Norge med glädje hälsa Kjartan, s. 166: allir islenzkir menn fagna vel Kjartani — han nämner ej Bolle. Redan i det första replikskiftet mellan honom och Kjartan framskymtar, om också dunkelt, ett omslag i det vänskapliga förhållandet mellan fosterbröderne. Dä Bolle vägrat ingå på Kjartans förslag att fresta en simtäfling med stadsbon — konung Olof —' ger Kjartan ett förebrående svar: ei veit ek hvar kapp pitt er nú komit-----------

ok .skal [ek] på til, hvarpå Bolies replik faller helt kort: pat måttu ger a, ef pér likar*). Berättas så om Kjartans lyckliga täfling med konung Olof, hur han hedras af denne och är den förnämste af isländingarne. s. 170: var Kjartan mjök fyrir peim. I det följande ordskiftet om den nya tron falla så skarpa ord mellan honom och Bolie, s. 170: Kjartan kvad árœdit jlestum bila, pott all-godir karlmenn værL Bolli kvad pat vant at sjå, hverjum hugar pyrfti at fryja — detta efter det Bolie afvisat Kjartans förslag att bränna kungen inne. Förslaget har emellertid till följd, att Kjartan ännu mera framskjutes. Hans frimodiga bekännelse tilltalar konungen, och det är Kjartan, som de hedne männen få att å sina vägnar svara på konungens ädelmodiga förklaring, att de finge fara i frid. När fosterbröderne till sist mottagit dopet, berättas väl, hur äfven Bolie bjudes till konungens julgille, hur också han blir konungens handgångne man; men förf. framhåller strax därpå Kjartan med dessa starka uttryck, s. 176: konungr mat Kjartan um fram alla menn fyrir sakir œttar sinnar ok atgervi — — var pat ok allra manna mål, at engi hefdi slikr madr komit af Is landi sem Kjartan; hvaremot hans vitsord om Bolie, jämförda med dessa, låta väl matta: v el metinn af gódum mönnum. När

*) I Kristnis. —• kap. 10 — är det däremot Bolie, som rent af uppfordrar Kjartan att pröfva lyckan med den okände.

sedermera Kjartan blifvit ännu mera föremål för konungens gunst, fått af honom en hel skarlakansdrägt *) och till sist stannar kvar hos honom som gislan, göres i Bolies ord vid afskedet med Kjartan en antydan om, att ännu.större heder från konungens sida väntar honom — tillbudet af svågerskap s. 180—82: nit em ek — — viit Ingibjdrgu konungssystur. Han minner här Kjartan ironiskt om de fjättrar, som hålla honom i Norge, och om hans glömska af det, som betagit hans sinne pä Island.

Först i Bolies svar på Gudruns frågor om hans färd och om Kjartan kommer i dagen den antagligaste dritkraften till hans handlingssätt mot denne. Bolie svarar blott, att om hans egna färder (märk!) är intet märkligt att berätta, men hvad Kjartan anginge, kunde man med skäl rosa hans lycka, ty han sutte i konung Olofs hird och hedrades där framför hvarje annan man, s. 182 — — ok met-inn par um fram hvern tnann; och för att uppväcka Gudruns hat mot Kjartan begagnar han sig så af det rykte, som gick i Norge om dennes och konungssystren Ingeborgs vänskap, och säger sig tro, att konungen hällre vill gifva honom systren än orlof att fara.

Det visar sig således dock, att förf. vetat i sin skildring fint inlägga de dolda motiven till Bolies handlingssätt.

Hvad Bolie omtalar för Gudrun som ett rykte, det där gick i Norge men äfven tydligt är påpekadt såsom värklighet i hans afskedsord till Kjartan,'bekräftas sedan

*) Kristnis. låter konungen gifva Kjartan denna drägt strax efter simningen. Har måhända Laxdala.s förf. ansett det lämpligt att omtala gåfvan här — för att ännu mer motivera Bolies nästa replik till Kjartan, s. 180?

den följande berättelsen om dennes afsked med Ingeborg och konungen, s. 188—90. Att förf. dock ej vill ha sagt, det värklig anledning funnits för Bolie att tro Kjartan om otrohet mot Gudrun, men att Bolie endast tager Kj artans samtal med konungssystren *) som medel att vända Gudruns håg från honom, framgår ock af den ofvanberörda skildringen om afskedet. Konungen söker därvid hålla Kjartan kvar med orden: att det blott skall

bero på honom själf att få sig ett gifte i Norge, hvars like han ej skall finna på Island: pvi at kost muntu eiga o. s. v.; och då Kjartan sagt Ingeborg sitt beslut att fara, lyda hennes ord: «häri har du nog mera följt ditt eget sinne än andras uppmaningar»; s. 188: meir cetlum vér, Kjartan, at pú hafir gjört petta viä einrceäi pitt, en menn haji pik pessa eggjat. Häraf torde det synas sannolikt, att förf. velat framhålla, det från Kj ar t ans sida ingen anledning gifvits Bolie att tillägga förhållandet så stor vikt. Och Kjartan lämnar Norge.

Dessförinnan erhållfer han dock tvänne skänker: af Ingeborg den kostbara hufvudduken, vid hvars öfverlämnande hon menar, att den förträffligt skall passa Gudrun Osvi-fersdotters hufvud, s. 188: ok kvaä Guärunu Ósvífrsdóttur Jidlzti gott at vefja hånum at hö/cti — samt af konungen svärdet, som alltid må följa honom, enär han ej skall bli fald med vapen, om han bär det — s. 190: låttu pér vdpn petta fylgjusamt ver a, pvi at ek voenti pess, at pii veräir ei våpnbitinn maär, ef pii berr petta sverd. Och när Kjartan så med dessa gåfvor seglar ut från Norge, lägger förf.

*) Förhållandet mellan Kjartan och Ingeborg finnes äfven berördt i Olofs saga, kap. 233 (Fornm. s. II), med vid pass samma ord: konung Olof tillbjuder där äfven Kjartan giftermål med systren.

de varslande orden i konungens rnun, s. 190: mikit er at Kjartani kveHit ok kym hans, ok mun óhágt vera at ger a viS foríógum peirra *).

Gåfvorna bli just de yttre redskap, genom hvilka katastrofen — Kjartans fall med sin följd, Bolles fali — frammanas; och konung Olofs ord äro här med synbar konst anbragta på sin rätta plats, nu då de förnämsta förutsättningarna äro gifna till Kjartans och hans slägts olyckor **).

Af Kjartans och Bolles färder har altså omsider som följd blifvit: den senares giftermål med Gudrun; och Gests tydning af hennes tredje dröm har delvis gått i uppfyllelse. Detta är det, som nu framkallar den första öppna brytningen mellan fosterbröderne. Därefter bli svärdet och hufvudduken de redskap, af hvilka förf. begagnar sig för konflikternas ytterligare åstadkommande. Dock

*) Jfr. anm. s. 66—67.

**) Heimskringla karaktäriserar Kjartan, då han kommit till Norge,, s. 197, som den — er eitin hefir kallactr verit mannvænstr maðr, peirra er f 'æzt hafa á Islandi (jfr. Laxd:s ord, s. no!J. Simtäflingen med konungen omtalas ej; icke häller Kjartans förslag att bränna honom inne och allra minst något hans förhållande till Ingeborg — just alt det Laxdæla:s förf. begagnat för att visa Bolies ändrade sinnelag mot Kjartan. Heimskringlas förf. låter Kjartan strax rosa de kristnes skick och seder, hvaremot flestir aärir löstuäu, och därför blir han väl mottagen, då han första gången kommer inför konungen; konungr heitr hánnm vinåttu sintti fullkominni, s. 199: efter det Kjartan mottagit kristendomen.

I Kristnisaga mottager Kjartan, kap. 10, kristendomen på det vil-kor: — at pér (konung Olof) fåit mér eigi minna sóma hér en ek á ván å Islandi, þó a t ek koma par eigi. Det synes efter denna replik, som om Kjartan värkligen ej tänkt på att återvända till Gudrun. Laxd:s förf. ger ej någon antydan i slik riktning: också vill han hålla Kjartan fri från all läsarens misstanke härutinnan.

tarfvas det dessförinnan en makt, som med dem opererar; det är Gudrun, åt hvilken — som Kjartans tilltänkta maka — den ena af skänkerna varit ämnad; men hon manas att ej gripa in, förrän denna gåfva äges af en annan.

• Kap. 4.4.—45 ha till innehåll: den första öppna bryt-

ningen mellan hufvudhjältarne samt Kjartans giftermål med Kalfs syster Refna, hvilket till sist orsakar den tredje hufvudpersonen Gudruns mera aktiva ingripande.

Sedan Kjartan efter sin landning med Kalf i Borgar-fjärden sport Gudruns giftermål med Bolie, kommer Kjartans syster Turid jämte sin make Gudmund Sölmundsson till skeppet (om deras giftermål berättas i kap. 31 omedelbart efter omtalandet af hennes förste make Germunds död). Dit anlända äfven Kalfs fader och hans syster Refna. Här uppmanar Turid den senare att pryda sig med den hufvudduk, Kjartan medfört från Norge. När hon gjort detta, träder Kjartan in i boden, där kvinnorna dväljas, och får tanken att «äga både duken och mön». Refna

ger ett afböjande svar. Sedan förtäljes det om den första konflikten mellan Kjartan och Bolie: den förres besök på Lögar hos Osvifers, hans vägran att där mottaga Bolies skänk, deras kyliga afsked, som betecknas med orden: skiläusl eptir pat tnetT engri bliäu. Och därefter går framställningen ut på att berätta, hur Turid under Kjartans besök hos Gudmund Sölmundsson — som just hembjudit honom den gång, han sett Refna i hufvudduken — uppmanar honom att förvärkliga sitt ofvan omtalade infall att äkta Refna. Han gör det. Bröllopet står på Hjardar-holt. Refna far hufvudduken.

Det är sålunda Turid, som vållar att den samma kommer att ägas af en annan som Kjartans maka. Detta röjer en tanke. Man märke, att det är Turid, som tagit— 74 —

svärdet Fotbit frän Germund gnyr och lämnat det åt Bolie. Ytterst genom henne själf manas den fram, som till sist förmår Bolie att göra bruk af hennes skänk — Gudrun.

Det är hon, som nu kommer att handla: förvecklin- -garna växa med det samma ut till katastrof.

Åt Gudruns själsstämning före Kjartans giftermål med Refna har förf. gifvit uttryck genom att framhålla hennes fåordighet, s. 194: Gudrun taladi fått til pessa ef nis, och så låta folket utsäga dess inneboende mening: hennes längtan efter Kjartan; s. 194: pat ætludu flestir menn, at henni vceri enn rnikil eptirsjå at um Kjartan,, på at hún hyldi yfir. Se vi så, hur han framhåller Kj artans sinnesstämning, efter det han sport Gudruns gifte, finna vi, att han ger åt denna ett liknande uttryck, fåordigheten, s. 196: var Kjartan heldr får um vetrinn, nutu menn litt tals hans, och liksom man med hänsyn till Gudrun genom folket fick veta dess betydelse, så ock här, fast ur andra hand — genom Turid, s. 198: puridr — — mælti svá: pat er mér sagt frændi, at pii ser heldr hljådr — — tala menn pat, at pér mun v er a eptirsjå at um Gudrunu.

Men när Kjartan beslutit sig för giftermålet med Refna, skildras hans stämning som en annan; den får ett motsatt uttryck, i det förf. betecknar den med ordet katr, s. 198: pvi at Kjartan var miklu kátari en ádr^ samt berättar, hur han på bröllopet var språksäm och skämtade med alla, s. 200: Kjartan var svá kåtr o. s. v., strax därpå nämnes så, att «Kjartan och Refna fattade god kärlek till hvarandra».

Det är denna Kjartans själsstämning — uttrykt med ordet kátr — som motiverar, att det nu blir han själf, som vänder Gudruns längtan till hat och därmed kallar henne fram som den kraft, hvilken ännu tarfvas för hans fall. Det är på vänskapsgillena hos Olof på och Osvifer som— 75 -

brytningen mellan de olika parterna utvecklar sig; också har förf. framhållit dessa gästabud, då han — kap. 39 — bestämde sin utgångspunkt.

Den första konflikten mellan Kjartan och Bolie har, såsom ofvan blifvit nämdt, yppat sig just på ett vänskaps-gille hos Osvifer på Lögar. Den första åtföljes af nya ä gästabuden på Hjardarholt och på Lögar — kap. 46.

Om gästabudet på Hjardarholt berättas det, att en af kvinnorna morgonen efter gästernas ankomst, under det de gå fram i skålen, spörjer, hur de skola bänkas. Giidrun befinner sig just midt för Kjartans sofrum: denne svarar därifrån, att Refna skall sitta i högsätet och vara den mäst hedrade i allo, så länge hon lefver. Hittils — tillägges det — hade Gudrun alltid varit den, som intagit högsätet både å Hjardarholt och annorstädes. Det heter, så s. 202: Gudrun heyrdi petta ok leit til Kjartans ok brå lit en svarar engu. Efter det Gudrun till sist förmått Refna att visa sig hufvudduken, berättas det, hur Kjartan saknar svärdet, han fått af konung Olof. Väl är det Gudruns broder Torolf, som stjäler det, men att hon själf föranledt tilltaget, synes af Kjartans ord till Bolie senare vid gästabudet på Lögar: på menn hyggjum vér hér i rå dum hafa verit um petta, at pii mátt bœtr d råda, ef pu vill; liksom förf: framhåller, att detta äfven är mängdens mening. Väl far han svärdet åter — men utan skida. Å gästabudet på Lögar bortstjäles hufvudduken, som Refna tagit med sig på sin svärmoder Torgärds uppmaning; och då Kjartan här vänder sig till Bolie och äskar tillbaka både duken och svärdsskidan, framgår klart af Gudruns svar, att det är med hennes råd äfven den förra försvunnit, s. 208: nú po at svd sé, sem pii segir — — på virdi ek svd, at peir hdfi at sinu gengit.

Af den ofvannämda scenen vid gästabudet på Hjardarholt framgår det sålunda, att den närmaste anlednin-gen till Gudruns följande handlingar gifves af Kjartan själf. I konung Olofs ord till denne, när han gifver honom svärdet,

döljes det fulla skälet till hennes afsigt att oskadliggöra den gåfvan. Skidans forlust förorsakar nämligen, att Kjartan .ej bär svärdet på sin sista färd (se nedan s. 79). Och Ingeborgs ord till honom vid dukens öfvérlämnande förklara Gudruns tilltag att äfven låta stjäla denna. Hon. säger nämligen själf, att hon här endast tagit sin egendom. Häraf framgår ock, att det egentliga motivet till Gudruns ingripande är, såsom förut är nämdt, Kjartans giftermål med en annan: han själf endast frambesvärjer henne till handling; hvilket till fullo bestyrkes af hennes ord till Bolie efter Kjartans fall: en ek tel pat po sidast, er mér pykkir mest vert, at Hr ef na mun ei ganga hlæjandi at sænginni í kveld.

De sålunda tilltagande förvecklingarna betecknar förf. med en stegring i de uttryck, med hvilka förhållandet mellan de olika parterna efter hvarje af gästabuden karaktäriseras.

Efter det första läses, s. 196: ski/ctust eptir pat med engri blidu — — er nú kyrt, "efter det andra, s. 204: vid pessar forfölur Olafs lét Kjartan kyrt vera, samt efter det

tredje, s. 208: eptir petta skilja pau heldr pung lig a-----

takast nú af heimbodin, var pó kyrt at kalla.

Nya sammanstötningar komma nu som följder af det föregående. För att hämnas stölden af svärdet och hufvud-duken nidar Kjartan på värsta sätt Lögarmännen, kap. ^7; och ställningen kännetecknas som bragt till det yttersta, s. 210: gerist nit fullkominn fjandskapr milli Laugarmanna ok Hjar dhy Itinga.

Följer så ytterligare hämd af Kjartan: han omintetgör ett jordaköp, som Bolie och Gudrun äro i färd med att ingå med Toraren på Tunga, presenterad i kap. 32. Efter— 77 -

detta äggar Gudrun Bolie att taga hämd på Kjartan, s. 212: pá mœlti Guðrún: svá viräist mer, Bolli! sem Kjartan hafi per gert II kosti o. s. v. Det sista steget att bringa henne till uppenbar handling är sålunda af Kjartan taget: numera framställes hon ej som värksam i det fördolda. Och ställningen får omedelbart efter äggelsen ett skarpt varslande uttryck, s. 212: ok var nú kyrt pai er eptir var langaföstu.

Vi se således, hur förf. med sitt kyrt liksom gradvis utmärker förvecklingarnas gång, och läsaren kan nu också vara beredd på, att med långfastan är lugnet förbi — att han står inför den förutsagda och länge förberedda katastrofen.

I kap. 47 berättas vidare om en Kjartans färd väster ut, den han företager, blott följd af Ån svarte, (omnämd redan i A, s. 94) samt Toraren pä Tunga. Gudrun får kunskap om färden och åter uttalar hon i Bolies och sine bröders närvaro äggande ord. Under resan får Ån en dröm, kap. 48, hvari antydningar gifvas om en förestående kamp. På femte dagen i påskveckan anfallas så på återfärden Kjartan och hans ledsagare af Gudruns bröder, Bolie och tränne andre, bland hvilka nämnas de s. k. Tor-hallas söner, alla drifne härtill af hennes förnyade häftiga äggelser._ Kampen, kap. 49, som på afstånd iakttages af bonden Torkel på Hafratindar och hans fårherde, slutar med att Bolie fäller Kjartan med Fotbit, sedan bröderne ej förmått fä makt med honom. Bolie ångrar strax gärningen, och vid hemkomsten falla skarpa repliker mellan honom och Gudrun. På Kjartans fader Olofs föranstaltande tages därefter endast blodshämd på Torhallas söner, hvarefter, kap. 50, Olof får målet i sin hand och dömer Gudruns btöder landsflyktige men Bolie endast till böter. Sedan köper denne, kap. 5 i, på Olofs råd gården Tunga af Toraren, hvilket köp Kjar-- 78 -

tan, som förut nämdt, för honom tillintetgjort. Kapitlet slutar med omtalandet af Olofs död, hvarefter Hjardarholt öfvertages af den numera förnämste sonen Halldor, hos hvilken modren Torgärd förblifver.

Den Gudruns äggelse, som till sist drifver Bolie att draga emot Kjartan, skiljer sig från hennes föregående där-utinnan, att han med den samma sättes i direkt konflikt med" sitt tycke för henne, s. 218: ok mun lokit okkrum samförum, ef þú skerst undan fór inni. Sålunda är det resultatet af hans första färder med Kjartan, som blir den afgörande driffjädren till hans färd emot honom, och man erinre sig författarens starka framhållande af Kjartans och Bolies ständiga följeskap tillförene.

Omedelbart före katastrofen komma antydningar om den samma i Ans ofvan omtalade dröm samt Torkels ord till

sin fårherde, då denne menar, att de skolå draga emot Kjartan och varna honom, s. 220: pegi skjött> segir hann? mun fdli pinn nokkurum manni Uf gefa, ef bana verdr audit. Detta bringar tanken ovilkorligen på Olof pås varning ofvan s. 66 och konung Olofs ord, s. 72, hvilka bada yttranden af dessa antydningar omsider suppleras *). Af de ord, som Kjartan fäller, då han närmar sig försåtet, s. 218: ei mun Bolli froendi minn slå banarådum vid mik, liksom af berättelsen om Bolies försök att vid bakhållet

rädda sin fosterbror (s. 220 — en i annan stad-----------------

fyri brekkuna) bekräftas det till sist, att det mera är en strid mellan Gudrun och Kjartan, och att det är hon, som genom Bolie vållar Kjartans bane. Sedan Kjartan i kampen slungat sitt spjut, drager han svärdet, och det tillägges: ok hafdi ei konung snaut. Om Bolie heter det: Bolli stöd hjå med götbit. Spådomarne, som följa bägge svärden, gå så hvar på sitt vis i fullbordan: Kjartan blir cvapen-

') Jfr. ofvan anm. s. 66—67.79 —

biten», då han ej har konungsgåfvan (jfr. ofvan s. 72} och det till sist af Fotbit *), som ju skulle fälla den ypperste i Olofs ätt (jfr. ofvan s. 62) — fordt af Bolle, som ju skulle komma att ’standa yfir höfuäsvöräum Kjartans9 (jfr ofvan s. 63).

Att Bolle ångrar sin gärning är en ytterligare bekräftelse på, att han därvid blott varit ett redskap för en annan. Och i den berömda dialogen mellan honom och Gudrun vid hans hemkomst efter dråpet lysa till sist motiven till bägges handlingssätt mot Kjartan bestyrkande fram ur Gudruns ord, s. 224: pótti mér sem pú hefåir meiri m et or 3 pann vetr, er Kjartan var i Norvegi — en ek tel pat po siäast, er mér pykkir mest vert, at Hr ef na mun ei ganga o. s. v. De tyda på bevekelsegrunden för Bolies svek mot Kjartan efter hans hemkomst från Norge: hans missunsamhet öfver fosterbrodrens större anseende, liksom de visa, att den innersta • orsaken till Gudruns vållande af Kjartans död varit — hans giftermål med en annan.

Att Olof skonar Bolle står i full öfverensstämmelse med de uppgifter, förf. lämnar om honom vid berättelsen om konflikterna mellan denne och Kjartan: hans uppmaning till den senare att göra följe till det första gästabudet på Lögar, hans uttalade hopp om att där fa fosterbröderne försonade, s. 194; hans bön till Kjartan átt taga emot Bolies gåfva, hans bekymmer öfver den förres tystlåtenhet, s. 196; hans glädje öfver K:s gladlynthet efter frieriet till Refna, s. 198; hans försök att ställa alt till rätta efter stölderna genom att häjda Kjartan, s. 204—206; hans missnöje med dennes

*) Det är att märka, att svärdet Fotbit ej en enda gång blifvit under sagans gång omnämdt, alt sedan spådomen därom blifvit utsagd, och Bolie fått det i händer. Kjartan säger också till honom omedelbart före sitt fall: ok er pér nú pat vænsi at veita dårum hvárum ok reyna ná, hversu Fótbítr dugir. Har det ej alt utseende af en väl planlagd dikt?8Ó —

nidfárd, s. 208. Kort före sin död förklarar han äfven —* efter sönernes uttalade missnöje att sitta samhärads med Kjartans dråpare — att det dock så skulle vara, så länge han lefde. Omedelbart efter hans död framhålles så — v hans husfru Torgärds hat till Bolie. Själfva denna framställning af förhållandena ger läsaren alt skäl att tänka sig Torgärd nu som den, hvilken, då Olof ej längre är i lifve, kommer att sätta den förutsagda hämden (se ofvan s. 63) i scen — och detta sker ock i god öfverensstäm-melse med den enda uppgift, förf. förut lämnat om Olofs och Torgärds olika förhållande till de skilda parterna: efter det Kjartan nidat Lögarmännen, heter det s. 208: Ólafr lœtr illa yfir pessari ferd. porgerdr kvad ei lasta purfa ok sagdi Laugatnenn til sliks gert hafa eda meiri svi-virdingar. Utom af de gifna förutsägelserna kan man också af Torgärds karaktäristik, s. 94, ha rätt att sluta, det hämden nog skall lyckas; där heter det: en pat vard fram at koma, er porgerdr vildi, til hvers sem him hlut-adist.

Torgärd är äfven på grund af den rol, hon hittiis i sagan spelat, fullt berättigad att vara den, som förvärk-ligar förutsägelserna om Bolies död. Det är hon, som, s. 114, för pänningar af Germund utvärkar hos Olof bifall till hans giftermål med Turid, det där drager efter sig som följd: Fotbit, Kjartans bane, i Bolies hand! Det är hon, som förmår Refna att taga hufvudduken med sig till Lögar, hvarpå följer den «fullständiga fiendskapen», som ändar

med Kjartans död. Det ligger något af en heden försoning i, att hon nu blir den, som värkar hämden för Kjartan. Väl vore ock Turid, på grund af sin ofvan påpekade mission i sagan, härtill skickad, men Torgärds egenskap af mor ger henne försteget. Äfven Gudrun blir vållande till sin makes död, men indirekt. Gest Oddlefs-son, som tillförene tvänne gånger förutsagt denna, tillägger— 8i —

i tydningen af hennes tredje dröm detta, s. 128: en par er per pótti hringrinn i sundr sfókkva riökkut af pinni vangeymslu ok sått blod koma ór hlutunwn, på mun så pinn bóndi veginn ver da — —. Denna vangeymsla består just däri, att Gudrun föranleder Kjartans fall för Bolle — och därigenom hämden öfver denne.

Härom röra sig kap. 52—jj. I början af kap. 52 synas svaga spår af den metod, förf. begagnat vid bildandet af underafdelningama i A II. Efter att ha omnämt Bolies och Gudruns son Torkels födelse, tager förf. till de kända upprepningarna och utfyllningarna af det, han förut omtalat. Olof pås son Halldor, om hvilken några linjer ofvan det upplysts, att han tog bostad ä Hjardarholt, näm-nes sålunda åter här som boende å H., och det tillägges: hann var mjók fyrir peim brcedrum; här blir äfven hans hela namn nämdt liksom hans moder Torgärds; linjerna ofvan, kap. 51, bära de blott sina förnamn. Men härmed är också all likhet med A II ute. Jfr kap. 39, ofvan s. 67.

D.ärpå berättas, hur Halldor på Torgärds uppmaning dräper bonden Torkel på Hafratindar, den likgiltige åskådaren af Kjartans föll. Hennes upprepade, än kraftigare äggelse (s. 236: — — ok er illt at eiga dddlausa sonu; ok vist ætla ek ydr til pess betr felday at pér vœrid deetr födur ydvars ok værid giptar o. s. v.) drifver honom sedan att samla följesmän till tåg emot Bolie, alla dessutom därtill förmådda af sin slägtskap till Kjartan eller vänskap till Olof på. Och då man till sist ändock tvekar att draga åstad, blir först på Torgärds förnyade uppmaning företaget satt i värket. Hon drager själf med under förklaring, att hon väl vet, att hennes söner behöfva uppäggas. Man beger sig till en säter i Sälingsdalen, där Bolie och Gudrun uppehålla sig. Bolie försvarar sig i förstone med Kjartans bane Fotbit, men, genomborrad af den kraftigaste

följesmannen Hälgi HardbenssonsTorgärds äggelse det sista hugget af hennes son Stendor. Då dråparena lämna stället, går Gudrun, som under Bolies kamp uppehållit sig i närheten, emot dem, hvarvid Hälge Hardbensson träder till och torkar Bolies blod af sitt spjut på det kläde, hon bär lindadt om lifvet. Hon ser. på honom och ler, och då Halldor förebrår honom hans tilltag, ber han denne ej harmas däröfver, s. 246: pvi at ek hy gg pat, at undir pessu blæjuhorni bid minn kofudsbani. Efter det Gudrun en stund ledsagat Halldor och hans män och därunder utsport kampens närmare detaljer, låta de senare ord falla om, att Gudrun ej toge sig dråpet så när, hvarpå Halldor menar detta ingalunda vara fallet: pat er ok eptir vánurn at Gudrúnu pykki mikit låt Bolla; pvi at pat er satt at segja, at eptir slika menn er mestr skadi, sem Bolli var, pb at vér fr ændr bœrim eigi gip tu til sam-pykkis.

Kjartans hämd är sålunda fullbordad, och Gudruns tredje dröm, sådan den af Gest utlagts, har fullständigt gått i uppfyllelse. Halldors ofvan anförda replik framhåller sanningen af de sista orden i Gests tydning: på mun så pinn bondi veginn verda, muntu pá pykkjaz gtógg st sjd brestiy er d peim rddahag hafa verit; i det Gudrun ej förr än nu till fullo får se de ödesdigra följderna af Kjartans fäll — hennes husbondes. Men att också Bolie skall bli hämnad, far man en säker antydan om i Hälge Hardbenssons ord, af hvilka man ej blott far veta, hvem hämden skall träffa utan äfven hvem hämnaren skall bli. Hälge skall senare falla för det barn, Gudrun bär under bröstet.

Af Gäst Oddlefssons tydning af Gudruns drömmar, kap. 33, har läsaren äfven blifvit beredd på, att hon än en gång, den fjärde, skall ingå giftermål. Berättelsen härom låter förf. på naturligt sitt ingå i laxdölernes saga, enär det sammas förvärkligande är betingadt af hämdens. Det- 83 -

är bägge dessa mål: hämd för Bolie och Gudruns fjärde giftermål, hvärom sagan i det kommande, kap. j6—78, rör sig.

Sagan skiftar här på så vis karaktär, att ödet ej längre så lifligt framstår som den outgrundliga makt, som styr och styrt händelserna till målet; för hvilken makt det slutliga uttrycket finnes i Halldors ord: po at vér fr ændr bærim eigi giptu til sampykkis.

Det är nu genom en planläggande, lefvande intelligens det förutsagda (det förutbestämda) ledes fram till sitt

förvärk-ligande. Det är Snorre gode, som med sin klokhet härefter likt en ödets ställföreträdare styr handlingen: från böijan till slut är det genom hans råd både hämden och giftermålet sättas i värkställighet.

Snorre gode har ej förut ingripit på något för det helas gång betydelsefullt sätt. Han synes hittiis i sagan ha intagit en afvaktande hållning. Först blir han omnämd i slägtre-gistret, s. 16, bland Olof felans efterkommande; s. 142—44 berättas det efter omtalandet af Gudruns andre man Tords död, att Snorre bodde på Hälgafjäll, var Osvifers frände och vän: åttu pau Gudrim par mikit traust; han kommer efter inbjudning till. Lögar, lofvar dem där sin hjälp, när han för godt finner: en hann kvaäz mundu veita peim at mål-um, på er honum syndiz. Det är också af hans råd,

Osvifer begagnar sig, när han tillstyrker sine söner att lämna alt omak med den förut omtalade Kotkel m. fl. åt Torlek Höskuldsson. Efter Kjartans fall äskar Osvifer af Snorre hjälp, den han emellertid underlåter att lämna — i full öfverensstämmelse med sitt ofvan nämda löfte. Nu synes hans tid vara inne att stå bi.

I kap. 56 berättas, hur Gudrun strax sänder bud till Snorre gode, och det tillägges: pvi at par pöttuz pau Ósvifr eiga alt traust, er Snorri var (jfr ofvan). Sedan det så förtalts, hur han bifallit Gudruns önskan att med- 84 -

honom byta bostad, och hur hon födtsitc barn Bolie samt med honom och hans broder Torlek slagit sig ned på Snorres gård Hälgafjäll, införas, kap. 57, tvänne personer, de där bägge bli Snorres redskap till hämdens och giftermålets förvärkligande — och bägges förhållande till Snorre fram-hålles och klargöres strax: om Torgils Hölluson, en frände till Gudrun och vänskapligt stämd mot henne, heter det: opt var heldr fått meS peitn Snorra goäa; om farmannen Torkel Öjolfsson: hann var mikill vin Snorra. Vid ett den senares besök hos Snorre — i sagan utförligt motive-radt kap. 57—58 — föreslår denne honom att hålla upp med sina resor och gifta sig med Gudrun Osvifersdotter. Först sedan Torkels betänkligheter öfver Gudruns möjliga hämdplaner och öfver Torgils tycke för henne förtagits af Snorres förklaring, att han nog skulle ^oskadliggöra Torgils och att, innan nästa halfars slut, det skulle se annorlunda ut med hämden efter Bolie, så ingår Torkel på Snorres förslag om giftermålet; lyder hans råd att draga utomlands och bida händelsernas gång: sjám på hvat vid berr, säger Snorfe.

Sålunda utgör hämdens förvärkligande vilkor för giftermålets.

Å det möte, kap. 59, som Gudrun därpå stämmer med Snorre för att med honom rådgöra om hämden *), leder han hennes hämdplaner från Kjartans bröder — mot Hälgi Hardbensson, den förutbestämde, och han ger henne rådet, hur hon bör tillvägagå. Hon skall ge Torgils Hölluson löfte om giftermål i den formen, s.. 260: at pit, ser >engum manni samlendum gipt öärum enn porgilsi;

) Blott Bolie följer henne med — Fotbit (jfr nedan Hälge Hardbenssons dråp!); han säges vara tolf år gammal; hvilket är en historisk omöjlighet. Detta torde vara ett bevis bl. a. för, att förf:s antydningar och förutsägelser äro hans egna\ (Se Hälgi Hardbenssons ord till Halldor ofvan s. 82!)hvilket råd hon väl kan följa, då den af Snorre till hennes make utsedde Torkel Öjolfsson uppehåller sig i utlandet. Ok skal pat enda, tillägger Snorre. På detta vilkor skall Torgils bli hämdföretagets ledare och så bli den, som tvingar de män, som utom Kjartans bröder och Hälgi Hard-bensson varit med om Bolies dråp, att följa med i anfallet emot Hälgi själf. Sedan det så förtalts, kap. 60, hur Gudrun väkt hämdlusten hos sine söner, visar det sig, att Snorres råd, i alt följda, lyckas — Torgils göres till värktyg, s. 262 ff., för Hälge Hardbenssons fall), och denne falles, såsom förut är i sagan antydt, af Bolie och det med Fotbit, s. 2^0. När så Torgils ser sig af Gudrun öfver-listad, förklarar han, s. 284: g'órla skil ek, hvadan alda sjd rennr undir; hafa mér padan jaf nan köld råd komit; veit ek at petta eru råd Snorra goda **).

*) Det utförliga samtalet mellan Helge och hans fårherde, s. 272 —76, är ett uttryck för förfrs benägenhet att fråssa i personmålningar för hvilka han förut visat mycken smak: särskildt där det gält Olof på och Kjartan; här tager han sig ett formligt lystmäte. Han får därvid äfven tillfälle att framhålla Bolle, vid hvilken hufvudintresset faster sig; ingenstädes i de andra sagorna finnes härutinnan en slik utförlighet; jfr t. ex. Nials samtal (Njåla s. 135) med sin fårherde, då han späjat ut försåtläggarne.

**) I Grettla, s. 156—58, har man ett mycket karaktäristiskt exäm-pel på Snorres anseende. Hans son Torodd blir oenig med honom; och Snorre vill ej tillgifva honom, förrän han dräpt en fredlös. Torodd väljer Grette, men då

han vid sammanträffandet med denne vill anfalla med svärdet, tar Grette honom som ett barn och sätter honom ned vid sin sida, i det han säger sig ej vara rädd för honom — en hrced-umst ek hcerufearlinn Snorra goda, födur ptnn, ok hans rád; þau hafa flestum á kné komit. Snorre ler, då han hör detta, och blir Grettes vän. Ett annat slående exämpel af de många på Snorres klokhet är den replik, som i Biskopa sögur I (Kristnisaga), s. 22, anföres som hans i berättelsen om kristendomens införande på Island: um hvat reiddust gudin på, er hir brann raunit, er nú stöndu vér ä. Men ingenstädes söm här i Laxd., — och delvis äfven i Eyrbyggja — är han händelsernas korade ledare.— 86 —

Hämden är således värkstäld. Återstår nu giftermålet. Likväl visar det sig, att ej alla hinder för det sammas för-värkligande äro ur vägen, så länge Torgils Hölluson är i lifvet. Han undanrödjes äfven genom Snorres kalla råd, kap.. 67—68. Innan han fälles, gifves också i en visa,

lagd som varning i hans skyddsandes mun, ett karaktäristiskt uttryck för makten af Snorres klokhet:

Kosti fyråar,

Ef framir pykkiaz Ok variz vi3 (Svä) vélum Snorra;

Engi mun (viå) varaz;

Vitr er Snorri.

Hindren för giftermålet äro sålunda borta. Äfven genom Snorre bringas detta till värklighet. Det är han, som åter, kap. 68, uppmanar den hemkomne Torkel Öjolfsson att tänka på giftet med Gudrun Osvifersdotter; och af samtalet med denne framgår ytterlighre klart, att Snorre framställes som händelsernas styrare, s. 292: Snorri mœlH: — — er nii ok afrååinn hvártveggi hhUrinn, så er pér pótti torsóttligastr, ef píi skyldir få Guårimar, at Bolla er hefnt, enda er porgils fräräåinn. porkell mœlti: diiipt standa råå pin, Snorri! Sedan talar Snorre så Torkels sak med Gudrun och sönerne, att bröllop firas. Och när å detta full fiendskap för Gunnar Tidrandebanes skull är på väg att utbryta mellan brud och brudgum, är det åter Snorre, som åstadkommer förlikning* *), så att

— ^

*) Förfts afsigt med denna biepisod blir klar, om man jämför hans framställning med Saga Njaråvikinga, hvilken han citerar som sin sin källa. Där står: Snorri goäi var par, vinr Guårunar, ok höfåu pau C manna heima, ok så Porkell sinn kost beztan, at kyrrt vari. Här låter förf. Snorre gripa mer aktivt in: Snorri gocti gekk par i milli manna ok baä Itggja storm penna----ok viå umtölur Snorra

o. s. v.- 8; -

strax därpå den kärlek, som makarne fatta till hvarandra starkt framhålles, s. 298: åstir tbkuz miklar o. s. v., och väl som ett bevis på den samma följer så den fortsatta episoden om Gunnar Tidrandebane *); liksom förf. kort därpå, kap. 70, framhåller det goda förhållandet mellan Torkel och hans stjufbarn, hvilket åter far sitt uttryck i den följande berättelsen om, hur han skaffar Torlek ett skepp och utrustar honom till en Norges färd, hvarunder han blir konung Olof Haraldssons hirdman, samt hur han ledsagar Bolie som bönordsman till Snorre gode och begär för honom dennes dotter. Då emellertid detta är på väg att fa till följd ytterligare hämd för Bolie — enär Torlek och hans broder numera, den förre som konung Olofs hirdman, den senare som Snorres svärson, anse sig ha makt nog att draga emot Kj ärtans bröder — griper Snorre åter in för sista gången: han medlar slutlig förlikning mellan parterna, kap. 71/ och härmed är hans mission i sagan ute.

Emellertid är denna ingalunda ändad. Af det förutsagda återstår ännu något, hvars förvärkligande ej berättats. I Gästs tolkning af hennes fjärde dröm antydes det, att hennes fjärde man skall genom drunkning omkomma i Hvammsfjärden. Detta blir också ganska riktigt tillfället, kap. 76. Sedan Snorres död därefter omnämnts, berättas om Gudruns sista dagar, då hon blifvit fyrsi nunna á Is-landi ok einsetukona; och det tillägges: er pat ok al-mæliy at Gudrun haji verit gqfgust jafnborinna kvenna hér á landi, s. 332. I den därpå följande berömda dialogen mellan henne och sonen Bolie, hvari hon uttalar sig om alla sine män, karaktäriserar hon sitt förhållande till Kjartan med orden: peim var ek verst, er ek unni mest;

*) I S. Njaråv. läses: en hún (Gudrun) kom Gunnar i þidrandabana utan med fulltingi Snorra. Här låter däremot förf. det ske med Tor-kels hjälp.— 88 —

och härmed är vid sagans slut kärnan i dess andra hälft uttrykt, hvilken till sin aldra största del kan sägas endast vara en utveckling af Gudruns drömmar.

Med hennes död äro den tredje och sista hufvud-personens öden förtalda; alt det förutsagda >är fullbordadt: materialet är förbrukadt, och sagan därför ändad.

Dock tilläggas några uppgifter om Gudruns son med sin sista make och hennes sonson — ett naturligt slut på B, liknande det, som förefans i både I och II af A, hvilka lyktade med- omtalandet af hufvudpersonernas död och dessas arftagare *).

Jämförd med de bägge förut behandlade sagorna, visar Laxdæla sålunda en utveckling i kompositionen.

Med hänsyn till Ljósv. framgår detta däraf, att þættir-indelningen i dess första del A framträder i en mera redigerad form och helt och hållet försvinner i B.

Denna del af sagan visar åter sitt framsteg före Vatnsd. därutinnan, att ödestron ej så direkt och synbart framträder som sådan utan mera under formen af förutsägelser och antydningar samt berättelse om dessas förvärkligande: intet

starkt påpekande af hufvudpersonernas lyckosamhet eller dess motsats förekommer. Först när hufvudhjältarne äro ute af sagan, förklaras konflikterna stamma från bristen på lycka.

*) Hvad i edit. åtföljer kap. .78 — berättelsen om Bolle Bollesson — hör icke till den värkliga Laxdæla.sdå det är ett långt senare tillägg. Se Hist. Fort. om Isl. Færd hj, og ude, s. 296, anm. af G. Vigfússon.Njála.

I sitt förhållande till de förut behandlade sagorna företer denna så väl karaktäristiska likheter som olikheter. Åtskilnaden framträder dock störst, när deh jämföres med Ljósv. En jfø/Æ'r-indelning af det slag, som i denna före- j kommer, erbjuder den als icke, organiskt förbundna som dess * afdelningar — med ett enda undantag — äro. I detta hänseende är den däremot i slägtskap med Laxd:s första del (A), från hvilken den dock skiljer sig däri, att den ej har «inledningar» såsom material för de följande berättelserna, utan hvarje afdelning börjar med presentation af den eller de personer . och förhållanden, som för den sammas skildringar äro be-höfliga. Detta visar en till sist luttrad form af þœttir (jfr ofvan s. 47), ty här undvikas nästan alla upprepningar af hvad förut är kändt. Med Laxd:s senare del (B) äger Njåla den likhet, att framställningen från början till slut hvilar på och genomlyses af den fatalistiska lifsäskådningen; hvilket ju äfven är förhållandet med Vatnsd. Från denna saga är den dock skiljaktig — förutom genom pœttir-indelningen — äfven därigenom, att den liksom Laxd:s B, men i ännu högre'grad, bygger sina skildringar på antydningar och förutsägelser af det vardande*), i det Njåla:s

*) Visserligen innehålla i Vatnsd. Finnkvinnans spådom, s. 1922—26y samt finnarnes förklaring, s. 22 20—31, så tydjiga och goda förutsägelser om det kommande, att de väl kunnat försvara sin plats i både— 90 —

forf. så starkt begagnar sig af dessa, att öfver hufvud taget intet — ej det ringaste — händer, som ej är förutbebå-dadt. Antydningarna äro här formligen satta i system.

I allmänhet far man dock genom dem endast veta hvad som skall ske men ej sättet, hvarpå det så förutsagda skall inträffa.

I värkligheten äro de hittils behandlade sagorna framför alt ättsagor, fast de, efter namnen att döma, snarare skulle väntas vara hvad man kunde kalla häradssagor En sådan är däremot Njåla, trots si(t namn, fullständigt, i det den ej rör en och samma ätt utan bildar en hopgjut-ning af vissa delar af skilda familjesagor från .samma härad^ utanför hvilket den dock sträcker sig genom ingångna giften m. m. Den kunde t. o. m. kallas en landssaga — fast ej i så utpräglad mening som t. ex. Sturlunga och Arna biskups saga — enär förf. genom de talrika förhandlingarna och förvecklingarna på altinget låter sagan vidkomma landet i dess helhet.

Vigfússon och Heinzel, till hvilka Lehmann och Carols-feld sluta sig: Die Njålssage insbesondere in ihren juristi-

schen Bestandtheilen (Berlin 1883), s. 139, antaga att Njåla uppstått ur föreningen af två ursprungligen åtskilda sagor, Gunnars och Nials. Detta visar sig riktigt. Nial intager nämligen i hela sagan ett så framstående rum, att han också i dess första del («Gunnars och Nials sagai»), där han medels sina råd äfven invärkar på sina egna och sin slägts öden, ej kan annat än betraktas som hufvudperson samman med Gunnar.

Laxd. och Njåla. Men förhållandet är, att de här med nödvändighet betingas af den uppgift, förf. synes ha satt sig före: att visa ödets öfvermakt emot den gensträfvige hjälten. I Laxd. och Njåla skulle däremot t. o. m. de klara förutsägelserna saklöst kunna borttagas, utan att dette invärkade på händelsernas gång. Så ingalunda här.— 9i —

^ Jag behandlar sagan i följande öfver- och underafdel-ningar:

A. Gunnars och Nials saga.

Kap. i—81.

1. Rut och TJnn. Kap. i—8.

2. Hallgårds två första giftermål. Kap. g—17.

3. Rut och TJnn (forts.). Kap. 18—2523.

4. Gunnars utlandsfard och giftermål. Kap. 25 24—34.

5. Stridigheter mellan Bärgtora och Hallgärd. Kap. 35—45-

6. Gunnar och Otkel. Kap. 46—56.

7. Gunnars sista förvecklingar. Gunnars- och Nials-sagans slut. Kap. 57—81.

B. Nials saga.

Kap. 82—159.

i. Tråen Sigfusson och Nials söner. Kap. 82-T-94. 2 a. Höskuld Hvitanäsgode. Kap. 95—100 -t 107—112.

3. Kristendomens införande på Island. Kap. 1 o 1—106. 2 b. Mål mot Nials söner. Deras och Nials död.

Kap. 113—130. -

4. Hämd efter Nial och hans söner. Kap. 131—159.

A. Gunnars och Nials saga.

Kap. i—81.

1.

Rut och Unn.

Kap. i—8.

Mård giga, en höfding på Rangå vallarna, har en dotter Unn, som blir trolofvad med Rut Härjulfsson från Laxådalen (jfr Laxd.). Rut drager till Norge, där han vinner drottning Gunnhilds ynnest. Efter vikingatåg i— 92 —

utlandet vänder Rut åter hem och äktar Unn. Äktenskapet blir olyckligt, och Unn förklarar sig, i enlighet med sin faders råd, skild från Rut samt drager hem till den förre. På altinget gör Mård kraf på dottrens gods i Ruts bo; hvarefter denne bjuder honom ett envig, pä hvilket han ej vägar inlåta sig.

De s. 89 omnämda antydningarna tagas strax i början af sagan flitigt i bruk för att sedan fortsättas hela Njåla igenom.

Stycket börjar med presentation af de däri förekommande viktigaste personerna: Mård giga och dottren Unn,

Rut och hans broder Höskuld Dala-Kollsson *) och slutar med orden: ok er nii lokit prælum p eir ra Mar åar.

Om det blifvande mindre goda förhållandet i äktenskapet mellan Rut och Unn får man strax en svag antydan i dennes svar på Höskulds fråga, hvad honom synes om Unn, där de se henne på tinget utanför rangåmännens

bod, kap. 2 19—20;-----enn eigi veit ek, hvårt vit eigum heill

j saman\ Att de ej komma att äga lycka samman, låter sig sedan än ytterligare ana i drottning Gunnhilds réplik till Rut i Norge * **). Hon säger, kap. 6 27—32; 'ef ek d svd mikit vald á pjer, sem ek œtla^ pá legg ek pat á viå pik, at pú megir engri munuå fram koma viå på konu, er pti ætlar

Ä) Uppgifterna om bröderna i denna saga stämma med dem i Laxd. Dock omtalas Rut aldrig där som Höskulds rådgifvare.

**) Hans färd dit motiveras däraf, att en hans broder Ovind, som nyligen där dött, «rledt honom till arf», hvilket hans fiender skulle lägga under sig, om han ej själf komme dit. Lehm. och Clfd visa, s. 31—34, detta motiv vara i juridiskt hänseende helt och hållet haltlöst. Det hela gör ett intryck af, att förf. sökt efter ett förnuftigt motiv för episoden i Norge och som passionerad jurist gripit till det, som skulle ligga i arfteiding. Heinzels mening, att det är den blotta slumpen, som drifver Rut ut på äfventyr, är just ej sinnrik: Beschreibung der islän-dischen saga (Wien 1880), s. 47.— 93 —

f

pjer á Islandi at eiga o. s. v. När det så i berättelsen om hans bröllop på Island heter: ok var briidrin heldr döpr, är detta åter en antydan, den sista, om det följande, som strax bekräftar den samma med ett: enn fått var um med peim HriUi um samfarar, s. k. 63—64; och sedan för-täljes om vedervärdigheterna i äktenskapet, den däraf föranledda skiljsmässärf samt den därpå följande tvisten mellan Mård och Rut.

I en liten episod, som afslutar stycket, och hvari berättas, hur några lekande barn härma de nämda målsägan-dena, rekapituleras, så att säga, de nu skildrade händelserna, på samma gång episoden, karaktäristisk som den är, värkar som en hvilopunkt för minnet här, där förf. står i begrepp att leda läsaren igenom de utförliga berättelserna om Höskulds dotter Hallgärds tvänne första giftermål för att omsider nå fram till fortsättningen af denna afdelning om Rut och Unn.

Ingen af de nämda antydningarna visar således ut öfver kap. 8. Att emellertid detta stycke ej står för sig själf utan bildar början till hela Gunnars och Nials saga är klart af Hallgärds framträdande i kap. i. Ruts svar på Höskulds fråga, om han ej funne mön fager, vidkommer ej i minsta mån detta stycke men pekar med sina ord: 'œrit fógr er nuer sjá; ok munu mar gir pess gjalda. Enn hitt veit ek eigi, hvaåan pjbfsaugu eru komin icettir vår ar, kap. i 36—38^ ej blott på det i de följande kap. 9—17 skildrade utan ock hän öfver hela Gunnars saga. Hallgärds tjufögon förutsäga redan den handling, genom hvilken hon framkallar Gunnars död. Härigenom kommer sagans början att visa hän mot dess slut*).

) Jfr c. Hauch. Afhandlinger og æstethetiske Betragtninger, s. 427.— 94 —

2.

Hallgärds tvänne första giftermål.

Kap. 9—17.

Hallgärd Höskuldsdotter framföres åter och med henne i hennes fostrare, den illasinnade Tjostolf från Söderöarna. Utan att bli åtspord om sin mening blir Hallgärd gift med Torvald Osvifersson, ett äktenskap, som lyktar med att Tor vald, efter att ha slagit henne, dräpes med hennes vett och vilja af Tjostolf, som hon sedan sänder till sin morbroder, trollkarlen Svan på Svanshol, för att af honom fa skydd. Hallgärd blifver sedan med sitt samtycke gift med Glum Olefsson på Varmalök, med hvilken hon sämjes väl. Tjostolf upptages emellertid i huset. För hans skull uppstår en träta mellan henne och Glum* hvarvid han slår henne. Därefter fälles han utan hennes minne af Tjostolf. Denne sändes sedan af henne hän till Rut, som dräper honom.

Efter Gudbr. Vigfussons uppgift i Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude af N. M.

Petersen. Andet Bind, s. 37, är i kronologiskt hänseende dessa kapitels plats mellan i och 2. Detta brott i den annalistiska tidsföljden menar han vara gjordt, på det berättelserna om Hallgärds tvänne giftermål må förekomma i oatbruten ordning. Snarare vill jag dock antaga, att denna omsättning — i fall öfver hufvud en sådan förefinnes — endast tjänar till att rycka Hallgärdsepisoderna in till den punkt, där Gunnar första gången uppträder, den person, som för Ruts- och Unnsafdelningen till dess slut, och med hvilken Hallgärds öden sedermera ändock skola sammanföras. Hela 15 kapitel ligga sålunda med ett innehåll, som als ej vidkommer Hallgärd, mellan kap. 17 och det,

' som berättar om hennes första möte med Gunnar (kap. 33). Det är ej häller utan konst dessa kap. rörande Hallgärd— 95 —

här i Ruts- och Unnsafdelningens midt äro anbragta: Ruts första replik i dess början, kap. i, gäller Hallgärd, liksom hans sista vid dess slut, s. 49 69—72, äfven har afseende på henne.

Undersöka vi närmare de bägge framställningarna om hennes ifrågavarande giftermål, finna vi en märklig likhet i uppränningen af dem: skelettet är det samma.

Om det första giftet (med Torvald) handla kap. 9—12, om det andra (med Glum) kap. 13 —17.

I berättelsen om det förra förutspås det senare, och slutet på hvarje giftermål blir under framställningens gång mer eller mindre klart antydt så väl i dialogerna som i själfva skildringen, men här visar sig dock, hvad antydningarna angår, en viss olikhet i de båda framställningarna.

Scenväxlingen, som i och med kap. 9 åstadkommes, betecknas strax med det vid liknande tillfällen i sagorna vanliga: Nu er par til måls at taka, liksom kap. 18, med hvilket den sålunda afbrutna afdelningen åter vidtager, börjar med just samma uttryck *).

Hallgärd införes strax; hennes yttre skildras**), och de egenskaper, som motivera hennes förhållande i det första giftet, framhållas: hon var örlynd ok skap hör ä; hvarpå

*) Jfr Heinzel, s. 139.

**) Det tyder på full beräkning, då förf. här liksom sedermera, när Hallgerd framföres för att ingå ett gifte, särskildt framhåller hennes hårs ymnighet och fägring. Redan i kap. 1 heter det om henne: — — ok hårit svá fagrt sem silki ok sva mikit, at pat tók ofan á belti; här står, kap. 92-5: hón var fagrhår, ok sva mikit hår it, at hån mátti hylja sik meä; vidare läses i kap. 13 80—82^ där hon införes att ge Glum svar på hans frieri: enn hårit tok ofan á bringuna tveim megin ok drap hån undir belti sjer; samt till sist i kap. 33 22, då Gunnar och hon första gången träffas, och han friar: hårit tåk ofan å bringu henni ok var bceåi mikit ok fagrt. Alt detta framhåller förf. tvifvelsutan med tanke på, hur hon nekar sin siste make Gunnar två lockar af sitt hår till en bågsträng och gör det så för de anfallande fienderne möjligt att dräpa honom, sagans hjälte.— 96 —

hennes fostrare Tjostolf presenteras: engi skapbætir Hall-gerdi, medlet för bägge giftermålens omintetgörande. Dessa iippgifter meddelas, som naturligt är, i spetsen af framställningen om det första giftet.

Mellan de båda framställningarna låter sig därpå en parallel uppdraga, som åskådliggör likheterna i deras uppränning.

Kap. 9—12.

Dialog mellan Torvald och hans fader Osvifer rörande hans gifte. Torvald tycker sig ej på många ställen kunna göra godt val. Osvifer varnar honom för giftet med Hallgärd. Han förklarar, att det till intet tjänar att. söka hålla honom tillbaka. Kap.

9 16—25.

Friarfärden till Höskulds-stad, kap. 9 26—27. Höskuld svarar varnande på frieriet, s. k. 29-31. — — dåttir min er hörd i skapi--------.

Kap. 13—17.

Dialog mellan Glum och hans broder Toraren, som spörjer honom, då han säger sig vilja upphöra med sina köpfärder, om han måhända tänker på gifte. Glum finner ej behag i de kvinnor, brödren sedan nämner. Denne genmäler, då han hör Glums afsigt att gilja till Hallgärd: *eigi

er nii pat sem mælt er9----

at pu låtir pér annars viti a t

varnadi------. Glum låter sig

ej öfvertala, och här är det Toraren, som förklarar, att det till intet tjänar att strida emot. Kap. 13 12—33.

Friarfärden till Höskulds-stad, kap. 13 35—37. Höskulds svar är äfven här varnande: s. k.56—&9: — — enn ek vil ok segja pjer i möt, at ek rject rådi hennar fyrri, ok vard oss pat at mikilli úgæfu'. Jfr äfven Ruts repliker, anf. s. 98.— 97 —

Torvald förklarar, att hennes skaplynné ej skall hindra

brudköpet, s. k. 33-34;------_

pvi at ek mun skaplyndi hennar eigi låta fyri kaupi standa\

Efter brudköpets afslutande utan Hallgärds vetskap skildras bröllopet: Tjostolfs uppträdande där, hans täta samtal med Hallgärd och hennes morbroder Svan, kap.

10 40-42.

Hallgärd framställes som feng söm ok stórlynd, kap. 1114, hvilket föranleder träta mellan henne och Torvald samt slaget, han slår henne, s. k. 10—24.

Dialog mellan Hallgärd och Tjostolf, s. k. 30-34 j hvarpå följer, efter en dialog mellan den senare och Torvald, s. k. 42—47^ dennes fall för Tjostolf, s. k. 51^-53.

Hallgärd befinner sig utanför husen, när Tjostolf kommer med blodig yxa; dialog emellan dem: hon ger Tjostolf rådet att fara till Svan att hos denne skyddas, kap.

12 13—23.

Toraren ger en motsvarande replik, s. k. 59—eo: 'ekki munu vjér pat låta fyrikau-pum standa — —.

Efter det Hallgärd denna gång fäst sig själf, framhålles äfvenhär på bröllopet Tjostolfs uppträdande — med yxan på axeln, dolsk i uppsynen — kap. 146—7.

Hallgärd är örlynd og feng-söm,, kap, 1420; men först efter Tjostolfs upptagande i Glums hus och ordskiftet mellan dem båda följer träta mellan den senare och Hallgärd, hvarvid äfven han slår henne, kap. 1614—17.

Dialog mellan samma personer s. k. i®—21 j sedan, efter en dialog mellan Tjostolf och Glum, kap. 1710-17, dennes fall för samme, s. k. 24.

Alldeles samma situation; i en dialog mellan Hallgärd och Tjostolf råder hon honom att draga till Rut; af hvilken han dräpes, s. k. 27-32.

7— 9» —

Osvifer far till Höskuld att fä sonboten, som denne vägrar att lämna honom, men som han till sist erhåller genom Ruts medling, s. k. 87—125.

Toraren drager äfven till Höskuld att fa böter for brödren. Äfven här vägrar Höskuld, och Rut medlar, så att bot gifves i form af gåf-VOr, S. k. 69—85.

Vi se således, att bägge berättelserna om Hallgärds giftermål äro i sina viktigaste punkter uppgjorda efter samma skema.

I Osvifers varnande ord till Torvald, kap. 921—23*.

mun ykkr eigi mfök hent------hön er kona skapstör; enn pii

ert harålyndr ok icvœginri; i Höskulds bekräftande ord, när hon ger sitt svar på frieriet, s. k. 29-31- i Ruts profetia,

när Höskuld säger honom aftal et, kap. io27:-------jfø* at

hvárigu mun i pessu kaupi gipta, hánum nje henni; i Tjost-olfs uppträdande på bröllopet, då han jämt talar med Hallgärd och sin själsfrände Svan — údœll ðk illr viS,r-eignar — samtal, som väcka uppmärksamhet, s. k. ok fannz mönnum mikit um tal péirra; i Ruts svar pä Höskulds fråga, om han skall lägga fram gåfvor till bröllopsgästerna, s. k. •45—47: kostr mun pjer af tömi at eyäa fje pinu fyri Hallgeräi o. s. v.; i Osvifers replik till Torvald, dä Hallgärd, med Tjostolf vid sin sida, på hemvägen från bröl-lopsgillet ler vid hvarje ord, kap. 11 7—9: 9eigi œtla ek hlåtr

hennar jafngöäan sem pii-----enn pat mun pö siäar reynaz'

— i alt detta varslas med skiftande styrka utgången: Tor-valds fall; och i Ruts ofvannämda sista replik, kap. 1045—*7, förutsäges dessutom Höskulds utbetalande af böten för honom.

Såsom synes, äro antydningarna i berättelsens början svagare, i dess midt starkast, nämligen de, som ligga i Ruts bägge repliker, om också i den senare Tor valds fall helt indirekt förutsäges; hvarefter den sista antydningen (Osvifers) åter förlorar i påtaglighet. Härigenom uppnårförf. att på väl beräknad plats spänna intresset och sedan hålla det säkert vid lif fram till slutet.

Det andra giftermålet förutsäges, såsom nämdt, redan i- berättelsen om det första. Det sker i Tjostolfs ord till Hallgärd, efter det hon fått veta sin faders aftal med Tor-

vald, kap. io 16~17:----;bu munt ver a gefin i annat sinn, ok

munt pii på eptir spurä.

Antydningarna om utgången äro äfven här i början varsamma: i Torarens och Höskulds varningar, kap. 13 25—27? s«—59, i skildringen af bröllopet, där Tjostolfs yxa, den han bär på axeln, liksom blinkar ett varsel. Så gömmer sig en antydan af liknande syfte i berättelsen om, hur Glum, som kort' förut varit med om att skifta bo med Toraren — kap 1417—18: Gliimr vildi, at svä vceri — ånyo önskar skifta, något som Toraren ej vill gå in på, men som framkallar hans replik, s. st.39—«: enn seg pii Hallgeräi, ef ek lif i pjer lengr, at ek ætla mjer Var ma læ k; en antydan, som blifver stark nog därigenom, att berättelsen om detta bytesförslag visar sig endast finnas till för dess skull. Men när det så omedelbart härpå omtalats, hur Tjostolf mot tages af Glum och stannar kvar hos honom, trots Ruts föregående råd, kap. 1366—70^ att ej låta honom blifva längre än tre dagar, är tydligheten tillräckligt stor i Torarens mening, att det skulle ändas illa och gå som med förra giftet, kap.

15 3°—32: ----ok kvad illa gefaz mundu ok fara enn sem

fyrr, ef hann — Tjostolf — væri par.

Här låter, som synes, förf. antydningarna så småningom och forsigtigt växa, tils vissheten står klar fram omedelbart före det länge anade slutet.IOO —

3.

Rut OCh Unn. Fortsättning.

Kap. 18—2523.

Innehållet är följande: Mård gigas död. Unns frände Gunnar på Lidaránde framföres och karaktäriseras jämte sine bröder Kolskägg och Hjort. Nial och Bärgtora på Bärgtorshvål likaledes. Unn öfvertalar Gunnar att åtaga sig krafvet af det gods, som innestår hos Rut. Af sin vän Nial erhåller han ett råd, huru han därvid skall tillvägagå.

Rådet följes, och Rut blir till sist nödd att lämna från sig godset. Därefter blir Unn gift med Valgård grå. Deras son är Mård.

De sista orden, där afdelningen bröts, kap. 9, voro: ok er nú lokit prœtum þeirra Mar S, ar. Den fortsättes nu med: Nti er par til måls at takay at Mörär gigja tbk sött ok andaäiz. Och för att friska upp läsarens minne efter det långa af brottet meddelar förf.: hön var pá úge-jin i annat sinn.

Efter uppgiften, att hon var så slösande, att alt hennes lösöre öddes, framföras hennes frände Gunnar och efter honom Ni al, de bägge, som med dåd och råd skola förhjälpa henne att återfå den henne undanhållna förmögenheten.

Njdlais — sådan den nu är — båda hufvudpersoner presenteras altså under berättelsens gång i naturligt samband med händelserna *).

Det är genom dessa bägge afdelningen föres fram till sitt slut, på det förf. sedan må i främsta rummet kunna sysselsätta sig med deras egna öden. Det vänskapsförhål-

*} Sådant förhållandet i allmänhet är i de större sagorna.— IOI —

lande, som finnes emellan dem, och i hvilket innersta orsaken döljer sig till bådas blifvande undergång*), blir på naturligt sätt för läsaren framhållet i första samtalet mellan Gunnar och Unn, i hvilket hon, då han säger sig ej veta, hur han skall inleda målet emot Rut,. uppmanar honom att söka råd af Nial: er hann ok vinr pinn mikilL

Det är således genom Unn, afdelningens hufvudperson, man först far känna det för hela sagan afgörande förhållandet mellan dess hjältar; det ä£ genom henne de föras samman.

Då Gunnar åtagit sig målet, rider han till Nial — och denne ger honom sitt första ödesdigra råd, kap. 22, det som omintetgör värkningarna af alla dem, med hvilka han sedan löser honom ur de olika förvecklingarna; ty det bär — såsom skall visas — i sig fröet till Gunnars och äfven hans eget fördärf. Och att rådet härflyter af vänskapen, framgår ej blott af Unns ofvannämda replik till Gunnar utan äfven af Nials ord till denne, när han ber honom om det samma, kap. 21 31—34- 'margir eru pess vinir minir mak-ligir, at ek leggja til pat sem heilt er; enn œtla ek^ at ek legg ja mesta stund á vitT pik\

Rådet, som går ut på, att Gunnar skall förklädd draga åstad till Rutstad och locka Rut att framsäga stämnings-formeln, på det han, G., må komma att eftersäga den och på så sätt få honom stämd i hans egen närvaro eller lagliga bostad — lyckas det honom i allo att följa. Att Rut härigenom är lagligt stämd, låter förf. läsaren veta af den lilla episoden, kap. 23 56—87^ hvari Rut förklarar, då han genom brödren Höskuld blifvit öfvertygad om att gästen, han hyst, varit Gunnar: ok mun hann pann hafa mdlatil-búnaáinn, ok er så rjettr.

*) Jfr Kjartan och Bolie.102

Emellertid förklarar Rut på altinget hela målstillred-ningen ogiltig, enär Gunnar förgätit att där framföra vissa vitnesmål; hvarpå den senare, trots Nials försäkran, att han med lagens hjälp skall få fram saken för käranden, i stället utmanar Rut på envig och sätter det vilkoret för honom, att alt godset må redas ut, ifall han ej vill slås. Följden blir, att Unn återfår sitt gods.

Lehm. och Clfd framhålla, s. 45—49, att Nials råd rörande stämningen helt och hållet är onödigt, då lysning ifrån lagbärget, sådan Mård företagit den, varit alldeles tillräcklig och efter förf:s åsigt äfven är alldeles riktig. Så väl rådet som Gunnars egendomliga och äfventyrliga fard hade därför kunnat sparas, om man i stället lyst som Mård giga målet på tinget. Och de taga för gifvet, att förf. här låter stefna användas uteslutande på grund af en olust att upprepa sig*).

Någon rädsla för att upprepa sig har förf. emellertid hittils als ej visat, hvilket bjärt framgår af berättelserna om Hallgärds giftermål, och kort efter framställningen om rådet och dess följande erbjuda äfven tingsförhandlingarna mellan Gunnar och Rut (se ofvan) märkliga likheter med dem mellan den senare och Mård giga (se ofvan s. 92).

Hvarför låter då förf. Nial gifva detta invecklade råd, då han i stället kunnat tillråda honom en enkel lysning?

Som vid undersökningens gång skall visas, är det i den rådvise och hjälpsamme Nials tränne första råd — kap. 2013—vitr ok for spår, heilräctr ok goägjarn —

*) Likaledes mena de det vara underligt, att hvarken Gunnar eller den vise Nial känt till stämningsformeln utan behöft aflocka Rut den. Af sagan framgår emellertid snarare, att meningen med rådet är, att Gunnar skall få tillfälle att stämma Rut i hans närvaro, såsom ofvan ar påpekadt s. 101; kap. 2277—79; stefna skal málinu svå, at ek heyra á efta at lögheimili minu. Härmed är ingalunda sagdt, att själfva formeln varit en hemlighet hvarken för Nial eller Gunnar.— 103 —

de olyckor ha sin rot, som komma öfver hans vän, honom själf och hans slägt. Därför synes det mig ej underligt, att förf., så att säga, gjort af detta hans första och till sina följder så viktiga råd hvad han förmått. Den omständigheten, som Lehm. och Clfd påvisa, ätt målet i och med Mård gigas vägran att mottaga Ruts utmaning de facto en gång har fallit — trots det att Nial låter i sitt råd Rut förklara motsatsen, kap. 22 69—’ ™ — och att det sålunda är oriktigt att låta Gunnar taga upp det igen, visar endast, att hela målstill redningen finnes till i sagan för rådets skull, för att få fram detta såsom det väsentligaste.

Faktiskt är med rådets följande målet inledt, som slutar med, att Unn återfår sin förmögenhet. Och hvad af rådet vidare följer ligger så inneslutet i Höskulds och Ruts repliker, sedan de till Gunnar utbetalt de omtvistade pänningarna, kap. 24 54—55, 65: þrf mœlti Höskulðr ’nfót þii nU sem pú hefir aflat' — — 'illa mun pjer launat vera\ segir Hrutr. Omedelbart efter Unns undfående af förmögenheten friar sedan, kap. 25, Valgård grå till henne, och att detta är en följd af pänningarnas återförvärfvande, torde, fastän sagan ej säger något uttryckligt *) därom, inses af ofvan-stående repliker: Mård födes nämligen i detta äktenskap**),

*) Detta förfaringssätt att låta läsaren själf af skildringarna sluta sig till händelsernas innersta förklaringsgrunder förekommer ofta i sagorna, jfr t. ex. förhållandet mellan Kjartan och Bolle i Laxd, samt afskedsscenen mellan Torger och Tormod i Fåstbradrai här ligger ögonskenligen den rätta grunden till deras skiijsmässa i karaktärernas olikhet.

**) Enligt Lehm. och Clfd kommer Unn, som «gifter sig utan alla fränders råd», härigenom blott att ingå ett konkubinat, då sagan däremot aldrig låter påskina någon Mårds oäkta börd, och de hålla före, att den härutinnan — liksom då den låter Hallgärd vid andra och tredje giftet «fästa sig själf» — rönt inflytande af yngre rättsidéer, enligt hvilka kvinnans ställning uppfattats friare. Snarare tyckes mig vara skäl att helt enkelt antaga, att detta brott mot den juridiska— 104 —

den person, som tidigt visar sin fiendskap mot Gunnar och sedermera stämplar fördärf så väl mot honom som hans vän Nial: Gunnar blir illa lönad för sin sträfvan att skaffa Unn godset — för det han följt Nials råd *).

Genom dessa Höskulds och Ruts repliker visas sålunda här vid afdelningens slut — liksom vid dess början genom Ruts ord i deras dialog, kap. i: en hitt veit ek eigi, Avadan pjófsaugu eru komin i œttir vårår o. s. v. (se ofvan s. 93) — hän på Gunnars och Nialssagans slut. — Början och slutet af afdelningen syfta altså på ett och det samma, på utgången af sagan, och härigenom knytas de till hopa, liksom förhållandet i högre grad blir med början och slutet af Gunnars- och Nialssagan i dess helhet.

Än ytterligare och tydligare binder sig afdelningens början till dess slut genom den dialog emellan Höskuld och Rut, som' föreligger, sedan de lämnat Gunnars bod efter godsets utredande, kap. 24 68—72; »hvårt mun Gunnari aldri hefnaz pessi iijafnadrF ’Eigi mun paf, segir Hridr, ’hefnaz mun hånum vist, ok mun oss verda i pvi engi hefni nje frami. Enn pó er pat likast, at hann snuiz til vårrar cettar um vinfengit\ Ruts ord i afdelningens begynnelse ha rört Hallgärd, denna dialog profeterar i förtäkta ordalag hennes förhållande till Gunnar, och liksom hans ord ofvan: illa mun pjer launat verda, varsla det för honom onda,

troheten beror därpå, att förf. just behöfver det för handlingens, för förvecklingarnas skull, liksom Hall gärds själffastning är af hennes föregånden naturligt motiverad — hvarför är just skildringen af hennes första trolofning oberörd af yngre rättsidéer? Unns uraktlåtenhet att vädja till fränderna synes mig vara diktad för att i

någon mån motivera och belysa Mårds säregna ställning gent emot Gunnar, mot hvilken han som frän de kommer att visa alt annat än atthänsyn.

*) Jfr Hauch, s. 426.— ios —

som skall härflyta från Mård *), så förebåda dessa det ve, som genom Hallgärd beredes honom.

Sagans första afdelning visar sig sålunda ytterst vara till för att skaffa fram medlen — Hallgärd och Mård — genom hvilka ej blott Gunnars- och Nialssagans utan äfven hela Njålais slut möjliggöres. Och med omnämnandet af just de egenskaper hos Mård, som medvärka härtill, kap. 2520-^23^ fullbordas till sist afdelningen; och Unn, som nu utspelat sin rol, är ute af sagan.

4.

Gunnars utlandsfård och giftermål.

Kap. 2524—34.

Nials söner, Skarpheden, Grim, Hälge och Höskuld, presenteras-, och deras giften omtalas; hvarefter berättas om Gunnars färd till Norge, hans vikingatåg i österled, hvarunder han kommer i besittning af en förtrollad spjutyxa, som han sedan behåller till sin död, hans besök hos danske konungen Harald Gormsson och hos Håkan jarl, hans återkomst till Island, sammanträffande med Hallgärd på altinget samt hans giftermål med henne. A deras bröllop skiljer sig Gunnars frände Tråen Sigfusson, som här jämte sina bröder framföres, från sin hustru Torhild skaldkvinna och ingår omedelbart därpå gifte med Hallgärds dotter Torgärd.

*) Hauch uttalar, s. 425, att orsaken till Gunnars olyckor är att söka däri, att han som Köph^den användt list, gått «paa krumme veie». Denna hans mening strider mot den gamla lifsuppfattningen, då list af liknande beskaffenhet visserligen ej ansågs ohederlig; jfr t. ex. berättelsen om Härsten Blund-Ketilsson och Gunnar Lifsson i Hcensa —)boris saga.— io 6 —

Efter presentationen af Nial och hans husfru Bärgtora, kap. 20, har deras söners tillvaro omnämts: ok koma peir allir viä pessa sögu. Nu först, sedan Ruts- och Unns-afdelningen bragts till ända, införas de karaktäriserade. Förf. har synbarligen ej velat med deras presentation belasta den samma, då de däri ej komma att uppträda. Här i fortsättningen af Gunnars- och Nialssagan komma de däremot att gripa in — det blir t. o. m. Skarpheden, den älste, som kommer att hämnas Gunnar.

, I berättelsen om giftermålen dröjer förf. särskildt vid Hälges: framställningen härom är långt mera utförlig, nästan episodisk, kap. 26—27; också har detta gifte med sig viktigare följder *) ån något af de andra, då förbindelsen med den mäktige Åsgrim Ellidegrimsson, brudens fader, som äfven omständligt presenteras, föranleder dennes betydelsefulla uppträdande längre fram i sagan.

Det är Nials andra råd, Gunnar följer, när han drager utomlands. Då den till Island anlände Hallvard från Viken, som tagit sitt uppehåll hos Gunnar, ständigt ansätter honom med böner att göra sig följe utomlands, ger Gunnar intet bestämdt svar, kap. 28 5: G. lalaäi fått um ok tök engu ólikliga. Först efter inhämtandet af Nials råd, s. k. 8: Vtåligt pykki mjer pat\ fattar han sitt beslut att fara **). Efter skildringen af utlandsfärden, hvarunder Harald Gormsson gifvit Gunnar löfte om ett gifte och Håkan jarl visat böjelse att förmäla honom med sin egen fränka, Bärgljot — något, som ingen åtgärd föranledt från Gunnars sida — förekomma i en dialog mellan Gunnar

*) En af dessa omtalas strax: Torhall Åsgrimssons upptagande

till fostring hos Nial; hvilket åter visar sig i Nialssagans sista afdel-ning vara af stor betydelse.

**) Heinzels uppfattning, s. 47, att Gunnais utlandsfärd med sina s afventyr blott är ett slumpens värk, visar sig således ohållbar.— 107 —

och Nial, kap. 32 19—31, förutsägelser, hvilka först efter berättelsen om den förres tingsfärd fa sin närmare förklaring i deras samtal, kap. 33 73—80.

I förra dialogen söker Nial förgäfves afråda Gunnar att rida till altinget, dit hans färd emellertid senare blir i kap. 32 33—37 motiverad af hans utlandsresa: enn hann — Nial — kvedz eigi rida mundu 'ok svd vilda ek at pti g erS,ir'. Klädd i den prak^drägt, han på sin utlandsfard erhållit af konung Harald Gormsson, möter han så på tinget för första gången Hallgärd, som hälsar honom och ber honom förtälja om sina färder: bad hann segja sjer frå f er dum sinum. Detta ger just uppslag till ett samtal, det där slutar med Gunnars frieri, som sedan fortsättes hos Höskuld, där Hallgärd fäster sig själf, och giftermålet blir, trots Ruts varningar (jfr ofvan s. 98) till fullo afta-ladt. När Gunnar sedan meddelar Nial det skedda, heter det, kap. 33 75—77? att han tog det tungt under förklaring: ’af henni mun standa allt hit illa, er hon kemr austr kingaf. - Dessa hans ord supplera och belysa just dem i den förra dialogen, som föregå hans varning för tingsfär-den, kap. 32 22-24-. 'mart mun til verda — ok munt pii jaf-nan eiga hendr pinar at verja', samt hans därpå följande replik, efter Gunnars uttalade önskan, att han alltid måtte hafva god sak: 'svá mun ok ver a, ef pu geldr eigi annarra af.

Orsaken, hvarför Nial afrådt Gunnar från tingsfärden, från den närmaste följden af utlandsresan, till hvilken han just rådt honom, är således klargjord. Nials andra råd, en gång gifvet och följdt, har emellertid ej, trots hans försök att hålla det oundvikliga tillbaka, kunnat annat än draga detta med sig: Gunnars giftermål med Hallgärd.

Det är på Gunnars och Hallgärds bröllop, Nial omedelbart därpå ger sitt tredje ödesdigra råd. Han tillråderhär— jämte Rut — Tråens gifte med Torgärd*); men att utslaget just beror på hans mening betonas i Gunnars ord

till honom, kap. 3461:----ok seg þú frå, Njdll. pvi mum

allir triia\ Visserligen har rådet genom sina följder betydelse äfven för denna del af sagan, som rör Gunnar: genom giftermålet kommer nämligen Tråen under Hallgärds 'inflytande, och detta värkar hans delaktighet i dråpet på Nialssönernes fostrare Tord, men detta är blott inledningen till senare följdrika konflikter mellan honom och dem i sagans andra del, den där blott vidkommer Nial **): genom detta råd framkallar denne nämligen ytterst sitt och de sinas fall. Detta bl. a. visar, hvarför ifrågavarande del af Njåfa ej ensamt är Gunnars såga.

Altsä hafva följderna af Nials tränne första råd hittils blifvit:

Valgård grås giftermål iped Unn — Mård;

Gunnars giftermål med Hallgärd samt

Tråens med hennes dotter Torgärd.

Och i och med dem alla äro olyckorna för sagans hjältar gifna. Det är den tragiska ironien, som här fatt sitt fulla uttryck.

B.

Stridigheter mellan Bärgtora och Hallgärd.

Kap. 35—45.

I sju samhöriga berättelser framställes, hur Gunnars och Nials vänskap frestas men häller profvet mot husfru-

*) Lehm. och Clfd påyisa, s. 40, att Tråens trolofning och giftermål med Torgärd Strida mot både plägseder och rättsurkunder. De förundra sig öfver, att förf. ej tager den minsta hänsyn till de betänkligheter, som å båda sidor kunna resas. Man betänke dock, att Nials tredje råd och ej det juridiska här är för förf. det viktigaste.

**) Jfr Heinzel, s. 45.

arnas fiendskap. De skildra, hur på dessas anstiftan dräp skiftevis ske från Lidarände och Bärgtorshvål.

1.

2.

3-

4-

[-5-6.-]

{+5- 6.+}

7-

Inledning.

Kol dräper Svart.

Atle „

Brynjolf „

Tord „

Sigmund „

Skarpheden „

Kap. 35.

Kap. 361—s8. Kap. 36«*—37. Kap. 38.

Kap. 39—40. Kap. 41—43. ' Kap. 44—45-

Kol.

Atle.

Brynjolf.

Tord.

Sigmund.

Inledningen framställer ovänskapens utbrytande mellan Hallgärd och Bärgtora under den förra§ och Gunnars besök på Bärgtorshvål. 1 husfruarnas sista repliker, kap. 3527—30^ tydes på de stundande förvecklingarna.

BerättelsemåTöm de tre första dråpen — 2, 3 och 4 — äro på alldeles samma sätt bygda, och förhållandet är, fast ej i så hög grad, liknande med de återstående.

Hvad 2, 3 och 4 angår, framställes i dem alla först den blifvande dråparen: Kol, Atle och Brynjolf—och därtill i 2 den man, som kommer att fållas: Svart — så berättas dråpet: Svarts, Kols och Atles, och därpå förekomma i dem alla först en scen på tinget mellan Gunnar och Ni al, hvilka här skiftevis bjuda hvarandra själfdöme och bilägga målen, sedan en scen mellan .Nial och Bärgtora 'och sist en sådan mellan Gunnar och Hallgärd.

Berättelserna om de tränne återstående dråpen hafva däremot en uppränning något olik de föregåendes,v liksom de sinsemellan ej äro så erisartade. Presentationen af drå-parne i 5 och 6, Tord och Gunnars frände Sigmund (jämte hans följeslage Sköld), motsvaras i 7 af omtalandet af det nidkväde, som Sigmund kväder öfver Nial och hans söner, och som orsakar hans och Skölds falk för de senare. Så förtäljes i alla tre om dråpen, Brynjolfs, Tords, Sigmunds (och Skölds). Hallgärds förklaring i 5, kap. 39 40-42, ,—IIO

hvilken förebådar nästa dråp — motsvaras i 6 af en liknande af Bärgtora, kap. 42 samt i 7 af den förras förklaring, kap. 4568-71^ att om hon fatt den fälde Sigmunds hufvud att bringa Gunnar, skulle denne antingen hämnats sin frände eller stått för hvar mans tadel. Hvar och en af de tre berättelserna slutar (liksom de föregående) med en scen på tinget mellan Gunnar och Nial. I 5 och 6 sker den vanliga förlikningen; i 7 förkunnar Gunnar öffentligen deras slutliga förlikning, och berättelsen slutar med orden: okvåru peir jaf-nan vinir, bekräftande förf:s afsigt med denna afdelning.

Skärskåda vi närmare de olika berättelserna, finna vi i hvarje flere eller färre antydningar om det stundande dråpet, liksom efter hvart och ett af dessa — naturligen utom det sista — en replik af någon af de handlande

personerna låter oss i allmänhet förstå, att dråpmålen ännu ej nått sitt slut.

Så förebådas Svarts fall i Hallgärds ord, kap. 36 25~26: — — enn því skal ek råda, at harm höggm eigi optar\ Kols fall dunkelt i hans egna ord till Hallgärd, efter det han dräpt Svart, s. k. 48—S1: ——--pik skal ekki saka9. 9Vera ind-

fat9, segir hartny 9enn hinn veg dreymdi mik pQ där enn ek vd vigif, mera tydligt i Nials replik till Gunnar, sedan

han bestämt böterna för Svart, s. k. 76~78:--enn patvil ek

iil skilja,, pó at nakkvat komi pat ór vdrum g ar diT er jer eigiä um at ger a, at jer stillid eigi verr gerdinni9, och till sist otvetydbart i Bärgtoras förklaring, då hon ser

silfret s. k. 8i—83:--jafnmikit fje skal koma fyri Kol, er

stundir lida9, samt i Skarphedens yttrande, då han ser Nial taga det samma med sig till tinget, s. k. 126: 9kotna mun pat til nakkvars9.

Atles fall — och därtill böternas art och hämden efter honom — förebådas på en gäng i dialogen mellan honom och Nial, kap. 381—n. Då Nial rådt honom att lämna Bärgtorshvål för att undgå Hallgärds hämd, sva-rar han: — — 'betra pykki mjer at látaz i þínu kusi

------enn skipta um lånardrottna--------. Och sedan han

bedt Nial ej taga emot trälsböter för honom, ifall han drä-pes, säger denne med bestämdhet: 'svá skal pik bceta sem

frjålsan mann-------enn Bergpöra mun pjer pvi heitay sem

hon mun efna, at fyri pik munu koma mannhefndir\ Häm-den blir sedan ytterligare efter Atles dråp bebådad i Bärg-toras ord, när hon ser silfret, som Nial mottagit för honom, s. k. 81—82: 9efnt pykkiz pii hafa heitin pin, enn nu eru eptir min heit\ Och att hans dråpare, Brynjolf, är sitt fall nära, framkommer till sist tydligt i Rannvegs replik till Hallgärd, då Tord, Nialssönernes fostrare, sport

efter honom på Lidarände, kap. 3926-27;-------enn ek cetla

hann — Tord — drug g an mann, ok mun pat froendi pinn finna\

Att Brynjolf i sin ordning blir* hämnad, framgår så väl mera varsamt af skildringen af Sigmunds (och Skölds) hjärtliga mottagande hos Hallgärd som mera bestämdt af hennes därpå följande förklaring till Gunnar, kap. 4132-33..

------enda skal ek hefna hans — Brynjolf — låta, ef ek

má'; omedelbart hvarpå Tords död klart blir förutsagd af Nial, s. k. 48: 9pti munt v er a ma3r feigr\

Sigmunds (och Skölds) fall förutsäges äfven med stigande tydlighet. I Tråen Sigfussons replik till Hallgärd, då hon söker ägga honom att dräpa Tord, far man redan ana, att Nials söner en gång komma att hämnas Tord, kap. 41 51—59; ’synír hans munu hefna\ och af dennes ord till Sigmund, omedelbart innan han mottager dödshugget, blir man åter beredd på, att han, S., skall fållas af Skarpheden,

kap. 42 22-23;------Skarphjeäinn mun min hefna\ Genom

Rannveg kungöres sedan, kap. 42 33~37, att förlikning skall ingås efter Tords dråp, men att det blir Sigmunds bane, ifa.ll han låter Hallgerd förleda sig till något annat dåd; och när detta sedan inträffat i och med nidkvädet, säger Gunnar112 —

till mera visso rent ut, att detta blir Sigmunds bane, kap.

/|>j 82—83#

Altså förete de hittils berörda antydningarna i allmänhet en stegring. Blott Svarts och Atles fall bebådas på en gång med otvetydig visshet.

Fiendtligheter nas fortsättande förutsäges äfven i allmänhet, efter det hvarje dråp fullbordats: genom Gunnar efter Svarts fall, kap. 36 85-87: G. kva3 hana rååa mundu tiltekjum sinutn, y enn ek skal rååa, hversu må lin lukaz'; genom Bärgtora efter Kols fall, kap. 3775-76; enn hon kva3z aldri vægja sky Idi fyrir Hallgeräi; genom Gunnar och Nial efter Atles fall, kap. 38 73—75; 'svá mun mó3ir þín — Bärgtora — til ætla, at ymsir eigi högg i gar3i\ 'Ærit brag3 mun atpvf^ segir Njáll; genom Hallgärd efter Brynjolfs fall, kap. 3940—42; hön var3 beisk vi3 ok kvå3 hjer skyldu mikit illt af lei3a; samt till sist genom Skarphedens och Nials samtal

efter Tords fall, kap. 4018: — — Njáll mælti-----------at

jer myndiS fyr ri vig vega. Enda mun til pess eigi langt vera--------.

I alt det vimmel af antydningar, som denna afdelning företer, röjer sig dock, såsom synes, en viss planmässighet.

0.

Gunnar och Otkel.

Kap. 46—56.

I dessa kapitel berättas om Gunnars förvecklingar med Otkel Skarfsson på Kyrkoby, hvilka föranledas af den stöld, som Hallgärd tvingar trälen Melkolf att därstädes begå, efter det Otkel under, missväxttid vägrat sälja Gun- — usnar hö och mat, och hvilka till sist biläggas på altinget. Kap. 46—51..

Då Otkel under en ridt ofrivilligt kommit att gifva Gunnar ett hugg med sin sporre, i det hans häst råkat i sken och rusat mot denne, där han på sin mark varit sys-55lsäfF med kornsåning, väckes fiendskapen upp ånyo, och därpå följer en strid vid Rangå, hvari Otkel, hans vän och rådgifvare Skamkel m. fl. fållas af Gunnar och hans broder Kolskägg. Härefter ingås på altinget omsider full förlikning mellan Gunnar och de dräptes målsmän Gissur hvite och Ger gode. Kap. 52—56.

Nial är under alla stridigheterna Gunnars rådgifvare.

Berättelsen om dessa förvecklingar låter sig tudela.

Som en inledning till afdelningens båda delar kunna kap. 46—471—14 anses. Här sker presentation af de personer^ som äro med om att bringa bägges konflikter till ända, Gissur hvite och Ger gode*), Otkel och Skamkel m. fl., hvarjämte Mård Valgårdsson, som med sina råd till Gunnars motpart möjliggör de påbörjade stridigheternas ut- ^ veckling och vidkommer båda delarne, fast blott passivt framträdande i den senare, äter här framföres, karaktäriserad så, som då han första gången omtalades: shzgr ok illgjarn. Hans fiendtliga sinnesstämning mot Gunnar omnämnes ånyo.

Mård oeh Hallgärd framträda här för första gången samtidigt, bägge värkande såsom hufvudmedel till Gunnars ofärd.

De antydningar, som i denna afdelning förefinnas, röra i början och slutet Gunnars- och Nilssagan i dess helhet; de däremellan förekommande syfta uteslutande på utgången af berättelsens båda delar.

*) Njála framhåller här: þeir fylgåm at hver ju måli. Också äro de -så väl efter denna såga som Landuáma^ s. 313 —314» syskonbarn.

81. Kap. 4714—51.

Då Gunnar får kunskap om stölden på Kyrkoby, gifi-ver han Hallgärd i vredesmod en örfil — just som fallet varit med Torvald och Glum. Hallgärd förklarar då, att hon skall minnas det slaget och löna det, om hon kunde, kap. 48 45: hön kvaäz pann hest muna skyldu ok

launa, ef hön mætti — en förklaring, som här i Gunnars-och Nialssagans midt lika säkert som Ruts replik i dess början visar hän mot dess slut.

Sedan Kyrkobymännen genom Mårds råd och stämplin-gar kommit på det klara ined stölden och, förledda af Skamkels lögnaktiga uppgifter, stämt Gunnar till tinget* fäller denne omedelbart efter stämningen de orden till

brödren Kolskägg, kap. 50 49-50:----enn ekkimunpeim

fór sjd til sczmäar veräa\ hvilka ord jämte Nials därpå

följande, s. k. 51~54:-petta mun pjer verda til hinnar mestu

scemäar, där pessu pingi sje lokit — •—, förutsäga med all tydlighet utgången af målet, som slutar med att: Gunnar * hafdi mikla sæmS af mdlinu. 2

2. Kap. 52—56.

Denna del börjar med presentation af den biperson, Runolf på Dal, som genom sin inbjudning, äfven omtalad i kap. 52, är den oskyldiga orsaken till Otkels sammandrabbning med Gunnar, kap. 53, i och med hvilken den nya förvecklingen är inledd.

Antydningarna om resultatet af den samma äro redan gjorda i berättelsen om förra målet. Om Otkels öde finnes nämligen redan en indirekt antydan i hans broder

Hallbjörns ord till honom, kap. 49129—31:-enn pat munt pii

eiga til at segja, al Gunnarr mun ekki lengi munda atgeir-inum, ef hann færir hann á lopt ok sje hann reictr'; och Skamkels fall låter sig ana i hans och Gunnars replik-skifte, efter det denne blifvit af honom stämd för stölden, kap.

50 42-45:-----enn minna skal ek þik á ferå pessa, Skamm-

kell o. s. v. *pat mun oss ekki saka\ segir Skammkell, 9ef atgeirrinn er eigi ä lopti. I denna del fortsättas så antydningarna med större tydlighet. Vissare låter nämligen Gunnars förklaring, när Otkel sargat honom, kap. 53 27-28; 'pá er vit finnumz næst, skalt pú sjá atgeirinn\ Lika bestämd är därefter Runolfs på Dal förutsägelse, att han och Otkel ej mera få se hvarandra, s. k. 52. Den sista säkra antydningen om såväl Otkels som Skamkels fall ligger i omtalandet af, hur det sjunger till i spjut-yxan — just nämd i de tre varslande replikerna ofvan — när Gunnar omedelbart före striden vid Rangå griper den, kap. 54 20-21. Om dess egenskaper läses i kap. 3071—74: pat fylgir ok, at pegar veit, er vig er vegit meä atgeirinum; pvi at svä syngr i hånum åär, at langt heyrir til. Till sist påminna modren Rannvegs ord, när hon hört spjutyxklangen, kap. 54 22—23: 9reiåuligr ert pti nú, son minn, ok ekki så ek pik slikan fyrr\ om den första antydningen i Hallbjörns yttrande ofvan: — — ok sje hann reiär; hvilka bägge uttryck liksom bilda antydningarnas infattning.

Liksom Gunnar hvarje gång förut, då något för honom afgöranete viktigt varit å bane — kap. 21, före kraf-vet af Unns gods, kap. 28 före utlandsfärden, kap. 33 efter giftermålsaftalet samt kap. 50 efter Otkels stäm-ning — begifvit sig till Nial och af honom fått råd eller varningar, så gör han det ock nu. I dialogen dem emellan far man så genom Nial veta, att förvecklingarna komma att fortsättas, kap. 5510: — — mun petta upphaf vigaferla pinna\

Således har man i afdel ningens slut, liksom i dess början, en antydning, som visar ut öfver den samma och öppnar en utsigt mot det kommande, på samma gång den förbinder delen med helheten.— ii 6 —

Afdelningens slutord efter omtalandet af förlikningen på tinget *) äro liknande dem, med hvilka berättelserna om Gunnars föregående mål slutat, kap. 5600: sitr G. nú heima i scemflt sinni; jfr kap. 5174: G. hafäi mikla sœmði af målinUy kap. 2476: ok hafåi G. kina me stu scemå af målinu.

7.

Gunnars sista förvecklingar. Gunnars- och Nialssagans slut.

Kap. 57—81.

Sönerne af Starkad på Trehörning och Egil på Sand-gil tillbjuda Gunnar en hästhetsning. Under dennas förlopp kommer det till stridigheter, hvaraf fiendskap uppstår mellan Gunnar och männen från Trehörning och Sandgil.

Dessa lägga försåt för honom, då han med sine bröder Kolskägg och Hjort befinner sig på hemvägen ifrån ett besök hos Åsgrim Ellidegrimsson på Tunga, och en ny strid står vid Rangå, i hvilken nära hälften af Gunnars motståndare och hans broder Hjort falla. Af hufvudmän-nen behålla endast Starkad och hans son Torger lifvet. Genom Nials råd och medling åvägabringas förlikning, som gifver Gunnar heder. Kap. 57—66.

Otkels son Torger framföres, karaktäriserad. Efter det Torger Starkadsson hämtat råd hos Mård, förmår han ‘sin namne Torger att med sig göra gemensam sak emot

) Lehm. och Clfd visa, s. 49—64, att trätan på tiDget efter kampen vid Rangån mer eller mindre är i öfverensstämmelse med rätts-urkundernas föreskrifter. — Något skäl för förf. att för handlingens skull afvika från dessa låter sig här ej upptäcka.— ii 7 —

Gunnar. Genom Nials mellankomst misslyckas ett tilltänkt öfverfall. Förlikning mellan G. och namnarne sker på altinget, där Nial för den förres talen och bestämmer för-likningsvilkoren. Följande Mårds nya råd, öfverfalla namnarne Gunnar och Kolskägg vid Rangå, där en tredje strid står, som slutar med Torger Otkelssons fall för Gunnar. Förlikning åvägabringas på altinget mellan denne och den fallne Torgers målsmän, Gissur hvite och Ger gode. Gunnar och Kolskägg dömas till tre års landsflykt. Den senare lämnar Island, men brödren stannar kvar och bryter sålunda den gjorda förlikningen. I följe med Torger Starkadsson, Mård m. fl. öfverfalla Gissur och Ger Gunnar på hans gård Lidarände. Han lälles. Hämd tages efter honom af Skarpheden och sonen Högne. Kol-skäggs senare öden omtalas. Kap. 67—81.

Jag behandlar afdelningen liksom den föregående i två underafdelningar. Såsom vanligt öppnas den med presentation af nya personer: Starkad, hans söner och dottren Hildegunn, Egil och hans söner, norrmännen Tore och Torgrim m. fl.; och vidkomma några af desse afdelnin-gens båda delar.

i. Kap. 57—66.

I ett samtal mellan Egils och Starkads söner samt Hildegunn nämner den senare Gunnar såsom den där ej vore rädd för att föra sin häst i kamp mot deras, och i hennes hetsiga ord till dem, kap. 58 32-33: jy(tr mun first um far a\ blir utgången af såväl häststriden som den däraf föranledda sammandrabbningen mellan dem och Gunnar i största allmänhet förutsagd, och förutsägelsen får sin bekräftelse af Starkads. omedelbart därpå följande ytt-118 —

rande, s. k. 35~36-----erfitt mun ydr verda at ganga i

móti giptu hans9 *).

Antydes så närmast, hur häststriden skall gestalta sig: i:o) förkunnas dess förlopp mera indirekt i Gunnars

förklaring till Starkads och Egils söner, då han till sist lofvar dem den samma undfer misstanke om, att de ej komma att handla redligt mot honom, kap. 5 858—61:----enn

ef jer gerid til min sem til annarra, på--mun ek par

eptir ger a sem jer gerid fyrir\ 2:0) förutsäges fullt bestämdt häststridens slut genom Nial, till hvilken Gunnar nu som alltid vänder sig, när han står inför något afgörande, kap. 58 72-73: ’pu munt hafa meira hlut9. Under, hästhets-ningen springa Torger Starkadsson och Kol Egilsson sin häst på länden för att få Gunnar i kull — denne gör då just som de; han kör äfven till sin, så att bägge motstån-darne tumla öfver ända; hvarpå han slår dem sanslöse. Men Nial förutsäger äfven i allmänhet under sitt samtal med Gunnar följderna af det skedda, s. k. 73—74 : 9enn po mun hjer margs bani af hljbtaz9, och sedan detta blifvit närmare preciseradt genom uppgiften, att Gunnar ej skall vara bland de fallne, bli de följande förvecklingarnes bägge

hufvudmoment antydda, s. k.76—?8:-----enn pó munu peir

muna fornan fjandskap — ok nyjan munu peir at pjer f æra, ok munt pii ekki annat mega enn hrökkva vid’. De skola minnas den gamla fiendskapen från hästhetsningen, lägga ny till — för så tet, kap. 61 — och Gunnar nödgas vända sig med kraft mot dem — i öfver fallet, striden yid Rangå, kap. 63.

På bådadera — försåtet och striden — forberedes man så ytterligare, ända tils de inträffa.'

) Säkert hade Vatnsdœlais förf. ej framhållit Gunnars «lycka<r, då hans seger här just blir en af orsakerna till hans olycka.På försåtet blir man beredd genom Olof pås varning till Gunnar på tinget, sommaren efter det häststriden stått, då han, kap. 59 7°—71, ber honom: ver a varan um sik pviat þeir munugera pjer slikt illt, er peir tnegu — , vidare genom Nials varning af samma innehåll, kap. 6o18~19, samt hans meddelande: at peir undan f)r i hyrningi ætluctu at fara at hánum. Medels Gunnars därpå följande ord till Nial gif-ves kunskap om, att färden till Tunga skall företagas, och genom hans nekande svar på Kolskäggs fråga, om ej Nials söner skola efterskickas som följesmän — jämfördt med Nials föregående ord, då han tillbjuder honom söner-

nes följe, kap. 6027:------ok mun eigi pá á pik rááit —

blir man till fullo beredd på, att det är under den färden försåtet och striden komma att försiggå. Hvarpå den samma företages, kap. 61.

Därpå får man sig i hufvudsak antydd utgången af den på försåtet följande striden, liksom den väsentliga gången, af den samma. Bäggedera sker: genom Hildegunns och Torgers replikskifte, efter det en bonde vid namn Sigurd Svinhufvud meddelat folket på Trehörning Gunnars färd, kap. 61'P—25: porgeirr mælti til Hildigunnar’ pessi hönd skal pjer syna Gunnar Sattäan i kveld\ 'Enn ek get ’segir hon9 at pti berir lågt höfudit af ykkrum fundi\ (jfr Hildegunns ord ofvan s. 117) samt genom det motsvarande replikskiftet mellan Kol Egilsson och Sigurd, s. k. 33—35; Kolr mœlti 'nú ætla ek mjer i dag at reyna viS Kolskegg\ ’Mjök pykki mjer pu ætla Pjer\ segir Sigurdr; samt genom norrmannen Tores yttrande till Egils husfru, då denna äggar honom att följa E., s. k. 43-44: fara mun

ek meä bónda pinum -------ok mun hvårrgi okkarr aptr

koma\ Man är altså förberedd på ett sammandrabbande mellan Torger och Gunnar samt mellan Kol och Kol-skägg, hvarjämte man fått en vink om, att Torger och Kol ej just ha seger att vänta sig, och visshet om, att120

norrmannen och Egil blifva på platsen. Det vidare förloppet af striden — sedan försåtet blifvit lagdt af Trehör-nings- och Sandgilsmännen, kap. 61, och Gunnar med sina bägge bröder brutit upp från Tunga, kap. 62 — blif-ver så i en dröm, som Gunnar säger sig ha haft, i alla sina väsentligaste detaljer antydt: t. o. m. kampplatsen blir omnämd *).

Denna omständliga dröm visar sig öfver hufvud taget vara som varningsmedel ej nödvändig för Gunnar. Efter Kolskäggs fråga, hvad han drömt, säger han sig visserligen ha haft: en sådan dröm, att om den erhållits i Tunga, han ej ridit därifrån med så fåtaligt följe. Men af berättelsen framgår dock, att han både vetat och väntat, att han just på denna färd skall öfvei fallas, varnad som han dessutom blifvit af den förutseende Nial: Gunnar vill ej> att Nialssönerne skola göra följe, kap. 6032: 'eigi skulu peir hijota vandrœdi af mjer'; och han har tagit med sig spjutyxan, liksom Kolskägg kortsvärdet: vapen som ej sär-skildt nämnas på andra färder än dem, under hvilka strid väntas, (jfr ofvan s. 115, nedan s. 124). Drömmen, instucken omedelbart före skildringen1 af dess uppfyllelse, yppar sålunda hufvudsakligen förf:s lust att in i det yttersta förbereda läsaren på det förestående.

Liksom Hildegunn, kap. ,58, ger den första antydan om den genom hästhetsningen föranledda stridens utgång, så yttrar hon sig äfven efter den samma, då hon ansar de hemkomne Torgers och Starkads sår, kap. 63 85—87: vceri mikit gefanda til, at jer kefäiä ekki illt ått vid

) När före själfva striden Gunnar och Kolskägg spränga förbi fienderna, ropar Kol: ,hvårt skal nú renna, Gunnar? hvarpå K o 1 s k äg g svarar: 'seg ptt svá fremi frá því, er sjä dagr er allr . Man märke det väl beräknade i detta replikskifte. Fastän det är Gunnar, som af Kol tillropas, svarar icke denne utan Kolskägg, med hvilken just Kol sagt sig vilja pröfva en dust.121

Gunnar. Framställningen af dessa för Gunnar nya för-

vecklingar hålles altså samman genom hennes repliker. Härmed är hon äfven ute ur sagan.

De råd, Nial efter striden, kap. 64—65 *), ger Gunnar, som denne följer, och hvilkä bli afgörande för målets

utgång, underkastas af Lehm. och Cfld. en skarp kritik. De mena, att de äro, juridiskt sed t, lika onödiga som inkorrekta. Efter lag borde Gunnar vara fri från alt ansvar, fulla böter skulle af motparten ha gäldats för Hjort, men däremot inga erhållits hvarken för de fallne eller för de sår, de efterlefvande fått; så väl desse som de andre hade bort dömas fredlöse. I stället åstadkommes genom Nials alla rådslag och hela uppträdande en för Gunnar föga gunstig förlikning, och dock säges han få den största ära af målet.

Förf. synes emellertid göra detta så inveckladt som möjligt uteslutande för att få Nials råd dess dyrbarare, hans vänskapstjänst dess större, då förf:s uppenbara afsigt är att vid hvarje ny förveckling, Gunnar iråkar, visa styrkan af Nials vänskap till honom, sedan han i kap. 35—45 fram-stält, hur denna hållit profvet i stridigheterna mellan hus-

*) Liksom vid föregående liknande tillfällen (se ofvan s. 115) beger sig Gunnar till Nial för att få de behöfliga råden. Det finnes en slående likhet i framställningen häraf och kap. 21, där Gunnar första gången söker råd af Nial. Där som här säger han sig först ha kommit att söka goda råd; där som här förklarar Nial, att han förtjänar sådana, hvarefter han å båda ställena redogör för sin iråkade belägenhet. Å förra stället heter det så: Njáll pagåi nakkvara stund ok mælti síftanf hugsat hefi ek måli o. s. v. Härstår: N. gekk i braut eintr saman ok hugs a åi rdäit ok kom aptr ok mœlti i'nú hefi ek nakkvat hugsat mdlit\ Såsom synes, har förf. här imiterat sig själf, på samma gång omstän-ligheten i framställningen, innan rådet lämnas, visar att han här liksom i kap. 21 vill gifva situationen större vikt: också är den dess mer betydelsefull som förvecjdingarna nu äro stadda i tillväxt: dråpmålen fortfara, begynta i kap. 55, där deras fortsättande förutsagts.122

fruarna; och som Lehm. och Cfld. äfven anmärka, går hela hans framställning af ifrågavarande process ut på att slående visa rådens förträfflighet, det gagn, Gunnar har af dem. Hade alt tillgått juridiskt rätt, hade als intet spelrum funnits för Nials tjänstaktighet. Dess framhållandeär emellertid, såsom nämdt, för förf. här hufvudsaken. Det liknar fri diktning äfven inom det juridiska. Hvad förf. vill visa är ju, att Nials alla sä utförliga och omsorgsfullt uttänkta råd ej förmå tillintetgöra följderna af hans tränne först gifna. Därtill står Nial här gent emot Gunnars fiende óch veder-deloman Mård, som kap. 65 införes i målet för att nu mera aktivt ingripa i Gunnars öden: tillförene har han endast gifvit ett råd — det till Otkel, ofvan s. 112 — och sedan, när detta haft sin värkan^ förhållit sig passiv; här uppträder han, däremot ej blott som motståndarnes rådgifvare utan som deras målsmän på tinget, där han dock måste böja sig för Gunnars Vän Nials — om ock förmenta — klokhet.

Äfven Mårds uppträdande här, hvilket förf. behöfver för sagans utveckling, hade blifvit omöjliggjordt, ifall lagböckernas föreskrifter iakttagits.

2. Kap. 67 —81.

Ett nytt led af afdelningen tager här vid: liksom Ot-

kelsafdelningens första och andra samt denna afdelnings föregående del begynt med omnämnandet af de nya perso-

ner och dem rörande förhållanden, som tarfvas för de kom-

mande skildringarna, så ställes här i spetsen för framställningen en ny person, Torger Otkelsson: visserligen redan föreställd, kap. 47 2 * * * * 7, på samma gång som fadren Otkel, men här framförd för att deltaga i handlingen och karaktärise-sad, sådan han här kommer att visa sig: trúlyndr ok óslœgr

ok nakkvat talhlfåinn.123 —

Afdelningen 7 har i del 1 blifvit knuten till den föregående — utom genom sina hufvudpersoner — äfven genom Gissur hvite och Ger gode, det samma blir den här än fastare i 2 så väl gerlom omnämnandet af .dessa som af Otkels son Torger samt därigenom, att Mård i dess början bygger sina planer åt Torger Starkadsson på Nials råd i slutet af Otkelsafdelningen, kap. 55.

Nials råd var detta*: ’veg þú aldri meir i hinn sama knjerunn enn um sinn ok rjiif aldri sætt, på er godir menn gera medal pin ok annarra — ok pó sizt á pvi måli\

Detta råd är lika naturligt som konstmässigt anbragt i slutet af foregående afdelning, i det det samma både visar tillbaka på denna och framåt på förhandenvarande, ända fram till dess slut.

Den plan, Mård lägger ut för Torger Starkadsson, och som suppleras af Nials yttrande till Gunnar, efter det han förekommit namnarne Torgers anfall, kap. 6900—^ bildar ett de följande konflikternas program, bygdt som det är på Nials omtalade råd.

Efter första delen af Mårds plan, kap. 6714—28, som slutar med uppmaningen till Torger att vända sig till Torger Otkelsson och i förening med honom anfalla Gunnar, heter det vidare, s. k. 28-3o: enn þó at í bresti nakkvat um þetta ok fáid jer hann eigi veiddan — þá skulud jer þó fara at hånum optar.

* Detta nakkvat, som skulle kunna träda hindrande i vägen för anfallet, uteblir ej häller. Stadde på väg att angripa Gunnar, öfverfallas namnarne af sömnighet och »kunna ej annat än sofva», kap. 69 9“10. Härunder öfverrumplas de af Nial: hvarpå de flykta hem. I Mårds plan gifves emellertid ingen antydan om följden af detta deras företags misslyckande: det är härutinnan det suppleras af Nials ord till Gunnar omedelbart efter öfverrumplingen, 6900-57; han124 —

förklarar, att han skall ställa om förlikning, rädda som de nu äro; böterna skola ej bli mindre än om dråp vore gjordt; silfret skall han förvara för att vid tillfälle af behof ha det tillreds ät Gunnar.

Just så sker alt samman, kap. 70 *).

Af Mårds ord: pd skulud— optar, samt fortsättningen af hans plan, kap. 6737-41: ok er it erud á einum fundi bádir, þá skalt pu hlifa pjer. Enn hann mun ganga fram vei ok mun Gunnarr vega hann. Hefir hann på vegit ty svar i hinn sama knjerunn, enn pú skalt flýja af fundinum,, har man rätt att vänta sig en strid, i hvilken Torger Otkelsson faller. Detta står .äfven i full samklang med Nials senare

ord till Gunnar efter öfverrumplingen, kap. 69 w-*7:--------

eigi skal meira koma fyri vig annars hvårs peira namna, po at Pat kunni vid at bera.

Strax före striden kan förf. ej häller underlåta att än ytterligare förbereda läsaren på den samma. Utom det att Gunnar och Kolskägg begifva sig hemifrån rustade med spjutyxan och kortsvärdet — de bägge stridsbådande vapnen — berättas äfven, kap. 72, hur det rägnar blod på den förra, hvilket Gunnar säger varsla blodigt möte. Detta förf:s förfaringssätt har sin tydliga motsvarighet i skildringarna af de tvänne föregående striderna vid Rangån: före den förra, kap. 54, griper Gunnar spjutyxan, innan han rider åstad, och det sjunger till i den; före den senare, kap. 62, drömmer G., som äfven här har med sig spjutyxan — liksom Kolskägg kortsvärdet — i förväg hela striden.

Mårds plan låter ytterligare så, kap. 6741—enn ef hdnum — Gunnar — vill Petta — Torger Otkelssons dråp

*) Lehm. och Clfd framhålla, hur äfven här hela den juridiska apparat, hvarpå framställningen hvilar, är en omöjlighet, samt hur reminiscenser af norska rättskällor föresväfvat förf.— 125 —

— til dauða. draga, þá mun hann rjiifa sættin a. Er þar til at sitja\

Härmed är sagdt det samma, som innebäres i den Nials varning, hvarpå Mård stöder hela sitt råd (se ofvan s. 123).

Att förlikning skall komma till stånd efter Torger Otkelssons fall, det andra dråpet i samma slägtlinje, har man rätt att åf dessa bägge uttalanden antaga, hälst som Nial efter sitt möte med Gunnar, kap. 73 l3, omedelbart

efter Torgers fall åter ber honom betänka, att numera är fara för hans lif, ifall han ej håller den förlikning, som göres. Liksom efter Otkels stämning, kap. 51, efter hans fall, kap. 56, och Egils och de andres, kap. 66, försiggår också nu förlikning — jfr Lehm. och Clfd s. 9 — sedan Gissur och Ger mottagit målet efter sin dräpte frände, hvarigenom de här i afd:s andra del komma att gripa in i handlingen, liksom de varit med i dess första; och förlikningen sker nu som vid de andra ofvan anförda tillfällena på föranstaltande af Nial, som gäldar i böter för Gunner det silfver, han förut tagit i förvar. Den blir dock hård nog för denne och Kolskägg, då bägge, såsom

ofvan omtalats, dömas till landsflykt*).

Gunnars öde beror altså af, om han håller den så ingångna förlikningen.

På detta blir man emellertid icke — såsom hittils på alt annat i sagans handling — i förväg tiU fullo beredd. Af Nials varning och Mårds plan lämnas man i full oviss-

) Enligt Lehm. och Clfd står äfven hela denna' förlikning i full strid med lagen. Oafsedt förfrs större eller mindre kännedom om denna, blir resultatet, med hvars orimlighet han också visar sig ej vara obekant — kap. 74 20 • Gunnar Ijet ekki d sik finna, al hánum þætti eigi god sættin — ett nödvändigt led i utvecklingen, då Gunnars fredlöshet måste på ett eller annat vis framkomma. Att uppnå denna genom att låta Gunnar anfalla namnarne efter den gjorda förlikningen skulle alt för mycket strida emot framställningen af Gunnars karaktär.— 126 —

het om den slutliga utgången; man får blott veta, att G. ej har länge att lefva, om han bryter förlikningen; i annat fall, säger Nial, blir han en gammal man. Visserligen falla efter skildringen af Torger Otkelssons dråp tvänne yttranden

af Kolskägg och Gunnars moder Rannveg, kap. 72 6i-63:-------

enn pórgeirr mun eigi fyrr af låta, enn hann rceär pjer

bana\ samt s. k. 76~77:----enn verra verfir ntjer vict, enn ek

ætla, at gott muni af leiäd; i hvilka bägge yttranden man forberedes på, att Nials senare alternativ ej är det sannolikaste. Likaså bådas ej godt af Hallgärds glädje öfver bragden, s. k. 7*-75, dä man känner hennes sinnesstämning mot G., antydd i hennes förklaring (sé ofvan s. 114). Intrycket af detta skyndar dock förf. att förtaga läsaren, då han omedelbart därpå efter Nials nyss omtalade varning till G., kap. 734—13, låter denne försäkra, att> han på intet vis ärnar vika ifrån förlikningen: ’hvergi ætla ek mjer af at bregäa\ När den så är kommen till stånd, ger Gunnar Nial samma försäkran, kap. 7425—37; Gunnar kvadz ekki ætla at rjiifa sættir. Och när han därefter kommer hem till Lidarände och förtäljer förlikningen, varslar ej Rannveg det kommande, såsom hon gjort före den samma; hon menar endast det vara godt, att han droge utomlands. Härigenom blir läsaren försatt i en hans intresse väckande ovisshet: — framställningen är nu vid den punkt, som antydes i Mårds ord: er par til at sitja. Ytterligare blir han det genom Gunnars förklaring till sitt husfolk vid afskedet, att han rede bort för att aldrig vända tillbaka. Med ens bryter han så den giorda förlikningen; på vägen till skeppet vänder han om till sin gård.

På Nials första råd till Gunnar har följt Unns gifte med Valgård grå, af hvilket Mård uppstått. Af hans andra råd har följden blifvit Gunnars giftermål med HallgärcL Genom Nials ytterligare råd har Gunnar visserligen lyckats hittils gå ur förvecklingarna; han har yttermera endast att- 127 -

följa Nials sist gifna uppmaning — att ej bryta förlikningen, kap. 7428— fbr att i ro sitta som ärad, och själf har han tränne gånger försäkrat, att han så skall göra. Men så är det ej af ödet förelagdt. Förutsättningarna för hans fall — Mård och Hallgärd som Gunnars maka — finnas; dét måste inträffa. Kopstmässigt inlägges i själfva skildringen denna yttring af ödets vilja, kap. 7532-37; p^ drap hestr Gunnars fœti^ ok stokk hann af baki. Hånum vqrct lit-it upp til Hlidarinnar ok bæjarins at Hilmar end a o. s. v.; hvilket förorsakar, att Gunnar vänder hem. Det är altså den rena tillfälligheten, som sätter i rörelse ^ett hittiis obe-gagnadt motiv: Gunnars kärlek till sin bygd, för att få det förutbestämda — förlikningsbrottet med dess följder — realiseradt.

Då det, som »ålunda ytterst ger utgången, framkallas af den rena slumpen och är något, som ej går i kedja med det foregående, har förf. också med naturlig takt undvikit att såsom äljes göra läsaren helt och .hållet beredd på det förestående; väl har han, liksom af gammal vane, gifvit ett par antydningar men omedelbart därpå dämpat intrycket.

Men när så Gunnar gjort förlikningsbrottet, låter han täta vinkar följa om det oundvikliga slutet, hvarpå läsaren numera ändock är beredd genom Nials och Mårds förut omtalade ord. De komma fram i Kolskäggs yttranden till

Gunnar, sedan denne sagt honom sitt beslut att stanna på Island, k. 75 40-41; — — ok munt þú pat ætla mega, at svá mun allt fara, sem Njåll hefir sagt\ samt s, k. 45; — — ek mun spyr ja pik látinn^ frændi; vidare — efter Gunnars återkomst till Lidarände — i en situation af samma förebådande art som den, då han hemkommit efter Torger Otkelssons fall — se ofvan föreg. s. — s. k.51—52: Hallgerdr vardfegin Gunnari, er hann kom heim, enn módir hans lagdi fått til; i Gunnars bön till Nial, att han måtte taga vård om sonen Högne, sedan N. förkunnat det honom tillämnadeöfverfallet, samt till sist i Gunnars— 128 —

ord strax fore det samma, då han hört hunden Såms varnande skall, kap. 77 2~3: 'sárt ert pú leikinn, Sámr fóstri — ok biiå svá til œtlat, at skammt skyli okkar i meåaC.

Det blir genom Mård och Hallgärd Gunnars fall omsider förorsakas. Genom den förre få Gunnars fiender kunskap om, att han är ensam hemma på sin gård; alla träffa de samman hos Mård. Det är på grund af hans råd hunden Såm faller, Gunnars ena skyddsmedel *): Mörår sagåi, at peir myndi eigi koma d iivart Gunnari, nema o. s. v. Det är han, som till sist finner på rådet att vinda taket af skålen, hvilket åter har till följd, att bågen, Gunnars andra och sista skyddsmedel — jfr hans ord, s.

k. 77—78:----peir munu mik aldri fá sótian, meåati ek kem

boganum viå— genom strängens afhuggande göres oskadlig; jfr Ruts replik ofv. s. 103, kap. 24 6s. Griper så till sist Hallgärd in: genom sin vägran att lämna lockarna af sitt hår till en ny bågsträng beröfvar honom hon det värn, hvari-genom han ännu kunnat frälsa sitt lif; jfr Ruts ord ofvan s. 103 samt s. 104, kap. 2469—72^ Hallgärds s. 114.

Liksom flertalet af de sagor, i hvilka en hufvudperson faller för vapen, först slutas med skildring af hämden efter honom**),

*) Förut är förtaldt i kap. 70, att Gunnar erhållit nunden af Olof på, som då uttalat: hann mun Uf á leggja at vera þjer trúr. — Den förste, som under öfverfallet dräpes af Gunnar, är en norrman Tore. Äfven detta dråp är på tydligaste sätt förbådadt, kap. 61, 64!

**) Som sådana sagor kunna nämnas utom Laxd. och Njålai Droplaugarsona s. (hämd efter Hälge), Fóstbrœára s. (efter Torger), Gunnlaugs s. (efter Gunnlög), Har åar s. (efter Hörd), Våpnfiråinga s. (skiftande hämd), Vigastyrs s. (misslyckade hämdförsök).

De sagor, i hvilka hämd efter fallen hufvudperson ej inträffar, äro: Bjarnar s. hitåcelakappa och Gisla s. I sin ursprungliga form hör äfven Grettla till denna klass, men genom tillägget af Spesarþd/tr har den kommit att tillhöra den förra.— 129 —

så gör denna del af Njála det äfven. Den ät* först ute med skildringen af hämden efter Gunnar.

Det sista profvet på Nials vänskap för Gunnar låter förf. komma till syne i hans råd till G:s fränder,#kap. 78 5~6: kvad heldr mundu verda at veita peim i pvi veg-skarä at vega nakkvara i hefnd eptir hann. Detta råd är märkligt, då man besinnar, att Nial aldrig förut direkt tillstyrkt hämd, ja, t. o. m. afstyrkt en sådan, kap. 44107-110^ efter det han och sönerne på det värsta nidats. Med detta sitt sista råd rörande Gunnar vill han altså här liksom försona värkan af sina tvänne första välmenta men olycks-bringande.

Hämden företages, kap. 79, af Gunnars son Högne och Skarpheden, och de män — Gissur hvites sQn Roald och Torger Starkadsson — som kunna anses särskildt utpekade, kap. 77 136—i4o5 som dess föremål, i det de äro de enda af an-fallsmännen, som berättas skryta öfver de sår, Gunnar erhållit, fallä för spjutyxan, förd af Högne, sedan den först med sin klang bådat deras bane. Rörande dem däremot, som dfåpas af Skarpheden, sker i förväg intet påpekande. Sedan spjutyxan kommit i Gunnars ägo, har den endast tvänne gånger tillförene varslat dråp, nämligen just de bägge olycks-fulla, som han med den samma vållat i samma slägt-linje. Att han sedan blir hämnad med detta vapen, är ytterligare ett af de många bevisen för förf:s öfverlägsen-het i behandlingen af sitt material.

Efter det en för Gunnars fränder hedersam förlikning blifvit ingången — äfven denna, såsom de flesta

föregående, emot all lag men med förf:s tydligt uttalade medvetande härom, kap. 80 5: pó at hann vœri sekr — ledas de tre i sagans slut lifligt medvärkande bipersonerna Ger gode, Högne och Kolskägg ur den samma.

Liksom de flesta andra sagor ej upphöra, förrän de nämt sin hufvudpersons atkomma, så gör denna del af Njåla

9det ej haller; i kap. 8p omtalas Gunnars förnämsta afkom-lingar: utom Högne äfven hans son Arne, från hvilken: «hjaltländingarne» stamma.

Förutom detta kriterium finnes, säsom Heinzel redan påpekat s. 163, ett annat på en Gunnarssagas ursprungliga själfständighet: den sista anledningen till Gunnars fall står i intet samband med Nials död. Af Landndma, i synnerhet tilläggen från Hauksbbk och Melabök, s. 290—91, framgår klart, att förff. ha känt en Gunnarssaga, i åtskilliga punkter skild från den i Njåla inväfda.

I Landn. — Sturlubbk — omtalas först den andra kampen vid Rangå, där två östmän förutom en huskarl Are sägas ha »fallit jämte Egil på Sandgil. Därpå fram-ställes — efter Hauks- och Melabók — den första kampen (med Otkel). I det sista öfverfallet . på Gunnar nämnes Åsgrim Ellidegrimsson som en af de 30 deltagame: i Njåla omtalas 40 och Åsgrim ingalunda bland dem. Tvärtom framhålles i kap. 60 G:s och hans vänskap, som motiverar G:s senare besök hos honom, en inledning till den andra striden vid Rangån. Gunnars fiender draga öfver LeiSar-skeidy ej nämd i Njåla, och han har hos sig «en fullvuxen man». Hans söner — i Njåla Grane och Högne — kallas här Hrani och Håmundr.

Att Njåla-.s och Landms förff. ej känt hvarandras framställningar, förekommer så mycket märkligare, som de tillägg, hvilka göras i Hauksbbk, under alla omständigheter äro omkr. ett halft sekel yngre än ISijåla. Har dennas förf., hvilket är sannolikt nog, äfven känt en Gunnarssaga, sådan den ännu funnits på lagmannen Hök Erlandssons tid (f 1324), har han altså omdiktat den, såsom han för sin framställning det behöft. Han har yttermera bortkastat sagans hela första del, hvaraf troligen utdrag finnes i Landn. s. 285—88.Gunnars saga, sådan den i Njáia numera förekommer, visar sig äfven vara Nials. Så finnas här förutsättningarna för utvecklingen af dennes och hans slägts öden: Mård, Hall gärd, Tråen »Sigfusson jämte dennes giftermål. Detta senare,. som ej in värkar i någon nämnvärd grad på handlingen i Ajålais första del, blir af den mäst afgörande vikt för dess sista. Vidafe finnas viktiga uttalanden, som ej

det minsta beröra den första delens händelser: i samtal med

0

Gunnar säger sig Nial veta, hvad en gäng skall bli hans bane, kap. 55 21-22; han förutsäger att efter Gunnars död skall stormen vända sig mot hans söner, kap. 75 87-89? samt därtill, kap. 757—n, att strider komma att följa på deras därstädes omtalade utlandsfärd.

Gunnars och Nials saga bildar således ej något afslutadt helt.

Öfverse vi Njålais första del i dess helhet, finna vi dess äfdelningar — med undantag af 5 — alla börja på enahanda sätt: med presentation af i dem förekommande nya personer. I de två sista 6 och 7 — de där innehålla de för Gunnars öde afgörande förvecklingarna— hade tre underafdelningarna en liknande afslutning: tingsförhandlingar, under hvilka Nial står på Gunnars sida, så att han i 6 *, 2 får rnikla sæmfit samt sitr í sæmd sinni, i 71 erhåller hina mestu scemd.

B. Nials saga.

Kap. 82—159.

1.

Nialssönerne och. Tråen Sigfusson.

Kap. 82—-94*

Tråen Sigfussons uppehåll hos Håkan jarl i Norge. Grim och Hälge Nialssöner lämna Island; de få under en kamp

med skotske vikingar undsättning af Sigurd jarls å Orken-öama hirdman Kåre Sölmundsson. Efter ett uppehåll hos jarlen, i hvars följe de görå ett härnadståg mot tvänne upproriske jarlar i hans skotska lydriken, draga de till Norge. Illgärningsmannen Räpp skaffar sig af norrmannen Kolben Arnljotsson öfverfart dit och sedan uppehåll hos Gudbrand i Dalarne, hvarifrån han för sina dåds skull flyktar, förföljd af Håkan jarl, Gudmunds vän. I Lade träffar han samman med Grim och Hälge Nialssöner samt Tråen, alle färdige att gå till hafs. Af dem begär han skydd. Tråen tager med Nialssönernes vetskap till sist emot honom. Efter det järlen förgäfves sökt förmå Tråen att utlämna honom, undslippa de bägge till Island, medan jarlen låter sin vrede gå ut öfver Nials söner, hvilka dock till sist genom Kåre Sölmundssons medling erhålla upprättelse för dem tillfogad oförrätt Med honom draga de omsider till Island, där han blir gift med Nials dotter Hälga. Kap. 82—90.

Nials svärson Ketil från Mark och efter honom Kåre Sölmundsson kräfva å Nialssönernes vägnar förgäfves af Tråen upprättelse för den ärekränkning, desse för hans skull lidit i Norge. Rapp medvärkar till Tråens vägran. Då Nialssönerne själfve vända sig till denne, mötas de med skymford, i synnerhet från Hallgärd och Rapp. Därpå öfverfalles Träen af Nialssönerne och Kåre, då han med sitt följe är stadd pä hemvägen från ett besök hos Runolf på Dal. Han dräpes af Skarpheden, medan Hälge och Grim fälla Rapp. Först upptager Ketil från Mark och sedan Nial Tråens son Höskuld till fostring, kap. 91—94.

Kap. 82—90 kunna sägas bilda den första afdelningen af JSjdlais senare del. Till dess förra är den knuten i kap. 751~16, där det berättas om Tråen Sigfussons och Nialssönerne Grims och Hälges utlandsfärder. Nials svar därstädes på hans söners anhållan att fa fara ut angifver

afdelningens hufvudsakliga gång och betydelse för hela sagan, säsom den där innehåller fröna till dennas förvecklingar. Nials ord äro: 'erfiå mun ykkr v er åa útanferá sjd) svd at tvisynt mun ykkr veråa pykkja, hvårt it haldiå lijinu — enn þó munuå it få sæmå i sumu ok mannviråing — enn eigi drvænt, at af leiåi vandræåi, er it komiå uf.

Afdel ningen kan tudelas.

i. Kap. &2—90.

Händelserna i denna del försiggå, såsom ofvan synes, utomlands. I sin begynnelse, berättelsen om Tråen i Norge, kap. 82, visar den i alt väsentligt tillbaka på Gunnar.

Kommen till Norge, eftersändes Tråen af Håkan jarl och stannar där vintren öfver hos honom i god aktning — alt på grund af sin slägtskap med Gunnar, s. k.11—12: jarl mœlti ’ njóta skalt pu pess; pvi at s jet hefi ek marga islenzka menn ok engan hans — Gunnars — maka! (jfr kap. 31). Tråen åtager sig färden mot vikingen Kol, först sedan jarlen yttrat, s. k. 27-30: '0f fjarri er oss nii Gunnärr at Hliåarenda o. s. v. och Träen svarat: 9eigi em ek Gunnarr,

enn pó em ek skyldr Gunnari---------. Han får till belöning

ett skepp af jarlen jämte löfte om hans vänskap efter förklaringen, s. k. 79 ™ 81:.,j£å ert skrautmenni mikit, prdinn, ok hefir pú pat af Gunnari froenda pinum-----. Dä han sam-

man med jarlen gör en färd som skeppshöfding, är han föremål för mångas afund, s. k. 9°—92; enn pat fannz á jafnan^ at jarl viråi mikils Gunnar, pvi at hann setti på haråliga aptr alla, er á pr din leituåu. Hans förlängda uppehåll hos Håkan motiveras till sist med underrättelsen om Gunnars, död, s. k. 98~ 101.

#I fortsättningen, berättelsen om Nials söners utlands färd, kap. 83—86, hänföras däremot de viktigaste

händelsernas motiv mer eller mindre direkt till Ni al: öfvergången från sagans ena hufvuddel till den andra är härmed pointerad. När Grim och Hälge i svårt väder drifvit vill på hafvet och angripits af vikingar, fa de hjälpen af Kåre Sölmundsson, först sedan han hört, att de äro söner af Nial, kap. 8425_2e*). Och när de efter vikingarnes

besegrande följt Kåre till Sigurd jarl och hos honom kommit i god aktning — jfr Nials ord: vel virSir — är det genom Hälges framsynthet färden till Skottland motiveras. Om denna hans egenskap har förut als ej talats; också framhålles genom Kåre den sammas sannolikhet med förklaringen, att — Nial är framsynt. Efter hemkomsten fa Grim och Hälge dyrbara gåfvor af jarlen och bli hans hirdmän. I och med dessa kap. är äfven Nials spådom till en del fullbordad: 'erfið mun ykkr ver Sta iitanfertl sjå

-----enn þó munuSt it få sæmct i sumu ok mannvirSting--------

I kap. 87—88 61 följer så berättelsen om Rapp, den biperson, som ytterligare tarfvas för att sätta handlingen ,så i gång, att återstoden af Nials profetia kan slå in:

9erfiSt --svå at tvisynt mun ykkr verSta pykkja, hvårt u r

halditl lifinu----enn eigi orvcent, at af leiSti vandrceSti, er it

komiä uf. Att Rapp är i stånd att medvärka till «vanskligheter», antydes strax vid hans första framträdande, då Kolben drager sig för att taga hönom med sig till Norge, kap. 87 19—20; ’fiess get ek, at så hafi verr, er pik flytr\ och spådomen i Gudbrands ord, dä han ber honom taga emot sig, ger det samma vid handen, s. k. 52—54: 'ekkí litz mjer

*) I Landnåma, s. 310, omtalas Sviäu-Kåri {Brennu-Kåri) Sol-mundarson som en islanding från Sydlandet, hvars farfader invandrat från Norge öfver Orkenöarna. Af Njdla framgår ej, att Kåre är af isländsk ätt, fast han känner Nial. Snarare skulle man tro förf. ha tänkt sig honom som orkenöbo, då hans fränder på Island aldrig omnämnas, änskönt de efter Landn. varit bosatta endast kort väg från Bärgtorshvål.— 135 —

svá á pik, sent pú munir gœfumadr vera\ liksom förhållandet är med orden af bonden Tores hustru, när denne upptagit Rapp i sitt hus, s. k. 136: \flestir niunu af tHannipes-sum illt hljóta'.

De tre berättelserna löpa så samman i kap. 88 «i-**, där det förtäljes, hur Rapp ger sig af till Lade*) och där påträffar Grim och Hälge samt Tråen. Sedan härpå ytterligare en vink om den olycka, som Rapp är i stånd att välla både sig själf och andra, gifvits af Hälge efter hans t>ön om att bli upptagen på skeppet, s. k.66-«8: 'úgœfusam-liga litz mjer d pik — ok mun så betr hafa, er eigi tekr viSt þjer\ ligger i tvä följande repliker ett forsigtigt påpekande af, att ofärden, han för med sig, just kommer att angå Nials söner och Tråen Sigfusson. Då Rapp önskat ve öfver de förra, säger Hälge, s. k. 69—7o: ’menn eru vit til pess — at launa pjer pat, pä er stundir lida* 1, och dä Tråen tagit emot honom, och jarlen bedt Nialssönerne säga sig hvar han vore att finna, menar Grim, att de väl kunna

•meddela honom det, s. k. 95—97:----------ek veit eigi, nema

firdinn launi okkr engu gódu\ Sedan jarlen utan framgång sökt Rapp på Tråens skepp, gifva hans ord, s. k.196: 9eigi berr hjer til iivizka min heldr pat samband peira, er peim dregr bdäum1 —. Tråen och Rapp — til bana\ läsaren därpå rätt att förmoda, att den lön, Rapp en gång får af Nials-söneme, är liktydig med hans död, samt att lönen, som de få af Tråen för sin tystnad, månde ha äfven dennes död till följd. Pä samma gång har det sålunda äfven tiH slut förklarats, att det är ödet, som obetvingeligt fört Tråen och Rapp samman, dem bägge till fördärf.

*) Det synes, som om förf. har tänkt sig Lade i närheten af Oudbrandsdalen och därtill Som en sjöstad. Vigfiisson anmärker också i Islændernes Færd ude og hjemme, andet Bind, s. 162, att Rapp varit alt for rask «at sætte over Dovrefjeld fra Gudbrandsdalen til Hlade

i Trondhjem».f — 136 —

Härefter utvecklas Nials spådom vidare: det är med knapp nöd Grim och Hälge frälsa lifvet, sedan de för Tråens Skull anfallits och tillfångatagits af jarlen, och därefter fa de — som upprättelse — ytterligare sœmð oclx mannvirding.

Stycket slutar med att omtala Kåres bosättning pä. Island och giftermål med Nials dotter, sedan i kap. 88 blifvit förtaldt, hur Rapp följt Tråen dit och där fatt bostad.

Till skådeplatsen för sagans vidare händelser äro härmed två nya personligheter öfverförda, de där bägge behofvas för dess ytterligare utveckling.

2. Kap. 91—94.

Denna underafdelning börjar i likhet med 2 och 7 2 r A (se ofvan s. 94 och s. 122) med framförandet af förut omtalade personer, hvilka de närmaste händelserna i väsentlig mån angå. Här, i kap. 91 !-3, upptages, delvis ordagrant, hvad redan i kap. 88 201-204 förtalts om Rapp efter hans bofästning på Island: hans bo på Rappstad och likväl ständiga uppehåll hos Tråen Sigfusson på Grytå o. s. v., hvarefter såsom nytt tillägges: pråinn var vel til kans~ Härmed är altså äfven framhållet det «samband» mellan Rapp och Tråen, som — hvad redan i jarlens ord ofvan påpekats — skall bringa död öfver dem bägge; hvilket, Samman med dess närmaste följd, afdelningen har till syfte att framställa.

Sedan det berättats, hur Ketil från Mark, presenterad kap. 34, sökt skaffa Nialssönerne upprättelse af T råen, och dessé därefter vändt sig till sin fader med begäran om råd, gifves läsaren — såsom städse tillförene i Nials råd — en tydlig föreställning om hvad som kommer att följa: sedan han anvisat dem ett sätt, huru de skola fa Tråen och hans^ män att hopa smädeord öfver dem, heter det kap. 91 33—36: ----0k mun patpó sva aukanda fara utn ydra

svívirding, at jer munud ekki fd at g'ört fyrr enn jer

leggid vandræ di dydr ok vegid med vapnum----------. När så

äfven Kåres medlingsförsök misslyckats, och han ej vill förtälja de ord, som fallit mellan Träen och honom, förutsäger han Nialsönerne, s. k. 4Q—47: — — at mælt sje slikty svd at jer heyrid\ Det tillfälle, när detta sker och därigenom Nials föregående antydan bekräftas, blir omedelbart därpå omtaladt: de smädelser, som ufslungas mot sönerne vid deras besök på .Grytå, gifva just anledning till, att de komma, som Nials ord ytterligare lydt, att «sla med vapen»; på hvilket senare man än en gång blir förberedd af Skarphedens ord, s. k.123: 'vjer ætlum ekki at sækja petta nema d vápnaþingi'.

Den, som i scenen å Grytä ger anledningen till de ödesdigra smädelser na och äfven själf låter dem kulminera, är Hallgärd. I kap. 7813 har omtalats, hur hon med sin son Grane flytt till Grytå undan Gunnars moder Rannvegs vrede. Här är det nu hon, som först smädar de anlände, sedan hon äggat upp Rapp — hafdi talat hljott vid Hrapp — så att äfven hans ord falla nidande, och replikskiftena

sluta med hennes yttrande: 'fartd heim tads k egglingar-----

fodur ydvarn karl hinn skegglausa9 (jfr Sigmunds nidkväde, kap. 44). Liksom hon varit ett af medlen för Gunnars fall, blir hon det genom sitt uppträdande här äfven till Nials och hans slägts: efter det denne sport Tråens och Rapps fall*), bäggedera sålunda närmast föranledt af alt nidet på

*) Hvad som berättas om förberedelserna härtill, fr. o. m. kap. 91 U9, äger en märkbar likhet med det, söm förtäljes före Sigmunds och Skölds fall, efter det just samma nid tilldelats Nial och hans söner, kap. 44. Här som där äggar Bärgtora, och Kåre replikerar här lugnande liksom där Nial. Situationen, kap. 92, där Nial berättas höra Skarphedens yxa klinga emot brädväggen, har likaledes starkt tycke med den i kap. 44, på hvars innehåll det äfven i ordskiftena, kap. 92 öl—70? direkt syftas. På båda ställena är det tiggarkvinnor, som på Bärgtorshvål lämna de för handlingens framåtskridande nödiga-

•Grytå, far man genom honom en obestämd antydan om

det kommande, kap. 92 ----ok' er pat likar a, at hjer

leiflti af dauda eins sonar mins, ef eigi verär meira at\ Sedan Hallgärd sålunda varit med om att äfven i Nials saga sätta händelsernas drifhjul i numera oemotståndlig rörelse, försvinner hon ur den samma. Närmaste följden af Tråens fall omtalas i kap. 93—94: hans son Höskuld upptages af Nial till fostring, och mellan honom och söneme uppstår varm vänskap.

2 a, b.

Höskuld Hvitanäsgode. Mål mot Nials söner. Deras Och Nials död.

V

Kap. 95 "99; 106—130.

Efter presentation af höfdingarne Flose Tordsson på Svinafjäll och Hall från Sida m. fl. omtalas Nials färd till Svinafjäll, där han ä sin fostersön Höskulds vägnar begär Floses brordotter Hildegunn. Giftermålet kommer först till stånd, sedan Nial genom att föranleda femterättens stiftande skaffat H. ett godord; efter hvilket denne far tillnamnet Hvitanäsgode. Han far bostad på gården Vör-saby, och vänskapen mellan honom och Nials söner skildras såsom fortfarande innerlig. Efter ett gästabud hos Tråen Sigfussons svåger Lyting på Såmstad, där äfven Höskuld varit närvarande, öfverfalles och dräpes Nials lönborne son Höskuld af Lyting och hans bröder. Den fallnes moder

upplysningarna. —Vid berättelsen om, hur Hälge hugger handen af Rapp, och Grim ger honom banestynget, falla läsaren naturligt i tankarne den förres ord till Rapp, när denne, första gången de träffats, önskat ve öfver dem: ’menn eru vit iil þess — — at launa þjer þat, þá er stundir lifte?. Se ofvan s. 135.139 —

Rodny äggar Nialssönerne att hämnas brodren. Lyting själf undslipper med lifvet, medan hans bröder fällas; hvar-efter Höskuld Hvitanäsgode åvägabringar en förlikning mellan parter/a. Kristendomen blir emellertid införd på Island, och Lyting blir genom ett mirakel dräpt af Höskuld Nialssons blinde son Åmund. Valgård grä kommer till Island och äggar sin son Märd att taga hämd öfver Höskuld Hvitanäsgode, för det hans höfdingskap förlorat i makt ofter upprättandet af dennes godord. Han framlägger en plan, enligt hvilken Mård skall väcka split och hat mellan Nialssönerne och Höskuld. Detta lyckas till sist, och Höskuld dräpes, öfverfallen af Nials söner, Mård och Kåre.

Mård lyser dråpet och nämner vitnen på alla Höskulds sår utom det, han själf gifvit. Kap. 95—99; 106—112.

Gudmund mäktige och Snorre gode presenteras. Underrättad om Höskulds fall, samlär Flose sig följesmän till tinget, bland desse Runolf på Dal. Under ett besök hos Hildegunn på Vörsaby blir han af henne svårt äggad att hämnas hennes make, i det hon kastar öfver honom den blodiga kappa, Höskuld en gång fått af honom, och som han burit vid sitt fall. Flose och Sigfussönerne, hans självskrifne följesmän, sammanträffa, och äfveri Mård drager med honom till tinget. Nial och hans söner gästa på vägen dit Åsgrim Ellidegrimsson, som sedermera i förening med de senare, Kåre och tvänne deras fränder därstädes hos nägre höfdingar söka hjälp i målet. Målet lyses på lagtinget men faller på grund af Märds delaktighet i dråpet. Efter Nials bevekande begäran om förlikning kommer till sist skiljo-mannadom till stånd. Snorre gode bestämmer böter, hvilka, hufvudsakligen efter Gudmunds föreställningar, alla bli med förlikningsmännens och tingsfolkets hjälp strax utredda. Silfret blir fördt hän till lagrättan. Här lägger Nial öfverst pä högen en silkekappa, hvilken uppväcker Floses vrede, och skarpa ord växlas mellan honom och Skarpheden.— 140 —

Man skiljes utan förlikning. Flose och hans män ingå ett edsförbund mot Nials söner. Efter tydliga förebud om dennes och hans familjs undergång anfallas de en kväll på Bärgtorshvål af motståndarne. Hälge Nialsson fälles af *Flose. Omsider brännes Nial själf inne med husfru och söner. Kåre undkommer. Kap. 113 —130.

a. Kap. 95—99; 106—112.

Berättelsen om Höskulds upptagande till fostring af Nial mä anses tillhöra den föregående afdelningen, då den förtäljes i direkt sammanhang med förlikningen efter Träen, och skildringen i och med kap. 95 afbrytes med den hvarje ny afdelning kännetecknande presentationen af nya personer; här: Flose, hans fränka Hildegunn, hans svärfader Hall från Sida, dennes söner m. fl. samt Holta-Tore med söner, redan omnämde såsom Nials fränder, kap. 20. Af dessa personer framträda somliga först i afdelningéns andra del (b).

Då Nial efter sitt uttalande vid underrättelsen om Tråens fall: — — ef eigi ver år meira at — adopterar dennes son och omhuldar honom som bäst, är detta ett uttryck för hans försök att förebygga dråpets följder, om hvilkas

vidd han äger en aning. Dessa bli under framställningens gång läsaren alt mer klara. En hotfull, dunkel antydan om omöjligheten att afvända dem framkommer strax i Floses svar, då Nial begär för Höskuld Hildegunn och således genom att fa honom förbunden med en mäktig ätt ytterligare söker sona fadrens dråp, kap. 57 20: 'vei er slikt stofnat\ segir Flosi, 'enn þó hafiS jer mikit i hæltu hvárir viä adra — — När sedan Hildegunn förklarat sig ej vilja ingå gifte med Höskuld, såvida ej höfdingskap skaffas honom, fastställer hon som vidare vilkor: — — at vit«— hon och Höskuld — værim austr hjer— en bestämmelse, som kommenterar den fruktan för kommande vanskligheter,som ligger i Floses svar. När Höskuld fatt godord, och bröllopet stått, blir emellertid ingen bosättning af cöster på>, enär Nial, utan att fästa sig vid Hildegunns anmodan, skaffar honom godord i närheten af Bärgtorshvål. Därpå framhålles åter starkt vänskapen mellan Nials söner och Höskuld, kap. 97 446: ferr svå lengi fram. Genom Höskulds säkra medvärkan kommer förlikning till stånd så väl ofter Höskuld Nialssons död *) — förutsagd i Nials ord: — — likar a ^ at hjer leidi af dauda eins sonar mins — som efter Lytings **), lifligt eftersträfvad af Nialssönerne; hvarpå det heter, 10646: ok er nit kyrrt lengi. Lyckas det så Mård, hvars höfdingskap förminskats genom upprättandet af Höskulds godord, att genomföra Valgårds plan att stämma Nialssönerne till vänskap, och detta trots Nials varning till sine söner kap. 10822: 'ok hyggid atpvi,, at jer launid eigi pvi sem hann — Mård — mundi vilja\ När så fiendskapen utbrutit, afslår Höskuld Floses anbud att lämna honom bostad där öster på; hvarefter denne förklarar 109 78—79: 'þá er pat likar a-----at stórvendrœdi leidi

af, och det heter, s. k. 84: er nii kyrrt um hrid\ hvarefter åter framhålles osämjan med Nials söner, för hvars star-

*) Förf. berättar i kap. 93, hur alla, som ägde anspråk på böter efter Tråen, erhålla sådana, men i kap. 198 låter han Lyting ej ha fått några böter. Det sista är nödvändigt för kompositionen. Jfr i öfrigt Lehm. och Clfd, s. 92—93.

**) Äfven om Åmundes hämd får man en antydan i Nials yttrande,

kap. 99 65—67:------ enn þá þykki ntjer v er a mega, al nakkvarr risi så upp

i sveit, at hánum sje viftsjåvert,----Att Åmunde behöfves som hämnare

i sagan, är naturligt däraf, att Nialssönerne på grund af sin förut omtalade lydnad mot sin fader ej kunna tänkas bryta en af denne gjord förlikning — jfr Nials ord till Gunnar kap. 43 20—23 — 0ch att låta dem dö utan att hämd vore tagen öfver deras broders dråpare vore lika otänkbart. Det är. därför ej ägnadt att väcka förundran, att förf. här, som så ofta förr, kommit i strid med den juridiska sanningen — jfr Lehm. och Clfd, s. 93 — 94.— 142 —

kare belysande Höskulds vänsällhet i öfrigt omtalas. Utvecklingens viktigaste punkter har förf. sålunda framhållit med sitt: — lengi — kyrrt um hrid; jfr Laxdcela ofvan s. 77.

Efter Höskulds fall, pä så vis bebådadt, uttalas till

sist den inneboende meningen af Nials ord ofvan:-------------

ef eigi verdi meira ät, i dennes svar på Skarphedens fråga hvad nu skall följa kap. 111 35~39: '(taudi minn9 segir NjålF ok konu minnar ok allra sona minnci! (hvarpå äfven Kåre far veta sitt öde). Följderna af Tråens död, som genom Höskuld skulle afböjas, bli just medels honom värkliggjorda.

Mårds rol*) i denna del af Njåla är i god öfverens-stämmelse med hans uppträdande som medel för Gunnars fall. Den vänskap, han lyckas afvinna Nials söner, synes mig emellertid i sagan väl svagt motiverad, hälst som för den samma gifves ett uttryck, liknande det, hvarmed den förut så lifligt framhållna innerliga vänskapen mellan Nials-sönerne och Höskuld betecknats; i kap. 108 8 heter dét:

svå gerdiz, at hann — Mård — kom sjer i svd mikla vinåtlu vid pá, at hvárigum pótti råd radit nema vid adra rjediz um; i kap. 97 1*0—142: ok svå var dått med peim öllum saman — Höskuld, Nialssöneme och Kåre — at engum pótti rád rådit, nema peir rjedu allir um. Någon anledning att misstänka Nials söner för godtrogenhet har i sagan förut ej gifvits **), och Mårds beteende mot deras vän Gunnar ha de tvifvelsutan haft i färskt minne, i synnerhet

*) Det är märkligt att iakttaga, hur förf. behandlar hans fader Valgård grå. Han, den egentlige höfdingen, (Va Ig ar är g o(li, Landndmay s. 284) är ständigt utomlands, på det Mård må kunna helt och hållet träda i förgrunden. Valgård framträder på Island endast de få gånger, förf. menar sig behöfva honom, kap. 65, 107. En höfdings bortovaro på detta sätt känner den isländska literaturen äljes icke till.

**) Det är berättadt, hur Hälge och Grim vägrat emottaga Rapp. Äfven omtalas i berättelsen om Tråens dråp, huru den förre varnar Skarpheden för att skänka två af Tråens följesmän lifvet, just dem, som sedan äro med om mordbranden på Bärgtorshvål.143

som Skarpheden för dess skull yttrat sin lust att dräpa honom, kap. 179. Dock söker förf. bota denna brist i motiveringen, då han låter, kap. 108 *-5, Skarpheden till en början betvifla uppriktigheten af Mårds fagra tal samt Ketil afMarkdragai tvifvelsmål Mårds lämplighet som lysare af dråpet, kap. 11226-28, hvarpå förf. till sist förklarar: enn pegar er Mördr taladi vid Ketil\ på fór hánum sem 'ódrum^ at svá f, ótti, sent Mörär myndi hánum ver a trúr.

Nialssönemes genom Mård omstämda sinnelag mot Höskuld Hvitanäsgode är däremot af själfva händelserna bättre motiveradt. Visserligen har deras vänskap med Mård fått ett starkt uttryck, men detta förmår dock ej ensamt afgifva förklaringsgrunden till brytandet af deras innerliga förhållande till Höskuld, då det samma ännu oftare framhäfts, så tidt skildringarne tillåtit förf. det: kap. 9427-2^ 97 140“146, 1097»15. Det är den i afdelningen inneslutna episoden rörande Höskuld Nialsson och Lyting, kap. 98—99, 106, som lämnar de ytterligare orsakerna till framgången af Mårds stämplingar.

Skarphedens uppfattning af Bärgtoras äggelse att hämnas brödrens död, innan Höskuld Hvitanäsgode komme för att bedja om förlikning för Lyting, kap. 98*03: 'eggjar móðir vår oss nu logeggjan\ och söner nes ifver att hämnas brodren, s. st.; Skarphedens mänhet att fa Lyting

dräpt, 99 9:-----*ok pykki mjer illa ef undan berr;------

Grims ord, sedan just Höskuld lyckats att utan hans eller brö-demes vetskap ställa om förlikningen för den undsluppne Lyting: pat var illa — altantyder, att härmed fröt bildats till osämja mellan Nials söner och Höskuld, dä denne direkt förhindrar deras hämd för brödren. Det är detta, som gör det möjligt eller rimligare, att Mård så lättvindigt lyckas i sina stämplingar. Fröt fins. Mård får det blott att gro. Men förf. begagnar sig dock ej af detta som motiv till hans och Nialssönemes hurtigt inträffade vänskap.144

På Tråén Sigfussons fall följer altså å ena sidan: Nials adoption af Höskuld, dennes undfående af godord: hans gifte med Floses franka; å den andra: Höskuld Nialssons dråp: fröt till Nialssönernes afvoghet mot Höskuld Hvita-näsgode.

Af den förra kedjan af följder framkomma Mårds stämplingar, af den senare — dessas framgång: Höskuld Hvitanäsgodes fall!

Därtill är en följd af giftet den, att Flose nu kommer att uppträda som åklagare mot Nial och hans söner, hvar-om förtäljes i kap. 113—30.

Innan jag emellertid öfvergår till denna afdelning, måste jag i fa ord behandla den i förhanden varande inskjutna.

3.

Berättelsen om kristendomens införande på Island.

Kap. 100—105.

Stycket omtalar, hur trosskiftet i Norge spörjes till Island, hur Nial är vänligt stämd mot det samma; det berättar om missionären Tångbrands uppehåll på ön, hans tvanne skilda besök pä Bärgtorshvål samt till sist kristendomens antagande på altinget.

Vigfússon (i Isl Færd u. og hj. andet Bind, s. 192) och Dasent (The story ofburnt Nf al, Edinb. 1861) bestämma efter tidräkningen detta styckes plats mellan kap. 96 och 97; d:r O. Brenner (Über die Kristnisaga, Mínchen

1878) vill ha det insatt mellan kap. 93—94. N. M. Petersen (Isl Færd u. og hjfjerde Bind, s. 257) menar, att man må antaga centen at dette indskud om kristendommens indfó-*45

reise er indført på urigtigt sted, eller at det er tilfojet af en senere sagnmand». I förra fallet tänker väl P. pä förf. själf. För det senare alternativet skulle styckets nuvarande i kronologiskt hänseende oriktiga plats tala — jämte det, att hämdskildringen i kap. 99 till sin ton och anda är en helt annan än den i kap. 106, hvari för första gången guä nämnes i sagan, s. k. 26. En senare bearbetare af Njåla skulle i så fall utan tvifvel ha funnit den sista skildringen, där den kristna gudstanken helt behändigt passas in i den hedniska etiken * **)), behöfva en omständlig motivering. Men se vi denna afdelning i sammanhang med sagan i dess helhet, finna vi det mer än sannolikt, att äfven den är af f s I\jåla:s egen förf. Af hänsyn till Amun des hämd efter ! j fadren Höskuld Nialsson, hvars episod denna afdelning 1 afbryter, har han här måst insätta den samma, enär fullbordandet af hämden just förutsätter den. Tillförene har han ej dragit i betänkande att bryta händelsernas kronologiska ordning; jfr berättelserna om Hallgärds giftermål, som söndra Ruts- och Unnsafdelningen och visa sig ha sin plats, där de fått den, blott för att kunna stå i lokalt samband med Gunnars första uppträdande.

Brenner förklarar denna «Kristniþáttr*, sådan den nu i Njåla förekommer, endast vafct en oorganisk beståndsdel af sagan *), den där blott står i förbindelse med sin om-gifning genom att två — bör vara tre — gånger nämna Nial, kap. 10011 ff, 10220 och 10353, samt därtill Bärg-torshväl, kap. 10219 och 10352. Denna uppfattning är oriktig. Afdelningen visar sig nämligen, såsom Hauch utförligt framhållit, s. 435—38, äfven stå i lefvande samband med sagan som helhet, då den inför i den samma det ele-

*) Lehm. och Clfd, s. 166.

**) Hvilken uppfattning helt okritiskt delas af Lehm. och Clfd,

s. 131.

ment, af hvilket dess slut — forsoningen, kap. 159 — allena kan framgå *). Den «tillhör berättelsens innersta väsen*.

De utflykter från själfva handlingens gång, som förf. här gör, äro väl något vidlyftiga men ej i betänkligare grad än de, hvilka han tillåter sig t. ex. i berättelserna om Ruts, Gunnars och Nialssönemes utlandsfärder. För öfrigt synes mig afdelningens plan så lagd, att den mycket väl försvarar sin plats i helheten: den går ut ifrån Nials grubbel öfver den nya trons företräden och låter Tångbrand tvänne gånger gästa Bärgtorshvål, där första gången Nial och alt hans husfolk berättas taga emot tron och den andra Tångbrand erhåller goda gåfvor. Hjältens i sagan ställning till den viktiga tilldragelsen — för det helas gång nödvändig att omtala, hvilket äfven Brenner medger —• är härmed säkert framhållen.

På förf:s anakronismer lägger jag mindre vikt. Det (kronologiska såväl som det juridiska är för honom af underordnad betydelse och rättar sig efter hans framställnings tarf.

2 b.

Mål mot Nials söner. Deras och Nials död.

Kap. 113—130.

Underafdelningens början är — efter regeln — kännetecknad af. presentation af de viktigaste bland de nya

*) Som ett bevis på, att afdelningen i detalj står i samband med det följande, kan anföras, att män, som först sedermera framträda, pre-‘ senteras på lika sätt i denna afdelning och i den föregående: kap. 101 10: G lumr, er ferr till brennu meä Flosa; kap. 96 11: Kolr, er Kåri ~vegr i Bretlandi.

personer, som i den samma komma att uppträda: Gudmund mäktige och Snorre gode.

Kap. 113 —120 handia om båda parternas tillrustningar i och for målet. I kap. 119—20 försiggå dessa på tinget

och sluta sig till de följande tingscenerna vid Rangå-mannarätten samt i lagrättan, kap. 121—23.

I foregående afdélning har läsaren genom Nials oför-täkta ord (ofvan s. 142) fått säker kunskap om hvad en gång skall följa på Höskuld Hvitanäsgodes fall: Nials, hans husfrus och alla hans söners död.

Berättelsens gäng är ända fram till denna katastrof, såsom vanligt, punkt för punkt betecknad af hvarandra supplerande antydningar. Den första, som gäller dråpets följder i allmänhet, utsäges af Flose, då han hos bonden

Torgrim praktkäre söker sig tingshjälp, kap. 11527:---------

er illu korni til sdit, enda mun i llt af grva\ Utgående härifrån, låter förf. antydningarna sedan växa i intensitet. Den nästa ligger i Floses yttrande till Runolf på Dal, s. k. 53—55: 'rid pu på til pings, Rúnólfr, ok skulu mikit pin ord megavid mik — nema til verra dr ag i um, enn vera skyldV: utsigt till målets biläggande, så vidt det beror på Flose, finnes altså — blott icke något alt för ondt stöter till! Sammanhanget i Floses ord ger därtill vid handen, att det är på tinget detta något kan väntas inträffa, ifall det öfver hufvud' framkommer. Äggelsen, som Hildegunn företager med den blodiga kappan, kap. 116, den där går ut på att få hämd för Höskuld, och som gör ett i sagan ytterligt framhållet intryck på Flose, s. k. 6°—e2, har också tils vidare — lika litet som Grane Gunnars-sons och Gunnar Lambessons äggande tal, kap. 117 18—19, 20-24 — något inflytande på händelsernas gång.

Af Nials svar på sönernes fråga, hur han tänker ställa det med sin tingsfärd, kap. 118 9: 'vœntir mik pess, at margir verpi par vel ordum á mik, ok njótid jer min enn— 148 —

gjaldid hvergi' samt af hans svar på Åsgrims spörsmål, hur han tanker det skall gå med målet, s. ’heldx

pungliga, pvi at mik ug gir ^ at hjer muni eigi gæfumenn i klut eiga, enn pat vilda ek, vinr, at pu sendir eptir øllum pingtnönnum pínutn — ok rid. til pings med mjer' — af bägge dessa svar framgår hans afsigt att i det längsta söka med andras bistånd hålla olyckorna från sig och de sina, på samma gång man får veta skälet till hans tunga aningar: med i målet äro olycksmän — ’eigi gæfumenn'. När sä Nialssönerne samman med Åsgrim, Kåre och sine fränder Torger skårger och Torgrim store söka hjälp på tinget, kap. 119*), blir Skarpheden af fyra bland de fem höfdingar, till hvilka de vända sig, och för hvilka förf. låter honom vara obekant **), särskildt utpekad som úgœfusamligr.

Den hjälp, som blifvit dem förespådd i Nials ord ofvan: væntir mik o. s. v., få de äfven, i det flere män efter Nials bevekande ord så medla, att förlikning å deras vägnar blir ingången med Flose. Målet har sålunda, som Nial själf säger, kap. 123, vändts emot ett godt slut — men olycksmän ha del däri. Här på tinget, i själfva, lagr ättan, stöter så det till, hvarom en aning föresväfvat Flose: Nial lägger kappan silþislædur — på silfverhö-

*) Det mästa, som i kap. 119 berättas om Torkel håk, förekommer ej i Ljósv. Måhända är detta en beståndsdel af den ursprungliga Ljósv. Den nuvarande är ju mera en Moctruvellirtga saga. Styckets plats är här emellertid berättigad, då syftet med det samma är att framhålla dels Skarphedens käckhet, dels grunden till, att Gudmund den mäktige sedermera tager Nialssönernes parti.

**) Likväl berättar han före scenen i Torkel håks bod, att man visste, hvem S. var, fast man aldrig förr sett honom. Detta illustrerar bjärt förf. afsigt att på alt sätt, äfven med fara af motsägelse, här framkalla honom — olycksmannen.149 —

gen; däraf framkallas Floses nid emot honom och Skarphedens bittra svar, hvilket åter kommer den förre att förklara, det ettdera nu skall ske: antingen far Höskuld ligga ogill eller också skall det tagas hämd för honom. Till sist falla Halls af Sida ord, bekräftande Nials ofvan, s. k.102: 'hölzti miklir úgæfuínenn eigu hjer i hlut af*). Jfr Laxd. ofvan s. 88.

Märkvärdigt nog motiveras icke, hvarför Nial begår denna ' oforsigtighet, som dock är af afgörande vikt. Meningen är väl att visa, hur äfven Nial är en iigcefumadr, fastän han ej med ord framhålles som en sådan. Den värkan, silkekappan åter gör på Flose, menar Hauch, s. 433 — utan tvifvel med rätta — föranledas af det intryck, han erhållit, då Hildegunn kastat kring hans axlar kappan, som han själf gifvit Höskuld, och i hvilken denne dräpts. Karaktäristiskt är det, att förf. låter Flose begagna just de skymford om Nial, som Hallgärd först

uppfunnit, och för

*) Lehm. och Clfd visa i sin behandling af denna sagans femte process, s. 94—102, att den samma i sina flesta punkter är juridiskt felaktig, att kap. 121, som omtalar Mårds lysning och målets häraf föranledda fall, saklöst kunnat för det helas skull undvaras. Detta senare förekommer mig, från kompositionens sida sedt, orimligt: förf. kan ej helt och hållet lämna ur sigte Mård, hufvudorsaken till dråpet och själf deltagare däri. I följd af förf:s behandling af sista dråpmålet i Gunnars- och Nialssagan kunde man här vänta sig, att alla deltagarne i dråpet skulle blifvit liksom Gunnar och Kolskägg dömde fredlöse — Mård så väl som Nials söner. Att d«n förre skulle dela öde med desse, vore efter hela Njålais planläggning otänkbart. Därför synes det, som om förf. velat genom Mårds lysning och målets fall bevara honom för sagan. Att Nials öde däremot länkas till sönernes, är redan antydt i hans ord ofvan s. 142, men för den skull måste han själf gripa in i handlingen, hvilket han här — efter en förlikning — får tillfälle att göra: silkekappan! Nials handling finner jag i motsats till Lehm. och Clfd icke onaturlig, då hans viktigaste råd och handlingar äljes visa sig olycksbringande.hvilka Skarpheden förr uttagit hämd. Hans svar är, utom af annat, äfven därmed mer än väl motiveradt.

Detta visar, om jag- så må säga, ödestrons kulmina-nationspunkt i de isländska ättsagorna.

Hvilketdera af det, som Flose ofvan uttalat, skall inträffa, blir omedelbart därpå läsarén delgifvet: 'pá mun pat fram koma' segir Njáll 'er öllum mun verst gegna jfr Floses ord: illt mun af gróa.

Sålunda vet man, att slutet, är förestående. Kap. 124—128 omtala de yttersta-förberedelserna därtill.

' I den anfallsplan, Flose uppgör för sina medsamman-

svurne, heter det:----skulu vjer rida til Bergpórskváls med

öllu lidinu ok sœkja Njálssonu med eldi ok järni-----.- Att

anfallsmedlet blir utom «järn» äfven eld påvisas sedan i berättelserna om Sjöunn, kap. 124117-34, samt om Hilde-glums syn, kap. 125, och därtill förutsäges i den förra t. o. m., hvarmed elden skall uppgöras: pessi arfasåta mun vera tekin o. s. v.

Man skulle mena, att alla förutsägelser härmed vore uttömda. Men nu, dä sagans största och viktigaste katastrof förestår, synes förf. anse sig ej kunna gifva för mänga eller för tydliga. Efter det Floses färd väster ut, hans sammanträffande med de sammansvurne förtalts, berättas om den sista kvällen på BärgtorshvåD Här förutsäger

Bärgtora:-----penna aptan mun ek ber a sidas t mat fyrir

hjon min; och *som bevis på sin spådoms sanning nämner hon sönerne Grims och Hälges strax därpå inträffade' återkomst från den gård, där de om dagen uppehållit sig. • I ingen af de föregående många förutsägelserna har förf. låtit den talande framföra bevis för sin spådoms riktighet — och här är det t. o. m. den hittils icke framsynta, som förutser! Härtill kommer ännu en likaledes förutsägande syn af Nial af samma oför tydbara art som Bärg-toras ord.Då det berättats, hur Flose och hans män sett Nials-sönerne och alt husfolket uppstälda framför husen, falla Floses ord: — mjer litz svá, ef peir standa uti fyri, sem vjer munim pá aldri sótta geta: d. v. s. med vapen — járni^ Floses ord ofvan s. 150 — kunna de ej få makt med dem; hvilken mening Flose, då de på Nials råd gått in i huset, sedermera tydligt uttalar två särskilda gånger, sedan den samma visat sig bekräftad, efter det männen på Bärg-torshvål väl motstått vapenangreppen först i husdörren, därpå inne i det brinnande huset.

Hvarför uttalar då Nial, kap. I2823-2?, sin önskan, att man skall gå in och ej taga med vapen emot dem ute? Och han vidhåller sin mening, trots Skarphedens säkra förklaring, att fienderna skola taga till eld. Hvarför kan den framsynte Nial ej förutse hvad Skarpheden kan? Hvarmed har förf. motiverat, att han nu, då alt står på den afgörande punkten, just ger det råd, som ger uppfyllelse åt hans spådom: dauäi minn qk konu minnar ok allra sona minna i Jo, med de orden af Skarpheden, s. k.43: hann er nit feigr. Han är ^fter ödets vilja döden nära — därför ger han helt naturligt det råd, som bringar död.

Det visar sig således, att Nials tre första råd, från hvilka olyckorna ytterst utgått som följder, tarfva ett hans sista,

som låter dem fullt löpa ut i slutet: hans eget, hans husfrus och sönernes fall*). Eller m. a. o.: liksom han

*) I berättelsen om branden kunde man mena det vara underligt, att Flose så länge dröjer med att bedja Nial och hans husfru gå ut eller ej gör det åtminstone samtidigt med, att han tillstäåer kvinnorna och det andra folket fri utgång, då man af det föregående vet, att det ej är hans afsigt att omintetgöra andra än Nialssönerne och Kåre; kap. I2\ 59: — — sœkja Njálssonu — kap. 128 66: ok geyma þess, at engi komiz i braut — hvártki Kári nje Njåls synir. Häri visar sig'dock förfrs kompositionsförmåga. Han affardar först bipersonerna och låter— 152 —

själf till sist genom silkekappan bringar sagan till den punkt, då Flose fastställer sitt ettdera (ofvan s. 149) så kommer han med detta sitt sista råd att själf afgöra hvilket der a: Höskuld ogill eller hämd för honom.

Nials tre första råd och hans sista — det är hans saga.

4.

Hämd efter Nial och hans söner.

Kap. 131 —159.

Efter det bonden Germund vid brandstället förtalt Flose och hans män sitt sammanträffande med Kåre Söi-mundsson, berättas, hur denne samman med Mård Val-gårdsson o. a. förgäfves leta efter brandmännen, som hålla sig dolda i närheten af Bärgtorshvål; hur Kåre drager till Åsgrim Ellidegrimsson och af honom far löfte om hjälpy sedan han sagt sig ha fatt sådant af Mård, Torger skårger m. fl. Från Svinafjäll, dit Flose med Sigfussönerne och andre följeslagar dragit sig undan,. beger sig den först-nämde till Östfjärdarna, där han skaffar sig hjälp. Kåre tvingar Mård på dennes svärfader Gissur hvites råd att åtaga sig dråpmålet efter Hälge Nialsson emot Flose samt tillreda det samma. Båda parterna mötas manstarka på tinget. En lagkunnig man vid namn Öjolf Bölverksson från Västlandet förmås genom mutor att blifva brandmännens sakförare. I spetsen för motparten äskar Gissur hvite

sedan hufvudfigurerna stå fria fram — en och en. Han låter Flose ej tillspörja Nial och Bärgtora samfäldt utan först den förre, hvarigenom hans replik kommer att stå stor och viktig för sig själf, och så den senare, hvarigenom det samma vederfares hennes replik.— 153 —

hjälp på tinget bl. å. af Snorre gode och Gudmund mäktige, hvilka bägge lofva sådan. Efter många juridiska förvecklingar, i hvilka Ojolf Bölverksson på ena sidan och Mård på den andra, understödd af Nials fosterson Torhall Asgrimsson, uppträda som processens hufvudmän, slutar denna med, att Torhall, som ser målet fallet på grund af ett missgrepp af Mård i femterätten, själf dräper en af Floses fränder och därigenom ger anledning till en kamp på altinget, hvari kärandeparten segrar med Snorre godes hjälp. Förlikning åvägabringas, som medför en treårig landsflykt för Flose och en ständig för vissa af de andre brandstiftame. Böter gifvas för Hälge och de innebrände utom Skarpheden, h vars död går upp mot Höskuld Hvita-näsgodes, samt barnet Tord Kåresson. I denna förlikning taga alla del utom Kåre och Torger skårger, hvilka bägge taga hämd öfver brandmännen i en kamp i Kärlingardalen. Torger förliker sig därpå med Flose och hans män efter uppmaning af Kåre, hvilken dock ej själf vill förlikas, då han ännu ej anser sig ha fått hämd för sin son, som samman med Nial innebränts.

I följe med bonden Björn från Mark dräper sedan Kåre ensam vid Skaftån och på Kringlomyren en stor del af de återstående brandmännen. Därefter försiggå händelserna utomlands: Kåre uppsöker de landsflyktige och dräper tvänne af dem, femton falla som orkenöjarlen Sigurds följesmän i kamp mot irske konungen Brian. Flose och Kåre vallfärda, hvar för sig, till Rom, där de af påfven erhålla aflösning. Flose återvänder först till Island. Under Kåres uppehåll i utlandet dor hans hlisfru Hälga Nialsdotter. Han drager hem. Full förlikning sker mellan honom och Flose, som ger honom till husfru sin fränka Hildegunn, Höskuld Hvitanäsgodes enka. Med omnämnandet af Kåres och Floses atkomlingar slutar Njdla.— 154 —

På grund af innehållet behandlar jag dessa kap. såsom en särskild afdelning, oaktadt deras början ej företer samma formella marken som flertalet af de foregående afdelningarna.

Det är här Kåre, som har till uppgift att föra sagan till dess slut. Det har visat sig, att han stått utom följderna af

Nials tre första råd och därför ej häller berörts af hans sista. Han har också genom slumpen förts midt in i händelsernas gång. Hans mission i sagan har man redan fått sig antydd: af Skarphedens ord, kap. 12850: 'hefn pii vår — — enn vjer skulum pin, ef v jer lifum eptir\ af Kåres svar (K. kvad svå ver a skyldi) samt af den förres yttrande, då Kåre motvilligt lämnar det brinnande huset och förklarar sig, väl utkommen, ej vilja återvända, kap. 129129-131; Jpat klægir mik^ef pil kemz i braut, fnágr, at pii munt hefna vár\ får man aningen om, att Käre bragts in i sagan och sparats — för att hämnas Nials och hans söners död. Att han kommer att öfverlefva dessa och varda sina motståndare öfvermäktig, är redan i sagan bebådadt af Nial, sedan han förutsagt sin och de andras undergång, kap. in 37-39; 'erfitt mun peim veita at

ganga i möt giptu pinni-------pvi at pti munt peim öllum

drjugari verda' (Se ofvan s. 142). Ytterligare antydningar om denna hans uppgift, hvarom. altså sagans sista afdelning rör sig, följa äfven omedelbart på katastrofen: då Flose och hans män ännu uppehålla sig vid branden, få de genom en bonde Germund veta, att Kåre ännu är i lifve och far med svärdet Lifssöfvaren — Fjörsvafnir —, hvars slöa ägg han sagt sig skola herda i blbdi Sigfus-sona eda annarra brennumanna *). Och det kan blott öka förutsägelsens styrka, då Flose, efter det han sport sannolikheten af Skarphedens och äfven Grims död, dock utbrister, kap. 130 53—63; 9sagt kefir pii oss på sogu, er oss mun

*) Man märke, att Floses namn ej nämnes.

£Ígi setugriä bjoäa, því at så maär kefir nit á braut komiz, er næst gengr Gunnari at HMarenda um alla hluti *). När kort därpå under ridten från brandstället den förste af Floses män dräpes, ligger i hans ord ett bekräftande af alla de föregående antydningarna: 'nu h'ófu vjer Jengit mikinn mannskada, megu vjer níi ok vita,, er þetta hefir at boriz, hvert heillaleysi vjer köfum — jfr Nials ord ofvan till Kåre.

Det återstår altså för förf. att förtälja om Kåres lyckosamhet gent emot brandmännen och deras heillaleysi, och han begagnar sig naturligen fortfarande af antydningar i och för de skiftesrika skildringarna; men numera förekomma, de ej i den mängd som tillförene: det ser ut, som om han till sist tröttnat vid sin metod: i hela den återstående delen af Njåla — något öfver dess ijärdedel — förekomma endast tre sådana. — Denna sparsamhet påminner om Vatns-dœla-íorí-.s njugghet med ödesordspråken i hans sagas sista del.

Sedan brandmännen undkommit Käres och de andres efterforskningar och dragit sig i skydd på Svinafjäll, far Flose där, kap. 133 en dröm, som till slut direkt förutsäger den första viktiga händelsen och genom att i bestämd ordning namngifva vissa personer bland brandmännen dessförinnan indirekt tillkännager så väl den första som de andra, med hvilka just de nämdes död är förbunden **) — sagans alla återstående hufvudhändelser utom den sista, försoningen. Mannen, som Flose hör fara ropande säger sig skola fara till altinget och där rödja nabonämder, rätter och kampplats för kämpande. Han ropar först vid

*) Då Kåre första gången framträder i sagan, kap. 84, bringas man af kampskildringen ovilkorligt att se Gunnar framför sig: bägges stridssätt äro slående lika. Jfr kap. 30.

**) Se Ketils tydning af drömmen, s. k. 41—44.

namn Floses frände Grim röde, Årne Kolsson, Öjolf Böl-verksson och Ljot, Halls från Sida son: dessa alla fållas i det stora slaget pä altinget. Öjolf Bölverkssons död blir sedan till yttermera visso åter tvänne gånger förutsagd*. Bjarne Brodd-Hälgesson *), som tillråder Flose att söka få just denne att föra fram värn för mordbrandsmålet, yttrar, kap. 138 33-35; — — ek mun seg ja þjer^ at pat verär pess manns bani^ er vórn færir fram fyri brennumálit — —; en mening, som Snorre gode tyckes dela, då han på Öjolfs arm ser den ring, han af Flose erhållit för värfvets utförande, s. k. 154—155:---‘ ok sky läi fiessi kringr eigi veräa

pjer at köfuäbana\ Säkerligen vill förf. genom dessa två antydningar (af tre) framhålla, att den man förtjänar död, som vill värna Nials och hans söners dråpare **).

Efter en paus nämner mannen för Flose Sigfussönerne: sedan Torger skårger och Kåre undandragit sig förlikningen efter altingsstriden, sker öfverfallet på Sigfussönerne i Kärlingardalen, där tvänne af dem falla.

*) Det ser underligt ut, att förf. låter Flose just söka råd hos Bjarne Brodd-Hälgesson och denne gifva honom ett förträffligt sådant, då Bjarne och hans slägt just framhållas i hans saga (Våpnfiräinga#) som mindre visa: eigi hafa Hofsverjar verit speklingar tniklir.

**) Med rätta framhålla Lehm. och Clfd i sin kritik af mordbrandsprocessen, s. 103 —127, det egendomliga däri, att dråpmålet efter Hälge strax i och med dess öfvertagande af Mård träder i förgrunden och sedan utgör tingsförhandlingarnas hufvudsakliga föremål, under det mycket ringa uppmärksamhet ägnas åt självfva mordbrandsmålet. Här har förf. onekligen förlorat sin blick för helheten. Man hade rätt att vänta sig, det målet för Nial, Bärgtora och dem af söneme, som jämte andra bränts inne, skulle ansetts viktigare^ hälst som den utförliga skildringen af hämden just angår alla de omkomna. Förf:s förkärlek för det juridisTca elementet har synbarligen här bragt honom att glömma den plan, han äljes strängt följt. Det ar, som om diktaren mattats, när juristen rätt velat visa sig.Lambe Sigurdsson, Modolf Ketilsson och Glum Hil-desson nämnas: I striderna vid Skaftan och på

Kringlomyren fäller Kåre de namngifne männen. Sist skallar det: Gunnar Lambesson och Kol Torstensson! Dessa dräpas af Kåre utomlands.

När omsider både denne och Flose kommit tillbaks till Island, sker, som nämdt, försoningen. Denna är visserligen ej förutsagd, men icke dess mindre väl förberedd i det föregående. Det berättas i kap. 131 86—87^ hur Flose aldrig bröstar sig öfver sitt dåd, hvilket står i ren samklang med hans yttrande efter mordbranden, kap. 130 74~'76: ^ódru nókkuru munu vjer hælaz mega — — enn pviy er Njäll hefir inni brunnit, því at pat er engi frami; i kap. 132 117-118 förtäljes det, hur Kåre aldrig okvädar sine ovänner; Floses aktning för denne uttalar sig såväl i hans ofvan anförda ord, s. 155, som i hans replik till Hall från Sida, då han af honom sport, att Kåre tvungit Torger till förlikning men ej själf ville förlikas, förrän han sett sin son hämnad, kap. 14700-57; ýám mdnnutn er Kåri likr ok pann veg vilda ek helzt skapfarinn vera sem hann er\ i kap. 15179-80 förklarar han efter underrättelsen om sine mäns fall i den sista kampen med Kåre . på Island denne vara: engum manni likr peim sem nit er á Islandi, och till sist, efter Gunnar Lambessons fall, säger han till

Kåres forsvar: 'ekki ger di Kåri petta um sakleysi------

g er di hann pat at sem hann åtti\

Denna ton af kristen ånde — ännu dock påvärkad af heden lifsåskådning — är åter väl motiverad af den s, k. Kristnipåttr, ofvan s. 144.

Äfven ett från heden synpunkt försonande moment framträder i denna Ajdlais sista afdelning. MårdValgårdsson, utan hvilken hvarken Gunnars eller Nials och hans söners fall varit i sagan möjligt, tvingas att blifva ett lika nödvändigt medel för förvärkligandet af hämden efter de senare,- 158 -

Sagan slutar med omnämnandet af de efterlefvandes — Floses och Kåres — atkomlingar; jfr ofvan s. 17 (Ljbsv. s.), Laxdcela s., ofvan s. 88, och Gunnars- och Nialssagan, ofvan s. 130*).

Hvad som förtäljes i kap. 15411-57^ x 55 49— 1 56, j 57 6—9£ antages af Lehm. och Clfd ha tillhört en ursprunglig Bri-anssaga, som endast skulle ha innehållit berättelsen om konung Sigtryggs och de med honom förbundnes kamp mot Brian, och de hålla före, att förff. till Njåla och forstems s. Sidu-Hallsonar oberoende af hvarandra öst sina uppgifter ur denna källa, samt att det af täxten, som rör Darradssången, denna själf och hvad därpå berättas om de förebådande undren, kap. 15794 ff., tillhör Njålais tueberarbeiter*, då alla dessa förebud framställas efter skildringen äf slaget.

Jag sluter mig till deras mening, att denna episod rörande Brianslaget med sitt tillägg Darradssången m. m. (kap. 155 49—157222) ej är organiskt förbunden med sagan. Den enda sammanknytningspunkt, den äger med denna, består däri, att femton af brandstiftarne berättas falla i Brianslaget. Om dessas fall är likväl intet som hälst för-utsagdt i den Floses dröm, ofvan s. 155, som visat sig utgöra alla de andra händelsernas program. Märkligt är också, att af alla femton ingen namngifves. Antydnin-

*) Torkel kraflas afkomlingar i Vatnsd. nämnas ej: detta bevisar ytterligare, att sagan ej så mycket är skrifven för att gifva en ätts historia som för att framhålla ödestron. Den i Landn. s. 138 nämde Torsten Kröfluson må utan tvifvel anses vara en son af Torkel krafla.— 159 —

garnas antal i denna for sagan — som Nials saga betraktad — oviktiga biepisod är t. o. m. vida större än deras, som föregått sagans hufvudhändelse, branden på Bärgtorshvål. Härtill kommer, att stycket, kap. 157 94~219, befinner sig med alla sina förutsägelser på en plats, som enligt sagans öfriga framställning måste anses fullt oriktig. Detta sätt att handskas med antydningarna står i den skarpaste strid mot förfis metod äljes*).

Njåla:s sista del — efter Gunnars död — visar sig altså vara en väl förberedd fortsättning af dess första. Den enda olikhet, som dess framställning erbjuder i förhållandet till den föregåendes, består däri, att dess afdelningar, med undantag af 2 a, b, ej förete så tydliga formella gränser. Förhållandet är här det samma som i de förut behandlade sagorna: metoden skiftar något mot slutet.

.Som helhet visar sig Njdla i sin nuvarande form vara af en förf., som ägt sådant herravälde öfver sitt material, att då han nedskrifvit den första linjen, han gjort det, så att säga, med blicken fäst på den sista. Med undantag af framställningen af mordbrandsprocessen och den senare inskjutna Briansepi-soden ådagalägger alt i sagan, att dess förf. från början till

*) Utan att närmare inlåta mig på frågan, huruvida en ursprunglig Brianssaga existerat, vill jag dock fästa uppmärksamheten på, att den så. väl för Njåla som för Brianssaga oviktige Torsten Sido-Halls-son så starkt här framhålles. Kunde det därför ej tänkas, att denna episod ursprungligen utgjort en del af en Torstenssaga eller måhända en Sidu-manna saga, äldre än den Torstenssaga, hvaraf fragment ännh är i behåll, och som Ögonskenligen är en produkt af vida senare da-túm än Njåla. Däremot bär Draumr þorsteins Sidu-Halls sonar tydliga spår af att vara mycket äldre än Torstens saga och visar märkligt nog genom sitt starka och egendomliga bruk af öfvertron ett visst tycke med ifrågavarande episod.i6o

slut förmatt hålla fast vid en noga genomtänkt plan, by&d på ödestron, som altigenom fär sitt uttryck i förutsägelser och antydningar om det vardande. Såväl det historiska som det med förkärlek begagnade juridiska materialet låter han i allmänhet underordna sig denna plan.

Efter de ofvan behandlade sagorna att döma, är det den fatalistiska världsåskådningen, som bestämmande invärkar på kompositionen i de isländska ättsagorna. Ju svagare denna åskådning framträder, desto lösare är sammanhanget mellan de särskilda þættir, hvilka sins emellan stå skarpt begränsade. I de sagor däremot, i hvilka ödestron som en röd träd sammanknyter händelserna, te sig þættir antingen i en mera sofrad form, eller ock försvinna de alldeles.

Om dessa senare sagor har man rätt att påstå, att de i sin nuvarande form stamma från en värk-lig författare.